

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
KRIMINĀLTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

**AR MŪŽA IESLODZĪJUMU NOTIESĀTO PERSONU
RESOCIALIZĀCIJA**

MAĢISTRA DARBS

Autore: Kerolaine Geslere

Studenta apliecības Nr.: kg16037

Darba vadītājs: Dr.iur., prof. Valentija Liholaja

RĪGA 2018

SATURS

IEVADS.....	5
1.BRĪVĪBAS ATŅEMŠANAS UN RESOCIALIZĀCIJAS RAKSTUROJUMS	7
1.1. Kriminālsoda raksturojums.....	7
1.2. Resocializācijas raksturojums.....	13
1.3. Brīvības atņemšanas uz mūžu raksturojums.....	16
2.BRĪVĪBAS ATŅEMŠANAS UZ MŪŽU TIESISKAIS REGULĒJUMS UN REŽĪMA PAMATNOTEIKUMI.....	28
2.1. Brīvības atņemšana uz mūžu Krimināllikumā un tā piemērošana praksē	28
2.2. Brīvības atņemšanas uz mūžu režīma pamatnoteikumi.....	35
3.AR MŪŽA IESLODZĪJUMU NOTIESĀTO PERSONU RESOCIALIZĀCIJAS RAKSTUROJUMS UN ĪPATNĪBAS.....	46
3.1. Resocializācijas līdzekļi.....	46
3.2. Sabiedrības līdzdalība un valsts atbalsts notiesāto integrācijai sabiedrībā	60
KOPSAVILKUMS	66
IZMANTOTO AVOTU SARAKSTS	72

ANOTĀCIJA

Maģistra darbā “Ar mūža ieslodzījumu notiesāto personu resocializācija” tiek pētīti kriminālsoda, resocializācijas institūta un mūža ieslodzījuma jēdzieni, analizēts brīvības atņemšanas uz mūžu tiesiskais regulējums, tā piemērošana praksē, soda izciešanas režīma pamatnoteikumi un ar mūža ieslodzījumu notiesāto personu resocializācijas līdzekļu īpatnības, izklāstot arī sabiedrības un valsts lomu notiesāto resocializācijā.

Maģistra darba mērķis ir izprast ar mūža ieslodzījumu notiesāto personu resocializācijas īpatnības, sniegt šo īpatnību teorētisku ieskatu, veikt Latvijas tiesiskā regulējuma analīzi, kā arī pētīt pastāvošās prakses problēmas un sniegt priekšlikumus un ieteikumus, kas palīdzētu novērst likuma nepilnības.

Lai sasniegtu norādīto mērķi, autore pētīja nacionālo normatīvo aktu regulējumu, kā arī starptautiskos normatīvos aktus, analizēja Latvijas un ārzemju juridisko literatūru un tiesu nolēmumus. Pētījuma veiksmīgākai izstrādei autore intervēja septiņas ar mūža ieslodzījumu notiesātās personas Daugavgrīvas cietumā, divus bijušos ieslodzītos, saņemot Tieslietu ministrijas Kriminālsodu izpildes jomas pētniecības koordinēšanas darba grupas atbalstu, intervēja arī Jelgavas cietuma kapelānu un psihologu, kā arī divus Daugavgrīvas cietuma resocializācijas daļas darbiniekus, maģistra studiju programmas ietvaros praktizējoties Rīgas tiesas apgabala prokuratūrā aptaujāja divus prokurus, kā arī papildus noderīgu informāciju ieguva sadarbībā ar resocializācijas centru “Lediņi”.

Darba izstrādes procesā autore secina, ka ar mūža ieslodzījumu notiesāto resocializācijai ir būtiska nozīme, jo tā ļoti tieši ietekmē visu sabiedrību kopumā. Tomēr ir vairāki faktori, kas ietekmē tās īstenošanu, proti, soda izciešanas režīms, uz mūžu notiesāto personu šķirta turēšana no pārējiem notiesātajiem, aizliegums kontaktēties ar pārējiem notiesātajiem, ieslodzījumu vietu infrastruktūra, nepietiekams valsts un sabiedrības atbalsts. Tādēļ autore sniedz praktiskus priekšlikumus, lai līdzsvarotu šīs notiesātās kategorijas stingrā režīmā īpatnības un labākas resocializācijas iespējamību, kā arī iesaka grozījumus Latvijas normatīvajiem aktiem, lai sasniegtu kriminālsoda izpildes mērķi.

Atslēgvārdi: kriminālsods, notiesātie, mūža ieslodzījums, resocializācija, resocializācijas līdzekļi, brīvības atņemšanas iestāde, sabiedrības līdzdalība.

ANNOTATION

The master's thesis "Resocialisation of persons sentenced to life imprisonment" examines the concepts of criminal conviction, resocialization institute and life imprisonment, analyses the legal regulation of deprivation of liberty for life, its application in practice, the basic rules of the penal system and the features of the means of re-socialization of persons sentenced to life imprisonment, and the role of the state in the re-socialization of the convicts.

The aim of the master's thesis is to understand the peculiarities of resocialization of life sentences sentenced persons, to provide theoretical insights on this peculiarity, to analyse the legal framework of Latvia, to study problems in existing practice, to make proposals and to eliminate the imperfections of the law.

In order to achieve the stated goal, the author studied national normative acts, as well as international normative acts, analyzed Latvian and foreign legal literature and court rulings. The author interviewed seven persons sentenced to life imprisonment in Daugavgriva prison, two former prisoners, received support from the Ministry of Justice of the Coordination Group for the Execution of Criminal Sentences, also interviewed Jelgava's prison chaplain and psychologist, as well as two employees of the Department of Rehabilitation of the Daugavgriva prison, within the master's degree program author in internship in the Riga's court district prosecutor's office discussed with two prosecutors, as well as extra useful information obtained in co-operation with the Resocialization center "Ledini".

The author concludes that the re-socialization of convicts of life imprisonment is essential, but there are several factors that influence its availability, namely, the regime for serving sentences, the separation of life sentenced persons from other convicted persons, the prohibition on contact with other convicts, the place of imprisonment's infrastructure, insufficient public and society support. Therefore, the author presents practical suggestions for balancing the strict regime and possibilities of re-socialization of this convicted category, as well recommends amendments to Latvian legislation in order to achieve the purpose of the criminal punishment.

Keywords: criminal sentence, convicts, life imprisonment, re-socialization, re-socialization funds, deprivation of liberty, public participation.

IEVADS

Sods ir viena no sociālās dzīves senākajām parādībām. Šī institūta attīstība ir uzskatāma par vienu no spēcīgākajiem faktoriem tiesību attīstībā. 20.gadsimta deviņdesmitie gadi līdz 21.gadsimta sākumam Latvijas politiskajā, ekonomiskajā, sociālajā dzīvē ir dinamisku, vēsturiski nozīmīgu un neatgriezenisku pārmaiņu laiks. Arvien dziļāk pagātnē paliek totalitārie uzskati par indivīda kā maznozīmīga instrumenta lomu varas rokās, bet priekšplānā izvirzās cilvēks kā primārā un prioritārā vērtība ar tai piemītošajām cilvēktiesībām.¹ Princips, kas valdīja antīkajā pasaulē un vēl ilgi pēc tam “zobs pret zobu”, attīstītas sabiedrības vidē vairs nav pieņemams. Soda izciešanas vietas vairs nevar būt vieta, kur vainīgā personu tikai izcieš sodu, tām ir jākalpo notiesāto transformēšanai un visas sabiedrības labā, tādēļ resocializācijai ir būtiska nozīme.

Tā kā ieslodzījums ir saistīts ar cilvēka pamattiesību ierobežošanu, tas var radīt kaitīgu socioloģisko ietekmi: izolāciju, desocializāciju, personiskās atbildības zudumu, identitātes krīzi, vispārēju atkarību no soda izciešanas iestādes un tās kārtības, laika ritējuma apstāšanos un vientulību. Šādas sekas ir iespējamās jebkuram ieslodzījumam kopumā, tomēr ar mūža ieslodzījumu notiesātajiem ir īpašas vajadzības. Tas izriet no viņu soda nenoteiktā rakstura un to problēmu daudzveidības, kas ir viņu noziedzīgās rīcības pamatā. Notiesātās personas uz mūžu saskaras ar citām problēmām nekā pārējie ieslodzītie, un attiecīgi soda izpilde būtu jāorganizē ņemot vērā tās īpatnības un vajadzības.

Viena no galvenajām problēmām ar ko saskaras notiesātās personas uz mūžu ir neziņa, kad un kā tiks piešķirta atbrīvošana.² Pirmstermiņa atbrīvošanas jautājums un sagatavošana atkārtotai iekļaušanai sabiedrībā ir tikusi ignorēta attiecībā uz personām, kas izcieš mūža ieslodzījumu.³ Arī Latvijā tikai pēdējo gadu laikā ir pavērusās plašas diskusijas par uz mūžu notiesāto personu resocializāciju, jo vairākas notiesātās personas tuvojas likumā noteiktajam minimālajam gadu skaitam, kas jāizcieš, lai lūgtu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda izciešanas. Notiesātajiem uz mūžu ir specifiskas integrācijas vajadzības, kuras pamato ilgstoši pavadītais laiks cietumā. Tas rada nepieciešamību pēc unikālām labošanas programmām un reintegrācijas principu paplašināšanu attiecībā uz ieslodzītajiem uz mūžu, lai sekmētu veiksmīgu atbrīvošanu un palīdzētu viņiem pārveidot dzīvi.

¹ Zahars V. Kriminālsodus un to izpildi vērtējot. Rīga: Zvaigzne ABC, 2003, 5.lpp.

² United Nations Crime Prevention and Criminal Justice Branch. Life imprisonment. Vienna, 1994, p.1. Pieejams: <https://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/06/UNODC-1994-Lifers.pdf> [aplūkots 13.03.2018.]

³ Nellis A. Life Goes On: The Historic Rise in Life Sentences in America. 2013, p.17. Pieejams: <http://www.sentencingproject.org/wp-content/uploads/2015/12/Life-Goes-On.pdf> [aplūkots 13.03.2018.]

Cietumu apstākļu uzlabošana ir nepieciešama, lai nodrošinātu notiesātajām personām tādus apstākļus, kuri jūtami neatšķirtos no sabiedrības standartiem. Jānorāda, ka Latvijā veiksmīgai resocializācijai ir nepieciešama jauna ieslodzījumu vietu infrastruktūra. Pēc publiski pieejamās informācijas ir zināms, ka šobrīd tiek plānots un risināts, lai ieslodzījuma vietu apstākļi manāmi uzlabotos, atbilstu starptautiskajiem normatīvajiem aktiem par cietumu apstākļu standartiem, kā rezultātā tiek plānots celt jaunas ieslodzījumu vietas, kurās būs iespējams realizēt vairāk un kvalitatīvāk resocializāciju. Līdz ar to, autore šī darba pētījumā neizklāstīs tās ar mūža ieslodzījumu radušās problēmas, kas pamatā balstās uz ieslodzījuma vietas infrastruktūru.

Autore vēlas uzsvērt, ka darba mērķis nav attaisnot vai mīkstināt ar mūža ieslodzījumu notiesāto nozieguma smagumu vai nozīmi, kā arī veicināt patīkamu un komfortablu dzīvi šiem ieslodzītajiem, bet vērst uzmanību, ka notiesātais sabiedrības labā ir jāresocializē par sabiedrībai pieņemamu locekli, un tādēļ ir jāizmanto un jāpielieto visas iespējamās resocializācijas iespējas.

Maģistra darbs sastāv no trīs nodaļām, kuras veido vairākas apakšnodaļas. Pirmajā nodaļā autore sniedz kriminālsoda, resocializācijas un brīvības atņemšanas uz mūžu raksturojumu. Secīgi otrajā nodaļā tiek aplūkota mūža ieslodzījuma piemērošana praksē, kā arī soda izciešanas režīma pamatnoteikumi. Trešajā nodaļā autore pēta resocializācijas līdzekļu pasākuma kopuma īpatnības, un vērtē sabiedrības un valsts lomu notiesāto integrācijā.

Darba izveidē autore izmantoja dažādas juridiskās literatūras grāmatas, atsevišķus rakstus, publikācijas, pētījumus, interneta resursus, starptautiskos un nacionālos normatīvos aktus, Latvijas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi.

Autore maģistra darba izveidē ir izmantojusi šādas zinātniski pētnieciskās metodes:

- 1) vēsturiskā metode (pētot jēdzienu attīstību);
- 2) salīdzinošā metode (pētot dažādu valstu normatīvo regulējumu, veicot statistikas salīdzinājumu ar ārvalstīm par notiesāto uzturēšanas izmaksām, piespiesto sodu ilgumu, atšķirībām soda izciešanas režīmos, kā arī salīdzinot atkārtota noziedzīga nodarījuma recidīvu statistiku Latvijā pēdējo gadu laikā);
- 3) indukcijas un dedukcijas metodes (lai konstatētu problēmas, kas ir novērojamas praksē);
- 4) analītiskā metode (veicot juridiskās literatūras un tiesību aktu izpēti, tāpat analīze ir secinājumu un priekšlikumu pamatā);
- 5) empīriskā datu vākšana (intervējot Daugavgrīvas cietuma resocializācijas daļas darbiniekus, ar mūža ieslodzījumu notiesātās personas, Jelgavas cietuma kapelānu un psihologu, Rīgas tiesas apgabala prokurus, divas bijušos ieslodzītos, resocializācijas centra "Ledīni" vadītāju).

1. BRĪVĪBAS ATŅEMŠANAS UN RESOCIALIZĀCIJAS RAKSTUROJUMS

1.1. Kriminālsoda raksturojums

“Latvijas Republikas valsts iekārtas, valsts politiskās un ekonomiskās sistēmas, cilvēka, viņa tiesību un brīvību, dabas vides, pārvaldības kārtības un jurisdikcijas, un citu svarīgu interešu aizsardzības nolūkā valsts atzīst Krimināllikumā atsevišķus nodarījumus par noziedzīgiem un paredz par tiem sodu. Noteiktas darbības vai bezdarbības akta kā noziedzīga nodarījuma sodāmība ir līdzeklis, kas palīdz sabiedrību aizsargāt no šāda veida apdraudējumiem un atbilst sabiedrības drošības garantēšanai.”⁴

Krimināltiesību centrālie jēdzieni - noziedzīgs nodarījums un sods - ir savstarpēji cieši saistīti. Ievērojamais Latvijas krimināltiesību zinātnieks Pauls Mīncis šajā sakarā uzsvēris, ka “noziedzīgs nodarījums kā sociālās dzīves negatīva parādība un sods kā reakcija nepārtraukti saistīti savā starpā no neatminamiem laikiem.” Noziedzīga nodarījuma un soda savstarpējā saistība nenozīmē, ka tie būtu viens otram pakļauti jēdzieni.⁵ Ja persona nav izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, tad tai nevar tikt piespriests sods, līdz ar to var izdarīt secinājumu, ka noziedzīgs nodarījums un sods ir saistīti un viens bez otra nepastāvoši jēdzieni.

“Kriminālatbildība ir fiziskai personai valsts vārdā uzlikts piespiedu pienākums par izdarīto noziedzīgo nodarījumu atbildēt saskaņā ar Krimināllikumu un šajā likumā paredzētajos gadījumos izciest sodu, kas saistīts ar viņas personiskās brīvības, atsevišķu tiesību vai mantiska rakstura ierobežojumiem.”⁶ Kriminālatbildības pamats ir norādīts Krimināllikuma⁷ 1.pantā, kurš nosaka, ka “pie kriminālatbildības saucama un sodāma tikai tāda persona, kura ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, tas ir, kura ar nodomu (tīši) vai aiz neuzmanības izdarījusi šajā likumā paredzētu nodarījumu, kam ir visas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes.”

Krimināllikuma 35.panta pirmajā daļā ir definēts kriminālsoda (Krimināllikumā paredzētā soda) jēdziens: “Krimināllikumā paredzētais sods ir piespiedu līdzeklis, ko personai, kura ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, šā likuma ietvaros valsts vārdā piespriež tiesa

⁴ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 174.lpp.

⁵ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izd. Prof. U.Krastiņa zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 335.lpp.

⁶ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 7.lpp.

⁷ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts 17.06.1998. [04.05.2017.red.]

vai likumā paredzētajos gadījumos nosaka prokurors, sastādot priekšrakstu par sodu.” Tātad saskaņā ar Krimināllikumu kriminālsodu var atzīt par valsts piespiedu līdzekli.

Sodu piemēro noziedzniekam bez viņa gribas un pretēji tai. Viņam ir jāpadodas sodam, jo pēdējie ir valsts varas izteiksme.⁸ “Soda pamatideja ir piespiešana, kas piemērojama personai, kura atzīta par vainīgu noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā. Piespiešana izpaužas dažādās fiziskas vai psihiskas iedarbības formās uz personību. Tā nenovēršamība rada psihisku iedarbību, bet piemērošana galvenokārt fizisku iedarbību. Tādēļ jebkurš sods ir vērsts uz kādu no vainīgajam piederošu labumu ierobežošanu vai atņemšanu.”⁹

Vēsturiski ir izveidojies priekšstats par soda kā noziedzīga nodarījuma seku neizbēgamu sastāvdaļu.¹⁰ Sodam piemīt neizbēgamības princips, proti, nepieciešamība vainīgajam izciest sodu, kas ir saistīts ar tiesību zaudēšanu vai to ierobežošanu un morālām ciešanām laikposmā, kuru nozīmējusi tiesa,¹¹ kā rezultātā notiesātais būtu motivēts nākotnē atturēties no jaunu pārkāpumu izdarīšanas.

Soda līdzekļiem ir jāpiemīt noteiktām īpašībām, proti, sods ir piemērojams vienīgi tam pašam indivīdam, kurš atbildīgs par izdarīto, piespiedu raksturam, kas piemīt katram soda veidam, sodošās enerģijas ekonomikas principam, elastīgumam, kā arī sodam jāatbilst restitūcijas principam.¹²

Tiesību normas nosaka un līdzsvaro mūsu tiesības un pienākumus. Tās nosaka robežu starp ikviena indivīda tiesībām un pienākumiem, neļaujot pārkāpt tās un iejaukties cita cilvēka tiesību sfērā, nodarot pāri līdzcilvēkiem.¹³ Sods tiek piespriests personām, kuras ir veikušas darbības pretēji sabiedrības un sociālajām normām, kā arī normatīvajam regulējumam. Sabiedrisko prasību neievērošanai un pārkāpumiem seko valsts iejaukšanās līdzsvara atjaunošanā - nosodījums un pārkāpēja tiesību ierobežojums.

Pēc tam, kad noskaidrots noziedzīgā nodarījuma notikums un persona, kas to izdarījusi, ne mazāk svarīga problēma ir noteikt soda veidu un mēru, kas atbilst ne vien lietā konstatētajiem konkrētajiem apstākļiem, bet arī noziedzības apkarošanas vispārīgajiem mērķiem un uzdevumiem.¹⁴ Andrejs Judins attiecībā uz kriminālsodu skaidro: “Saprotot noziedzīgu nodarījumu kā netaisnīgumu, ko radījusi pārkāpēja darbība vai bezdarbība, ikvienā

⁸ Zahars V. Kriminālpolitika: mūsdienu tendences un procesi: monogrāfija. Daugavpils: Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds „Saule”, 2014, 14.-15.lpp.

⁹ Ladočkina E. Par alternatīvām brīvības atņemšanai nepilngadīgajiem. Jurista Vārds, 2002, Nr.14.

¹⁰ Zahars V. *Kriminālsodus un to izpildi vērtējot*. 2003, 7.lpp.

¹¹ Zahars V. Kriminālsodu izpildes tiesības. Vispārīgā daļa. Otrais labotais izd. Rīga: Zvaigzne ABC, 2003, 14.lpp.

¹² Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārīgā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 209.lpp.

¹³ Valsts probācijas dienesta pārvalde. Probācijas dienests Latvijā. Redaktore I.Zvaigzne. Rīga: SIA “FOBO Prints”, 2004, 5.lpp.

¹⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. 2008, 335.-336.lpp.

konkrētā gadījumā ir svarīgi izvēlēties un piemērot pārkāpējam tādu sodu, kas ir samērīgs un maksimāli atbilst cietušā, sabiedrības un arī pārkāpēja interesēm. Visu iesaistīto pušu interešu ievērošana ir svarīgs priekšnosacījums efektīvai kriminālsodu politikai. Kriminālsods nav valsts atreibība par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, bet tiesiskais instruments, kas var mazināt ar noziedzīgo nodarījumu radītās sāpes un ciešanas, kā arī atturēt personas no pārkāpumu izdarīšanas.¹⁵ Tātad, lai atjaunotu taisnīgumu, kriminālsodam jāatbilst izdarītajam noziedzīgajam nodarījumam, ar to radītajam apdraudējumam un nodarītajam kaitējumam. Piemērotais sods nedrīkst būt nesamērīgi bargs vai viegls, iespēju robežās ar sodu jācenšas atjaunot tādu tiesisko stāvokli, kāds pastāvēja pirms noziedzīga nodarījuma izdarīšanas.¹⁶ Varam secināt, ka tiesiska valsts nodrošina taisnīgumu attiecībā uz katru personu, neļaujot kādai justies pārākai, pārkāpjot citu cilvēku, sabiedrības tiesības. Svarīgi ir norādīt uz apstākli, ka Krimināllikumā ir paredzēts salīdzinoši plašs soda mēra diapozons, jo tas ļauj pielāgot soda apmēru konkrētajam izdarītajam noziedzīgajam nodarījumam.

Autore pievienojas viedoklim, ka “tā kā sods nav atreibība, tā vērtība ir atkarīga nevis no barguma, bet gan no soda mērķu panākšanas izredzēm. Bargumam ir zināma nozīme vispārējās (ģenerālās) prevencijas aspektā, taču svarīgāka par bargumu šajā aspektā ir soda neatvairāmība un tas, cik ātri sods seko pēc nodarījuma izdarīšanas.”¹⁷ Lai gan katra persona, pret kuru ir veikts noziedzīgs nodarījums, ir tiesīga saņemt gandarījumu, ko nodrošina tiesu sistēma, vainīgo personu sodot, tas nav soda pašmērķis. Soda uzdevums ir pārkāpumu izdarījušai personai likt apzināt nodarīto un tā sekas.

Latvijas Kriminālkodeksa¹⁸ 20.pants paredzēja kā soda mērķi labot un pāraudzēt notiesāto - mainīt notiesātā vērtības, lai, pamatojoties uz savu iekšējo pārliecību, paklausītu likumam. Pašreizējā Krimināllikuma redakcija šādu soda mērķi vairs neparedz.

Valstī realizētās sodu politikas pamatā ir tiesiskuma, humānisma, cilvēka un viņa tiesību kā civilizētas pasaules augstāko vērtību respektēšana. Vispārcilvēcisko normu un standartu ievērošana kriminālsodu izpildē izriet no nacionālajiem tiesību aktiem un valstij saistošiem starptautiskiem līgumiem.¹⁹ Kriminālsoda mērķis mūsdienās ir izveidots, ievērojot cilvēktiesību un humānisma principu. Atbilstoši Krimināllikuma 35.panta otrajai daļai, soda mērķis ir aizsargāt sabiedrības drošību, atjaunot taisnīgumu, sodīt vainīgo personu par izdarīto

¹⁵ Judins A. Kriminālsods nav valsts atreibība par izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Jurista Vārds, 2013, Nr.11.

¹⁶ Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un augstākās tiesas krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. 2007./2008., 16.lpp. Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2008/tiesu_prakses_apkopojums_2_2008.doc [aplūkots 05.05.2017.]

¹⁷ Banga E. Sodu politika kā brīdinājums. Jurista Vārds, 2006, Nr.1.

¹⁸ Latvijas Kriminālkodekss. Latvijas Republikas Tieslietu Ministrija. Rīga, 1992, 10.lpp.

¹⁹ Zahars V. Penitenciārā pedagoģija un psiholoģija. Mācību līdzeklis. Daugavpils: Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds “Saulē”, 2015, 7.lpp.

noziedzīgo nodarījumu, resocializēt sodīto personu un panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Šie principi kriminālsoda mērķī izpaužas kā notiesāto personu resocializēšana un atgriešana sabiedrībā kā pilnvērtīgākus tās locekļus.

Milzīga nozīme ir soda mērķu noteikšanai. Tie: 1) izsaka valsts politiku cīņā pret noziedzību, 2) palīdz noteikt optimālu soda veidu un mēru konkrētos gadījumos, 3) ir soda efektivitātes rādītāji. Tiesa sodu piemēro, lai sasniegtu noteiktus sociālus rezultātus.²⁰ Panākt, lai notiesātais neizdarītu jaunus noziedzīgus nodarījumus, ir soda speciālās prevencijas uzdevums, bet panākt, lai tos neizdarītu citas personas - ģenerālās prevencijas uzdevums.²¹

Piespriežot un izpildot kriminālsodu, valsts deklarē vēlmi ne vien sodīt vainīgo par izdarīto, bet arī novērst jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu. Noziedzīgu nodarījumu recidīva fakts apliecina valsts neveiksmi, reaģējot uz iepriekš izdarīto noziedzīgu nodarījumu. Tas demonstrē, ka valsts pūles kriminālsoda mērķa sasniegšanai nav devušas rezultātu. Šādas neveiksmes bieži vien cenšas skaidrot ar noziedznieku personības īpatnībām, viņu tieksmi uz kriminālo nodarījumu izdarīšanu, personas nespēju dzīvot sabiedrībā saskaņā ar tajā pieņemtajiem noteikumiem. Šiem faktoriem nepārprotami ir nozīme, tomēr tie neizslēdz valsts līdztbildību par jauna noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Par pašu noziedzīgu nodarījumu – neatkarīgi no tā, vai tas izdarīts pirmo reizi vai veido recidīvu – jāatbild tā izdarītājam. Savukārt, noziedzīga nodarījuma recidīva gadījumā valstij būtu jāatzīst, ka tie tiesiskie instrumenti un paņēmieni, kas pielietoti, lai persona neveiktu jaunu noziedzīgu nodarījumu, ne tikai nav bijuši izraudzīti un/vai piemēroti precīzi, bet arī valstij nav izdevies radīt piemērotus apstākļus, lai likumpārkāpējs, atgriežoties sabiedrībā varētu dzīvot, nepārkāpjot likumu.²²

Autore piekrist šim viedoklim un norāda uz sekojošiem datiem. Pēc pēdējiem publiski pieejamajiem statistikas datiem, 2016.gadā notiesāto procentuāls sadalījums atbilstoši soda izciešanas reižu skaitam ir - personas, kuras sodu izcieš pirmo reizi - 45,01 %, otro reizi - 18,98 %, trešo reizi - 13,05 % un ceturto reizi un vairāk - 22,96 %. Tas nozīmē, ka vairāk nekā puse ir atkārtoti izdarījusi noziedzīgu nodarījumu. Salīdzinot ar 2015.gadu, ar pirmo reizi notiesāti - 44,47 %, otro reizi - 21,19 %, trešo reizi - 14,44 %, savukārt ceturto reizi un vairāk - 19,9 %. Savukārt, 2014.gadā - pirmo reizi - 45,7 %, otro reizi - 20,5 %, trešo reizi - 12,5%, ceturto reizi - 21,3 %. Secinot, ka lai gan nedaudz, tomēr ir uzlabojušies rādītāji uz 2016.gadu, jānorāda uz personām, kuras sodu izcieš jau ceturto un vairāk reizes, šis skaits ir palielinājies, kas

²⁰ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. 2008, 337.lpp.

²¹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma Zinātniski praktiskais komentārs. Vispārīgā daļa. Prof. U.Krastiņa zinātniskajā redakcijā. Rīga: Firma "AFS", 2007, 133.lpp.

²² Zahars V. 2014, 41.- 42.lpp.

nepārprotami liecina par valsts nepietiekamu līdzdalību notiesātās personas integrācijai sabiedrībā. Tas pierāda valsts tiesisko instrumentu un paņēmieni neefektivitāti, kas attiecīgi būtu jāpilnveido. Lai samazinātos atkārtota noziedzīga nodarījuma recidīvs, ļoti svarīga ir efektīva notiesāto resocializācija ieslodzījuma vietās, kā arī to resocializācija un uzraudzība pēc atbrīvošanas no ieslodzījumu vietas.

Lai novērstu noziedzīgu nodarījumu recidīvu, kriminālsodam jābūt tādām, kas orientēts uz likumpārkāpēja sociālo adoptāciju un resocializāciju. Piemērojot sodu, svarīgi motivēt personu iegūt izglītību, profesiju, sagatavoties dzīvei sabiedrībā, ir jāpalīdz likumpārkāpējam pašam saprast savas problēmas, parādīt viņam, ka viņš ir spējīgs pats tikt galā ar tām, nenodarīdams kaitējumu citām personām. Ikviens noziedzīgs nodarījums tiek izdarīts vairāku faktoru un apstākļu dēļ. Kriminālsodam jābūt tādām, kas sekmē noziedzīgu nodarījumu veicinošo faktoru novēršanu (mazināšanu).²³ Tāpat sodam ir jābūt tādām, lai persona, zaudējot noteiktu labumu, tiektos pēc šī labuma atgūšanas un nevēlētos atkārtoti izdarīt jaunus noziedzīgus nodarījumus. Būtiska nozīme ir arī apstāklim, lai notiesātā persona izprot noziedzīga nodarījuma izdarīšanas nepieļaujamību. Autore uzskata, ka gadījumos, kad kriminālsods ir izvēlēts pārāk viegls, notiesātajam rodas maldīgs uzskats par noziedzīgā nodarījuma kaitīgumu, tomēr gadījumos, kad sods ir bijis pārāk bargs, tas varētu atstāt nesamērīgi smagas sekas likumpārkāpējam, kas noteikti neveicina recidīva mazināšanos, drīzāk agresiju un vēlmi atriebties sabiedrībai, kura attiecībā pret viņu ir vērsusies netaisnīgi.

Arī Kriminālsodu politikas koncepcijā ir definēts kriminālsoda politikas mērķis, proti, nodrošināt efektīvu valsts reakciju uz noziedzīgiem nodarījumiem, nodrošināt atbilstību starp valsts vārdā piemērojamo represiju un valsts un indivīdu interesēm, sekmēt personu tiesisku uzvedību un noziedzīgu nodarījumu novēršanu.²⁴ Sods ir aizsardzības mehānisms sabiedrībai, tas ir labprātīgs sabiedrībā un valstī izveidots institūts.

Gan brīvības atņemšanas sodam, gan alternatīviem soda veidiem normatīvajos aktos definētais un no kriminālsodu politikas loģikas izrietošais virsuzdevums ir palīdzēt likumpārkāpējam saglabāt saikni ar sabiedrību vai veidot to no jauna. Savukārt sabiedrība, ja tā saprot viena vai otra soda jēgu, gūst zināmu gandarījuma un drošības sajūtu no tā piemērošanas. Ir svarīgi, lai piespriežot sodu notiesātajam, tas turpinātu dzīvot pilnvērtīgu dzīvi, atrastos sabiedrībā, nenoslēgtos sevī, pretējā gadījumā būs grūti sasniegt mērķi.²⁵ Autore

²³ Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un augstākās tiesas krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. 2007./2008., 16.lpp. Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2008/tiesu_prakses_apkopojums_2_2008.doc [aplūkots 05.05.2017.]

²⁴ Kriminālsodu politikas koncepcijas kopsavilkums: Ministru kabineta 2009.gada 9.janvāra rīkojums Nr.6. [07.05.2017.red.]

²⁵ Zahars V. 2014, 22.lpp.

piekrīt šim viedoklim, tomēr jānorāda, ka Krimināllikumā visbiežāk noteiktais sods ir brīvības atņemšanas sods. Lai arī šis sods ir uzskatāms par visefektīvāko, autore saskata pretrunas kriminālsodu mērķim. “Cietuma vide ir mākslīgi radīta kopiena ar nedabiskiem apstākļiem. Pieņemums, ka cietums var labot cietumu, ir pilnīgs mīts.”²⁶ Tā kā ir svarīgi, lai likumpārkāpējs saņemot sodu nepazaudētu saikni ar sabiedrību, bet tā tiktu saglabāta, stiprināta vai veidota no jauna, tieši brīvības atņemšanas sodam bieži vien novērojams pretējs efekts - tiek sagrautas jebkādas saiknes ar realitāti, atrodoties ieslodzījuma vietā, sabiedrībā izveidojas negatīvs viedoklis par šiem cilvēkiem, pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma vietām sabiedrībā ir grūti iekļauties, jo visbiežāk pret bijušajiem ieslodzītajiem tiek izrādīta nievājoša attieksme.

“20.gadsimta beigās un 21.gadsimta sākumā soda filozofijā notiek būtiskas izmaiņas, kas izraisa likumdevēja un sabiedrības pastiprinātu interesi - pasaules progresīvās valstis bargos kriminālsodus pakāpeniski aizstāj ar mazāk bargiem sodiem. Soda mērķi - sodīt par izdarīto noziedzīgo nodarījumu - nomaina ideja par notiesāto personu resocializāciju, nozieguma recidīva mazināšanu, kriminālās represijas ekonomiju u.c.”²⁷ Arī Latvijā 2011.gada 14.jūlijā Latvijas Sodū izpildes kodekss tika papildināts ar devīto “A” nodaļu “Ar brīvības atņemšanu notiesāto resocializācija” un 20.¹ pantu, kurš nosaka, ka brīvības atņemšanas soda izpildes pamatprincipi ir šajā kodeksā noteiktā soda izpildes kārtības (režīma) un notiesātā resocializācijas (sociālās uzvedības korekcijas un sociālās rehabilitācijas līdzekļi) procesa nodrošināšana.²⁸ Līdz kriminālsodu politikas reformai Krimināllikumā bija noteiktas tikai divas soda mērķa komponentes - sodīt vainīgo personu par noziedzīgo nodarījumu un panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Krimināllikumā 2013.gada 1.aprīlī stājās spēkā jaunie grozījumi, kurā pie 35.panta tika ietvertas trīs jaunas kriminālsoda mērķa komponentes - aizsargāt sabiedrības drošību, atjaunot taisnīgumu un resocializēt sodīto personu. Lai arī šis likumā norādītās soda mērķa komponentes atšķiras pēc sava satura un tvēruma, tās ir savstarpēji saistītas, tie ir noteikta satura savstarpēji saistīti pasākumi, kas vērsti uz to, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas.²⁹

Lai gan šīs komponentes jau bija zināmas Latvijas kriminālajai justīcijai, tomēr, nebūdamas tieši norādītas Krimināllikumā, tās kriminālsoda piemērošanas brīdī ne vienmēr ir bijušas uzmanības lokā.³⁰ Tādēļ īpaši svarīgi būtu pievērsties kriminālsoda mērķa komponentei - notiesāto resocializācija, jo autores uzskatā, tieši šī komponente nodrošina kriminālsodīto

²⁶ Reigase A. Piespiedu darbs krimināltiesībās. Likums un realitāte. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 40.lpp.

²⁷ Reigase A. Soda piemērošanas iespējas Krimināllikumā. Inovāciju juridiskais nodrošinājums. LU 70.konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 396.lpp.

²⁸ Grozījumi Latvijas Sodū izpildes kodeksā: LV likums. Pieņemts 28.07.2011. [07.05.2017.red.]

²⁹ Krastiņš U., Liholaja V. 2015, 174.lpp.

³⁰ Judins A. Jurista Vārds, 2013, Nr.11.

personu vēlmi iekļauties sabiedrībā un dzīvot pilnvērtīgu dzīvi, kas atbilstu normālas sabiedrības uzskatiem.

1.2. Resocializācijas raksturojums

Notiesāto resocializāciju kā kriminālsoda – brīvības atņemšana – mērķi nosaka Latvijas Republikai saistošie normatīvie akti, piemēram, Apvienoto Nāciju Organizācijas (turpmāk tekstā - ANO) dokumenti un Eiropas Padomes rekomendācijas (piemēram, Nr.2(2006) „Eiropas cietumu noteikumi”) un citi līdzīga rakstura normatīvie dokumenti kriminālsodu izpildes jomā.³¹

Latvijas Soduzpildes kodeksa³² 1.pants nosaka, ka kriminālsodu izpildes uzdevums ir izpildīt kriminālsodu saskaņā ar šajā kodeksā noteiktajiem kriminālsodu izpildes pamatprincipiem, piemērojot notiesātajam šajā kodeksā noteiktos resocializācijas līdzekļus, kā arī panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Šā likuma 8.pants nosaka, ka soda izpildes mērķis ir efektīvi piemērot notiesātajam visus šajā kodeksā noteiktos soda izpildes noteikumus, tādējādi nodrošinot personas resocializāciju un tiesisku uzvedību pēc soda izpildes. Varam secināt, ka soda izpildes mērķis nav sagādāt fiziskas ciešanas vai pazemot cilvēkus, bet gan nodrošināt noziedzības izkaušanu, mainīt notiesāto uztveri un attieksmi pret sevi un sabiedrību, lai tiesiska dzīve pēc ieslodzījuma, kļūtu par viņu pašmērķi.

Kriminālsoda izpildes procesu maksimāli regulē tiesību normas, jo tās pilnā mērā ietver piespiešanas mērus un notiesāto tiesību ierobežojumus. Resocializācijas pasākumus tiesību normas regulē mazākā mērā, jo tajos dominē pedagoģiskās un psiholoģiskās iedarbības metodes.³³

Papildus iepriekšējā nodaļā aplūkotajam, jānorāda, ka nospraužot noziedzības prevencijas mērķi, ir jāapzinās, ka tā īstenošana ir iespējama no divām pusēm, proti: “pirmkārt, transformējot vidi un novēršot tajā kriminalitātes eksogēnos faktorus; otkārt, pārveidojot noziedznieka personību un novēršot endogēnos faktorus, kas noveduši individu līdz noziegumam. No tā izriet, ka penitenciāro iestāžu uzdevums ir labot personu, kura izdarījusi likumpārkāpumu, pamatojoties uz tās zinātnisku izpēti un izvirzot mērķi atbrīvot viņu kā sociāli pilnvērtīgāku un godīgākai dzīvei piemērotāku cilvēku. Šādu uzdevumu ir iespējams veikt tikai

³¹ Ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto personu resocializācijas koncepcija (informatīvā daļa): Ministru kabineta 2009.gada 9.janvāra rīkojums Nr.7. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/documents/2892> [24.09.2015.red.]

³² Latvijas Soduzpildes kodekss: LV likums. Pieņemts 23.12.1970. [08.05.2017.red.]

³³ Zahars V. *Kriminālsodu izpildes tiesības. Vispārīgā daļa.* 2003, 21.lpp.

ciešā sadarbībā ar sabiedrību, balstoties uz plašu sociālo intervenci viņas interno problēmu risināšanā.”³⁴

Ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto personu resocializācijas koncepcija (turpmāk tekstā - Resocializācijas koncepcija), kura zaudējusi spēku 2015.gada 24.septembrī, definēja resocializāciju kā “sociālās uzvedības korekcijas un sociālās rehabilitācijas pasākumu kopumu, kas vērsts uz tiesiskas uzvedības modeļa veicināšanu, sociāli pozitīvu vērtību izpratnes veidošanu notiesātajā, un brīvības atņemšanas soda mērķa sasniegšanu.” Šī koncepcija attiecas uz personām, kas notiesātas ar brīvības atņemšanu un sodu izcieš vai ir izcietušas brīvības atņemšanas iestādēs, taču tā neattiecas uz personām, kurām piemērots drošības līdzeklis – apcietinājums, jo resocializācijas pamats ir spēkā stājies tiesas spriedums. Resocializācijas koncepcijā noteikts, ka apcietinātajām personām viņu īpašā procesuālā stāvokļa dēļ piemēro daļēju resocializāciju sociālās rehabilitācijas veidā, kā to nosaka Apcietinājumā turēšanas kārtības likums.

Līdzīgu resocializācijas skaidrojumu mums sniedz Latvijas Sodu izpildes kodeksa 61.¹pants - “ar brīvības atņemšanu notiesāto resocializācijas process ir sociālās uzvedības korekcijas un sociālās rehabilitācijas pasākumu kopums, kura mērķis ir veicināt notiesātā tiesisku uzvedību un veidot viņam sociāli pozitīvu vērtību izpratni.” Kā redzams šī regulējuma definīcija sevī neietver brīvības atņemšanas soda mērķa sasniegšanu, kā tas bija noteikts Resocializācijas koncepcijā.

Notiesāto resocializācija sevī ietver divas būtiskas daļas - sociālās uzvedības korekciju un sociālo rehabilitāciju. Latvijas Sodu izpildes kodeksa 61.¹panta otrā daļa skaidro, ka “ar brīvības atņemšanu notiesāto sociālās uzvedības korekcija ir līdzekļu kopums, kas brīvības atņemšanas soda izpildes ietvaros tiek īstenots, lai veicinātu notiesātā tiesisku uzvedību un novērstu prettiesiskas uzvedības iemeslus.” Savukārt šā panta trešā daļa nosaka - “ar brīvības atņemšanu notiesāto sociālā rehabilitācija ir līdzekļu kopums, kas brīvības atņemšanas soda izpildes ietvaros tiek īstenots, lai notiesātais saglabātu vai apgūtu sociālās iemaņas, profesionālās vai vispārīgās zināšanas un prasmes.” Aplūkojot Latvijas Sodu izpildes kodeksa sniegto resocializācijas definīciju varam secināt, ka tā attiecas tikai uz personām, kas notiesātas ar brīvības atņemšanas sodu, un tikai uz procesu, kas notiek brīvības atņemšanas iestādēs soda izpildes ietvaros. No tā izriet, ka no sodu izpildes viedokļa resocializācijas definīcija ir sašaurināta. Autore uzskata, ka resocializācijas process ir daudz plašāks un lai garantētu kriminālsodu mērķu sasniegšanu un resocializāciju varētu uzskatīt par veiksmīgu, tam vajadzētu turpināties arī pēc notiesātā iznākšanas no brīvības atņemšanas iestādes.

³⁴ Zahars V. *Kriminālsodu izpildes tiesības. Vispārīgā daļa*. 2003, 5.lpp.

Gan juridiskajā, gan socioloģijas literatūrā ir atrodami vairāki resocializācijas jēdzieni. Termina “resocializācija” definīciju sniedz arī socioloģijas vārdnīcas: „cilvēka sagatavošana, lai varētu iekļauties kultūrā un vidē, kura ir kļuvusi sveša krīzes, traumas vai dzīves izmaiņu rezultātā”³⁵ un „jaunu vērtību, sociālo lomu apzināšana iepriekš iegūto vietā, kuras nepietiekami apzinātas, apgūtas vai attīstītas.”³⁶

Resocializācija gluži pretēji sodam, kas ir represīvs līdzeklis, izslēdz represiju un piespiešanu. “Notiesāto resocializācija ir audzināšanas process, kurš notiesātajam dod iespēju palielināt viņa komunikāciju un sociālo labumu iespējas. Notiesāto resocializācijas mērķis nav noziegumu apkarošana vai vispārējā prevencija. Atšķirība starp jēdzieniem “notiesāto labošana” un “notiesāto resocializācija” ir tikai un vienīgi to grupas piederībā un mērķī, bet praktiskās darbības metodes un līdzekļi bieži vien sakrīt. Ar notiesāto labošanu saprot viņu apziņas defektu novēršanu, bet termins “resocializācija” ir jāsaprot plašākā nozīmē, respektīvi, kā notiesātās personas pārveidošana par sabiedrībai nekaitīgu cilvēku, motivējot viņā likumpaklausīgu dzīvesveidu, kā arī integrāciju sabiedrībā.”³⁷ Var secināt, ka resocializācijas, labošanās pasākumiem un kriminālsoda izpildei ir cieša savstarpēja saikne, jo tie visi veido vienotu notiesāto sodīšanas, labošanas un resocializācijas procesu. Tādēļ nevar visām personām piemērot pilnīgi vienādu resocializācijas procesu, tas ir jāveic individuāli, pretējā gadījumā pastāv iespēja nerasniegt mērķi. Autore uzskata, ka ļoti svarīgi ir ņemt vērā personas atrašanās ilgumu brīvības atņemšanas vietā. Proti, jo ilgāku laika periodu persona pavada ieslodzījumā, jo lielāka ir nepieciešamība un nozīme resocializācijas pasākumiem. Tāpat jānorāda, ka jo vairāk notiesātais iesaistīsies resocializācijas pasākumos, jo lielāka iespējamība sasniegt mērķi. Bijušajiem notiesātajiem ir jāspēj veidot sociālās saites, ģimenes un darba attiecības, dot labumu sabiedrībai un valstij, kā arī tādējādi uzlabojot savus dzīves apstākļus.

Resocializācijas mērķa sasniegšana atjauno tiesisko līdzsvaru starp indivīdu, kurš sevi ir pārveidojis sociāli pieņemamā veidolā, un sabiedrību, kura ir gatava šo indivīdu pieņemt. Kriminālsodu piemērošana bieži vien nerasniedz likumpārkāpēju labošanās mērķi, jo sabiedrība ne tikai nav gatava iesaistīties notiesāto resocializācijas procesā soda izciešanas laikā, bet bieži vien ir vienaldzīga vai noraidoša attieksmē pret šo cilvēku reintegrāciju pēc atbrīvošanas no kriminālsodu izpildes iestādēm. Valdošā negatīvā attieksme pret bijušajiem ieslodzītajiem stigmatizē tos arvien vairāk, salauž viņu pēdējās, visai vājās cerības uz veiksmi, līdz beidzot viņi izdara kārtējo likumpārkāpumu un atgriežas “Valsts maizē”, kas jau iepriekš

³⁵ Robert L. Barker. *The Social Work Dictionary*. Washington, 2003, p. 369.

³⁶ BO „Starptautiskais fonds – Glābšana”. Prasības sociālās rehabilitācijas centram, bijušajiem notiesātajiem un sociālās rehabilitācijas centru tīkla veidošanas stratēģija Latvijā. 2004, 11.lpp. Pieejams: <http://www.probacija.lv/ptjumsprabsassocilsrehabilitacijascentrambijuajiemnotiestajiemunsocilsrehabilitacijascentr utklaveidoan> [aplūkots 10.05.2017.]

³⁷ Zahars V. *Kriminālsodu izpildes tiesības. Vispārīgā daļa*. 2003, 31.-32.lpp.

baudīta.³⁸ Aptaujājot divus bijušos ieslodzītos,³⁹ autore novēroja, ka viņi, neredzot iespēju dzīvot pilnvērtīgu dzīvi ārpus ieslodzījuma un sastopoties ar sabiedrības noraidošo attieksmi, labprātāk izvēlētos atgriezties ieslodzījumā. Skaidrojot, ka tā ir viņiem ierasta vieta, kur viņus pieņem un kur jūtas kā savējie. Pie tam jāuzsver, ka ieslodzījumā atrodoties, personām bija liela atņemšanās uz mērķi - mainīt dzīvi, bet, nonākot brīvībā, šis mērķis pazuda.

Turklāt jānorāda, ka brīvības atņemšanas soda izciešanas laikā ierobežotās iespējas strādāt, iegūt izglītību, arodu un pozitīvās sociālās iemaņas pastiprina notiesāto personu depresiju, sekmē cietuma subkultūras pārmantošanu un mazina iespējas veiksmīgi integrēties sabiedrībā pēc atbrīvošanas no cietuma.⁴⁰ Pētot Ieslodzījumu vietu pārvaldes publiski pieejamo informāciju,⁴¹ ir atzīstams, ka ieslodzījumu vietās tiek rīkoti dažādi resocializācijas pasākumi un īstenotas programmas, tomēr acīmredzot tie nav pilnīgi un līdz galam nestrādā, jo kā rāda iepriekšējā nodaļā aplūkotā statistika, atkārtota noziedzīga nodarījuma recidīvs vēl arvien ir ļoti aktuāls.

“Resocializācijas izpratne attiecībā uz likumpārkāpēju ir pielīdzināma rehabilitācijai, ar to saprotot pozitīvas pārmaiņas viņa dzīvesveidā, vērtīborientācijā, uzvedības motivācijā, kuras ļauj nodrošināt sodītās personas atrašanos brīvībā bez apkārtējo cilvēku apdraudējuma. Gala rezultātā šādas pārvērtības dod iespēju pamatoti cerēt, ka netiks izdarīti atkārtoti likumpārkāpumi.”⁴² Pētot literatūru, secināms, ka resocializācijas procesā uzmanība tiek vērsta uz notiesātā iekšējām pārmaiņām - vērtībās, motivācijā, uzvedībā, sociālajā lomā. Tāpat arī, sekmīgas notiesātā resocializācijas rezultātā tiek sasniegts soda mērķis - novērsts apkārtējo cilvēku apdraudējums un iespējama atkārtotu likumpārkāpumu izdarīšana.

1.3. Brīvības atņemšanas uz mūžu raksturojums

“Mūža ieslodzījuma idejas rašanās saistāma ar slaveno itāļu publicistu, juristu Č. Bekarias. Viņš uzskatīja, ka nāves sods dod tikai nežēlības piemēru, un piedāvāja to nomainīt ar mūža verdzību, kas, viņaprāt, ir pietiekami smags sods, lai atturētu no noziegumu izdarīšanas arī uz šīm darbībām mērķtiecīgi orientētu cilvēku. Viņš uzskatīja, ka aizstājot nāves sodu ar mūža ieslodzījumu, jāvadās no diviem kritērijiem. Pirmais - tiešām nav saprātīgi likt izdarīt jaunas slepkavības, pasludinot spriedumu, ar kuru tiek piespriests nāves sods, tādā veidā mēģinot iemācīt cilvēku neieredzēt slepkavas. Otrais - nāves sods pilnībā izslēdz

³⁸ Zahars V. Notiesātie – tauta tautā. Kriminālsodu izpildes problēmas. Rīga: Zvaigzne ABC, 2005, 73.lpp.

³⁹ Personālintervija ar diviem bijušajiem ieslodzītajiem.

⁴⁰ Zahars V. 2005, 73.lpp.

⁴¹ Ieslodzījumu vietu pārvaldes mājaslapa. Pieejams: <http://www.ievp.gov.lv> [aplūkots 12.03.2018]

⁴² Zahars V. 2005, 91.lpp.

nepieciešamību atlīdzināt nozieguma rezultātā nodarītos zaudējumus, jo nāve neko neatlīdzina. Izpildot valsts vārdā nāves sodu, noziegumu upuru vai to tuvinieku ciešanas netiek mazinātas.”⁴³ Autoresprāt, nāves sods būtiski ierobežo un pārkāpj cilvēktiesības, kuras ir minētas Latvijas Republikas Satversmes⁴⁴ 93.pantā – “Ikviens tiesības uz dzīvību aizsargā likums.” Autore piekrīt arī uzskatam, ka nāves sods ir atiebība un neparedz iespēju notiesātajam laboties, tāpat arī tas nepilda vispārējās preventīvas funkciju, jo nav pierādīta nāves soda spēja atturēt citus nozieguma izdarīšanas. Tikpat svarīgi ir norādīt arī uz to, ka nevar izslēgt tiesas iespēju kļūdīties, piespriežot nāves sodu nepatiesi apsūdzētai personai, jo izpildītu nāves sodu atšķirībā no citiem sodu veidiem nevar atcelt, respektīvi, labot, kā arī nevar izslēgt, ka tiesa kļūdās, atzīstot apsūdzēto par pieskaitāmu, un notiesā garīgi slimu personu ar nāves sodu.⁴⁵ Jānorāda, ka Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas⁴⁶ (turpmāk tekstā – Eiropas Cilvēktiesību konvencija) 6.protokola 1.pantā noteikts, ka “nevienam cilvēkam nevar piemērot nāves sodu vai to izpildīt”.

Eiropas Savienībā (turpmāk tekstā - ES) nāves sodi ir atcelti Eiropas Cilvēktiesību konvencijas ietvaros. ES uzskata, ka nāves sods ir nehumāns un tas ir pārkāpums pret cilvēka cieņu. Tas arī neattur no vardarbīgiem noziegumiem. Piemērojot nāves sodu gadījumos, kad tiesa ir pieļāvusi kļūdu – no kā nav pasargāta neviena tieslietu sistēma –, tiek neatgriezeniski izdzēsta cilvēka dzīvība.⁴⁷ Autore piekrīt un uzskata, ka tā ir valsts neattaisnojama iejaukšanās cilvēka neaizskaramajās tiesībās uz dzīvību.

1996.gadā Latvijas Valsts prezidents Guntis Ulmanis pasludināja nāves soda izpildes moratoriju, augstāko soda mēru aizstājot ar mūža ieslodzījumu. 1999.gada 7.maijā Latvija ratificēja 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6.protokolu.⁴⁸ Kopš 2000.gada 18.maija Krimināllikuma 37.panta otrā daļa paredzēja, ka nāves sods Latvijā piemērojams vienīgi tad, ja noziegums izdarīts kara laikā. 2012.gada 1.janvārī stājās spēkā grozījumi Krimināllikumā, izslēdzot no likuma soda veidu "nāves sods".

Brīvības atņemšana ir viens no izplatītākajiem soda veidiem krimināltiesībās kā Latvijā, tā arī ārvalstīs. Tas izskaidrojams ar to, ka šis soda veids vairāk kā jebkurš noder to speciālo mērķu apvienošanai, uz kuriem var tiekties kriminālā justīcija.⁴⁹ Krimināllikuma 38.panta

⁴³ Zahars V. Mūža ieslodzījuma problemātika. Administratīvā un Kriminālā Justīcija, 2008, Nr. 4, 4.lpp.

⁴⁴ Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [12.04.2018.red.]

⁴⁵ Gailīte D. 20 gadi kopš nāvessoda atcelšanas Latvijā. Jurista vārds, 2016, Nr. 32, 6.-7.lpp.

⁴⁶ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Parakstīta Romā 04.11.1950. [01.03.2018.red.]

⁴⁷ Eiropas Komisija. Paziņojums presei: ES apņēmusies panākt nāvessoda vispārēju atcelšanu. Pieejams: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-1160_lv.htm [aplūkots 17.02.2018.]

⁴⁸ LETA: Latvija plāno pievienoties starptautiskajam paktam par nāvessoda atcelšanu. Pieejams: <http://old.puaro.lv/lv/puaro/latvija-plano-pievienoties-starptautiskajam-pakta-par-naves-soda-atcelšanu> [aplūkots 20.02.2018]

⁴⁹ Mincs P. 2005, 209.lpp.

pirmā un otrā daļa nosaka, ka brīvības atņemšana ir personas piespiedu turēšana ieslodzījumā un to nosaka uz laiku no piecpadsmit dienām līdz divdesmit gadiem, savukārt, trešā daļa nosaka, ka šajā likumā īpaši paredzētajos gadījumos brīvības atņemšanu var noteikt uz visu mūžu (mūža ieslodzījums). Autore secina, ka brīvības atņemšana sevī ietver arī brīvības atņemšanu uz mūžu.

Brīvības atņemšanas sods ir smagākais un tiesību visvairāk ierobežojošākā sankcija. Eiropas Padomes Ministru komitejas ieteikuma Nr.R(99)22 dalībvalstīm⁵⁰ attiecībā uz cietumu pārapdzīvotību un ieslodzīto skaita palielināšanos papildinājumā pamatprincipu sadaļas pirmajā punktā ir teikts šādi: “Brīvības atņemšana ir jāuzskata par galējo sankciju vai pasākumu, un tāpēc tā ir jāparedz tikai tad, ja pārkāpuma smaguma dēļ jebkura cita sankcija vai pasākums nebūtu pietiekams.” Šis princips vairākkārtīgi minēts arī citos sodu izpildes politikas dokumentos.⁵¹ Mūža ieslodzījums ir bargākais soda mērs par īpaši smagiem noziegumiem, kuram piemīt vislielākie cilvēka pamatbrīvību tiesību ierobežojumi.

1955.gada ANO Ieslodzīto režīma Minimālajos standartnoteikumos par apiešanos ar ieslodzītajiem⁵² (turpmāk tekstā – ANO Standartnoteikumi) 58.punktā ir definēts brīvības atņemšanas soda mērķis un saturs: “Ieslodzījuma mērķis un attaisnojums ir nodrošināt sabiedrības drošību pret noziedzīgiem nodarījumiem.” Šo noteikumu 60.punkts nosaka, ka ieslodzījuma režīmam jācenšas mazināt jebkādas atšķirības starp ieslodzījuma dzīvi un dzīvi ārpus ieslodzījuma vietas. Šīs atšķirības mēdz mazināt notiesātā atbildības sajūtu vai cieņu pret notiesāto kā pret cilvēcisku būtni. Laikā, kuru notiesātais pavada ieslodzījumā, ir jānodrošina, ka pēc viņa atgriešanās sabiedrībā pārkāpējs ne tikai vēlēšies, bet arī spēs dzīvot likumpaklausīgu un patstāvīgu dzīvi. Tas ir svarīgi, lai iznākot notiesātais saglabātu spēju pieņemt autonomus lēmumus, un tiktu novērsta institucionalizācija un atkarība no cietuma dzīves, un rutīnas. Ieslodzījums pats par sevi ir sods, ieslodzītie netiek ievietoti cietumā, lai saņemtu vēl kādu sodu vai pazemojumu. Tāpēc visiem ierobežojumiem, atšķirībām no dzīves ārpus ieslodzījuma vietas, ir jābūt tikai, lai sasniegtu leģitīmo mērķi, būtu nepieciešami un samērīgi. Šādi principi ir arī nostiprināti Latvijas Sodu izpildes kodeksa 1.panta pirmajā daļā un 8.pantā. Aplūkojot jēdzienu “mūža ieslodzījums” rodas priekšstats, ka tas nozīmē personas

⁵⁰ Eiropas Padomes Ministru komitejas Ieteikums Nr.R(99)22 dalībvalstīm attiecībā uz cietumu pārapdzīvotību un ieslodzīto skaita palielināšanos. Pieņemts 30.10.1999. Pieejams: https://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjvIaDrpfUAhVBJ5oKHcN1BdUQFggIMAA&url=http%3A%2F%2Fvvc.gov.lv%2Fimage%2Fcatalog%2Fdokumenti%2FRecommendation_x99x22_x_concerning_prison_overcrowding.doc&usq=AFQjCNEwqg6CovS6PeMFo32-PFAYDTEPjw&sig2=ge16efiMQBJT5MhQfxxEEw [13.05.2017.red.]

⁵¹ Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules. Adopted by the Committee of Ministers on 11 January 2006 at the 952nd meeting of the Ministers' Deputies. Pieejams: <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae> [13.05.2017.red.]

⁵² Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners. Adopted Aug. 30, 1955 by the First United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders. Pieejams: <http://hrlibrary.umn.edu/instree/g1smr.htm> [13.05.2017.red.]

atrašanos ieslodzījumā līdz tās dabiskās nāves iestāšanās brīdim, tomēr jānorāda, ka tas automātiski nenozīmē mūža ieslodzījumu. Kā Judins savā rakstā teicis: “pat mūža ieslodzījums krimināltiesībās nav saprotams kā sods, kas obligāti izciešams līdz nāves dienai.”⁵³ Mūža ieslodzījums ir terminēts, pastāvot tiesību aktos definētiem kritērijiem.⁵⁴ Latvijā, tāpat kā vairākās citās valstīs, ar mūža ieslodzījumu notiesātie pēc noteikta termiņa var pretendēt uz pirmstermiņa atbrīvošanu no ieslodzījuma vietas.

Dažādās valstīs mūža ieslodzījumam kā soda mēram ir dažāda nozīme un jēdziena "mūža ieslodzījums" saturs katrā valstī var atšķirties. Un, proti, pamatā var izdalīt trīs mūža ieslodzījuma veidus: 1) brīvības atņemšana uz noteiktu laiku (gadu skaitu), pēc kuru izciešanas persona tiek atbrīvota bez jebkādiem tālākiem tiesību ierobežojumiem, 2) mūža ieslodzījums uz minimālu gadu skaitu, pēc kuru izciešanas var tikt izskatīts jautājums par notiesātā atbrīvošanu no soda izciešanas, 3) mūža ieslodzījums līdz dabiskās nāves iestāšanās brīdim bez tiesībām uz nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu un/vai tiesībām uz apžēlošanu (teorētiskām vai reālām).⁵⁵ Latvijā pastāv minētais otrais mūža ieslodzījuma veids.

Saskaņā ar Romas Starptautiskās Krimināltiesas Statūtu 110.panta trešo punktu personas, kurām piespriests mūža ieslodzījums, var lūgt pārskatīšanu attiecībā uz soda samazināšanu, ja izciesti 25 gadi ieslodzījumā.⁵⁶ Arī Kanādas Kriminālkodeksā par pirmās pakāpes slepkavību ir paredzēts, ka vainīgajai personai jāizcieš 25 gadi līdz tā var lūgt pirmstermiņa atbrīvošanu, par otrās pakāpes slepkavību - 10-20 gadi.⁵⁷ Šāds termiņš Austrijā ir 18-20 gadi, Vācijā - 15 gadi, Čehoslovākijā - 20 gadi, Francijā - 17-18 gadi, Šrilankā - 6 gadi, Japānā - 10 gadi.⁵⁸ Amerikas Savienotajās Valstīs (turpmāk tekstā – ASV) minimālais termiņš, kas jāizcieš ieslodzījumā ir atkarīgs no katra štata jurisdikcijas. Vairākos štatos mūža ieslodzījums tiek piespriests bez iespējas lūgt pirmstermiņa atbrīvošanu, bet tajos, kuros tas ir noteikts, minimālie termiņi ir šādi: Kalifornijā - 25 gadi, Konektikutā - 60 gadi, Indiānā - 45 gadi, Aļaskā - 20-99 gadi.⁵⁹ Dažās valstīs termiņš var tikt pagarināts kā sods par bēgšanas mēģinājumiem, vai citiem cietuma pārkāpumiem. Savukārt, citās valstīs, kā piemēram, Horvātijā (40 gadi), Spānijā (30 gadi), Brazīlijā, Kolombijā, Nikaragvā, Venecuēlā, Portugālē un Norvēģijā mūža ieslodzījums ir terminēts, tomēr nav izslēgta arī iespēja, ka notiesātais

⁵³ Judins A. Kriminālatbildība par transportlīdzekļa vadīšanu reibumā. Jurista Vārds, 2009, Nr.30.

⁵⁴ Reigase A. Par sodiem Krimināllikumā, pašlaik un nākotnē. Jurista Vārds, 2003, Nr.22.

⁵⁵ Šileikiste L. Tiesības uz cerību: mūža ieslodzījums Latvijā. Jurista Vārds, 2013, Nr.14, 6.lpp.

⁵⁶ Romas Starptautiskās Krimināltiesas Statūti. Sastādīts Romā 17.07.1998. [10.04.2018.red.]

⁵⁷ Canada Criminal Code [Kanādas Kriminālkodekss]. Pieejams: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/FullText.html> [10.04.2018.red.]

⁵⁸ United Nations Crime Prevention and Criminal Justice Branch. Life imprisonment. Vienna, 1994, p.2. Pieejams: <https://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/06/UNODC-1994-Lifers.pdf> [aplūkots 13.03.2018.]

⁵⁹ Penal Reform International Head Office. Alternatives to the death penalty Information pack. Second edition 2015, p.12. Pieejams: <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2015/03/PRI-Alternatives-to-death-penalty-info-pack-WEB.pdf> [aplūkots 13.03.2018.]

cietumā pavadīs visu mūžu. Lai gan Norvēģijā maksimālais ieslodzījuma termiņš ir 21 gads, notiesājot personu ar preventīvo ieslodzījumu (no angļu valodas - *preventive detention*), tā var tikt turēta ieslodzījuma vietā visu mūžu, ja pastāv aizdomas, ka ieslodzītais būs sabiedrībai bīstams arī pēc iespējamās atbrīvošanas. To var piemērot gadījumos, kad vainīgais tiesāts par smagiem vardarbīgiem vai seksuāliem nodarījumiem.⁶⁰

“Kaut arī ne visās valstīs pastāv tāds soda veids kā mūža ieslodzījums, tomēr maksimālais brīvības atņemšanas soda termiņš var sasniegt pat 40 gadus un vairāk, kas nereti arī faktiski var nozīmēt mūža ieslodzījumu līdz personas nāves iestāšanās brīdim. Kā arī šis termiņš ir ievērojami ilgāks nekā laiks, kurā uz mūžu notiesātajiem citās valstīs rodas tiesības uz nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda izciešanas.”⁶¹ Jānorāda, ka vairākas valstis veic grozījumus savos krimināllikumos, lai izslēgtu mūža ieslodzījuma piemērošanu, ņemot vērā principu, ka katram notiesātajam ir jābūt iespējai ieslodzījumā laboties, kā arī iespējai tikt atbrīvotam. Šādām tendencēm autore nepiekrīt, jo uzskata, ka ir personas, kas arī pēc 30 vai 40 gadiem pavadītiem ieslodzījumā nav spējīgas izprast sava nodarītā pārkāpuma nepieļaujamību, nenozēlo izdarīto un līdz ar to būtu sabiedrībai bīstamas arī pēc 30 ieslodzījumā pavadītiem gadiem. Šāda rīcība būtu atbalstāma tikai ieviešot tādu preventīvā ieslodzījuma institūtu kā Norvēģijā. Papildus jānorāda, ka šādos gadījumos būtu jābūt īpaši efektīvai un izstrādātai resocializācijas programmai, lai spētu pārliecināties, ka persona, tik ilgi esot izolēta no sabiedrības, patiešām būtu spējīga integrēties tajā. Tomēr nevar nepiekrīt arī viedoklim, ka “tāds mūža ieslodzījuma veids, kad nav zināms kopējais brīvības atņemšanas soda termiņš, ir neproporcionāls un tas ir bīstams notiesātā psiholoģiskajam stāvoklim, jo ietver sevī nenoteiktu brīvības atņemšanas soda termiņu. Turklāt notiesātais nekad nevar zināt, vai īslaicīgas noteikumu pārkāpšanas dēļ nav paildzinājis savu brīvības atņemšanas soda termiņu.”⁶²

Tā kā Latvijā pastāv iepriekš minētais otrais mūža ieslodzījuma veids, autore uzskata par nozīmīgu norādīt uz Krimināllikumā un citos normatīvajos aktos noteiktajām notiesāto uz mūžu iespējām tikt atbrīvotām no ieslodzījuma vietas.

Vispirms jānorāda uz Krimināllikuma 49.¹ pantu ar nosaukumu “Soda noteikšana, ja nav ievērotas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā”. Šajā pantā ir noteikts, ka ja tiesa konstatē, ka nav ievērotas personas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā, tā var: 1) šo apstākli ņemt vērā pie soda noteikšanas un sodu mīkstināt, 2) noteikt sodu, kas ir zemāks par minimālo robežu, kāda par attiecīgo noziedzīgo nodarījumu paredzēta likumā, 3) noteikt citu, vieglāku soda veidu, nekā par attiecīgo noziedzīgo nodarījumu paredzēts

⁶⁰ The courts of Norway. Penal sanctions. Pieejams: <https://www.domstol.no/en/The-criminal-court-proceedings/penal-sanctions/> [aplūkots 10.04.2018.]

⁶¹ Šileikiste L. Jurista Vārds, 2013, Nr. 14, 6.lpp.

⁶² Ibid.

likumā.⁶³ Savukārt šā panta otrā daļa nosaka, ka ja tiesa konstatē, ka nav ievērotas personas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā un persona izdarījusi noziegumu, par kuru Krimināllikuma Sevišķās daļas panta sankcijā paredzēts mūža ieslodzījums, tiesa mūža ieslodzījuma vietā var noteikt brīvības atņemšanu uz divdesmit gadiem.

Krimināllikuma 60.pants nosaka, ka ja notiesātā persona palīdzējusi atklāt citas personas izdarītu noziegumu, kas ir tikpat smags, smagāks vai bīstamāks par šīs personas pašas izdarīto noziedzīgo nodarījumu, tiesa, ar kuras spriedumu šī persona ir notiesāta, var samazināt spriedumā noteikto sodu, bet piespriesto mūža ieslodzījumu aizstāt ar brīvības atņemšanu uz divdesmit gadiem. Svarīgi apzināties, ka minētajos pantos ir ietvertas tiesas tiesības, nevis pienākums attiecībā uz notiesātajiem. Tomēr, vērtējot šādas personas lūgumu, noteikti tiks ņemts vērā notiesātā tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā un notiesātā sniegto palīdzību noziedzīgā nodarījuma atklāšanā, kas ir vērtējams pozitīvi kriminālajai justīcijai.

Papildus jānorāda, ka Apžēlošanas likuma⁶⁴ 5.panta trešā daļa nosaka, ka gadījumos, kad personai piespriests mūža ieslodzījums, tā apžēlošanas lūgumu var iesniegt, ja ir izciests ne mazāk kā 20 gadi no brīvības atņemšanas soda. Tā piemēram, uz 2014.gadu pēc publiski pieejamās informācijas, ko sniedzis Daugavgrīvas cietums, četras personas ir iesniegušas apžēlošanas lūgumu. Tomēr neviens šāds lūgums nav ticis apmierināts par labu notiesātajiem.⁶⁵ Jānorāda arī uz Apžēlošanas likuma 11.panta otro daļu, kurš nosaka, ka “persona, kas notiesāta par smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu, vai kāds cits attiecībā uz šo personu apžēlošanas lūgumu var iesniegt ne agrāk kā gadu pēc apžēlošanas lūguma noraidīšanas, ja nav radušies sevišķi apstākļi (smaga slimība, šī persona ir vienīgais likumīgais aizbildnis vai aizgādnieks vai citi apstākļi).” Tas nozīmē, ka rodoties šādiem sevišķiem apstākļiem, notiesātajai personai uz mūžu, būtu iespēja neievērojot likumā noteikto termiņu - viens gads - atkārtoti lūdzot apžēlošanu, tomēr arī šie sevišķie apstākļi negarantē personas atbrīvošanu.

Krimināllikuma 59.panta piektā daļa nosaka, ka ja persona, kura notiesāta par noziedzīgu nodarījumu vai kurai sods noteikts ar prokurora priekšrakstu par sodu, pēc sprieduma pasludināšanas vai pēc tam, kad prokurors izdevis priekšrakstu par sodu, saslimusi ar gara slimību, kas tai atņēmusi iespēju saprast savu rīcību vai to vadīt, tiesa atbrīvo šo personu no soda izciešanas. Tai var noteikt medicīniska rakstura piespiedu līdzekļus saskaņā ar šajā likumā paredzētajiem nosacījumiem. Savukārt, sestā daļa nosaka, ka ja persona, kura

⁶³ Rozenbergs J. Tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā. Jurista Vārds, 2011, Nr. 27.

⁶⁴ Apžēlošanas likums: LV likums. Pieņemts 07.07.1998. [14.05.2017.red.]

⁶⁵ LETA: Latvijas cietumos sēž slepkavas, kuri mūža ieslodzījumu izcieš kopš 1993.gada. Pieejams: <http://nra.lv/latvija/114472-latvijas-cietumos-sez-slepkavas-kuri-muza-ieslodzijumu-izcies-kops-1993-gada.htm> [aplūkots 23.03.2018]

notiesāta par noziedzīgu nodarījumu vai kurai sods noteikts ar prokurora priekšrakstu par sodu, slimo ar citu smagu, neārstējamu slimību, tiesa var atbrīvot šo personu no soda izciešanas.

Tā piemēram, Zemgales apgabaltiesa 1997.gadā mūža ieslodzījumu piesprieda 1957.gadā dzimušajai sievietei vārdā Ludmila, kura bija apsūdzēta par trīskāršas slepkavības organizēšanu laupīšanas nolūkā. Spriedums tika pārsūdzēts, bet Latvijas Republikas Augstākā tiesa atstāja spēkā spriedumu. Ieslodzījumā uz mūžu notiesātā saslima ar smagu depresiju, un ieslodzījuma vadībai radās problēmas ar piesprietā soda izpildes īstenošanu. Sieviete bija nepieciešams nepārtraukti uzraudzīt. 2008.gadā tiesa, ņemot vērā notiesātās veselības stāvokli, nolēma viņu no soda izciešanas atbrīvot. Ludmilai tika noteikta piespiedu ārstēšana Tiesu psihiatrisko ekspertīžu un piespiedu ārstēšanas centrā ar apsardzi.⁶⁶ Teorētiski, ja Ludmila izveseļotos, ārstniecības iestādi varētu arī atstāt. Autore uzskata, ko arī apstiprina darba pētījumā aptaujātās prokurores viedoklis, pastāv iespēja notiesātajam izvairīties no mūža ieslodzījuma, simulējot kādu slimību, tādējādi ļaunprātīgi izmantojot šo likuma normu.

Atbilstoši Krimināllikuma 61.panta trešās daļas 4.punktam, nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda var ierosināt, kad notiesātais faktiski ir izcietis divdesmit piecus gadus no brīvības atņemšanas soda, ja notiesātais ir persona, kurai piespriests mūža ieslodzījums. Savukārt, trešās prim daļas 4.punkts nosaka, ka ja atbilstoši 61.panta otrajā prim daļā noteiktajam ir iespējama elektroniskās uzraudzības piemērošana, nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda ar elektroniskās uzraudzības noteikšanu var ierosināt, kad notiesātais faktiski ir izcietis ne mazāk kā divdesmit četrus gadus no brīvības atņemšanas soda, ja notiesātais ir persona, kurai piespriests mūža ieslodzījums.

Notiesātajai personai ir tiesības saskaņā ar Krimināllikuma 61.pantu lūgt nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, taču jānorāda atkārtoti, ka tiesai nav pienākums to realizēt. Mūža ieslodzījums zaudētu savu mērķi, ja uz mūžu notiesātā persona apzinātos, ka pēc noteikta soda izciešanas tiktu atbrīvota. Tā piemēram, ASV tiesa, piespriežot mūža ieslodzījumu, spriedumā var norādīt, ka konkrētajai personai nav piemērojama pirmstermiņa atbrīvošana. Latvijas tiesai šādu pilnvaru nav, tomēr jānorāda uz Krimināllikuma 61.panta sesto daļu, kas nosaka, ka nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda nepiemēro, ja tas piespriests pilngadīgai personai par sevišķi smagu noziegumu, kas izdarīts pret personu, kura nav sasniegusi sešpadsmit gadu vecumu, un ir saistīts ar seksuālu vardarbību. Autoresprāt, pozitīvi vērtējams, ka Latvijas tiesai

⁶⁶ Latvijas vienīgā mūžiniece no soda atbrīvota, slimības dēļ ārstējas psihiatriskajā slimnīcā. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/latvijas-vieniga-muziniece-no-soda-atbrivota-slimibas-del-arstejas-psihiatriskaja-slimnica.d?id=42870708> [aplūkots 24.02.2018]

šādu pilnvaru nav, jo, ja cilvēkam nemaz netiek dota cerība tikt atbrīvotam, tas gandrīz noteikti novedīs pie notiesātās personas degradācijas. Bez cerības uz nākotni kļūst aktuāls arī jautājums par nodrošināšanu, lai uz mūžu notiesātais cietumā neizdara noziegumus attiecībā pret citiem ieslodzītajiem vai pret sevi, izdarot pašnāvību. Attiecībā uz šādiem gadījumiem atbrīvošanas iespēja nevar tikt izmantota kā stimulēšana cilvēkam, kuram nav ko zaudēt, un tas padara ieslodzījuma vietas mazāk drošas, kā arī apgrūtina ieslodzījuma vietu personāla darbu. Tā piemēram, uz mūžu notiesātais bez pirmstermiņa atbrīvošanas iespējas no Anglijas un Velsas intervijā puda: “Kad viņš (tiesnesis) man piesprieda mūža ieslodzījumu, viņš iedeva neredzamu apliecību, kas teica, ka es varu pārkāpt jebkādas likumus, kurus vēlos, lai cik tie būtu nopietni, un likums mani nevar aiztikt. Es esmu virs likuma.”⁶⁷

Likumā ietvertā norāde būtu vērtējama pozitīvi attiecībā uz ilgtermiņā notiesātājiem (uz noteiktu laiku), tomēr, autoresprāt, attiecībā uz mūža ieslodzītajiem šāda norāde grauj notiesātā tiesības uz cilvēka cieņu un ir vērtējama kā pārāk skarba. Papildus jāmin, ka šāda norāde neveicina soda mērķa izpildi. Autore piekrīt Lauras Šileikistes viedoklim, ka mūža ieslodzījums bez reālām iespējām atbrīvoties nosacīti pirms termiņa vai apžēlošanas iespējām var būtiski samazināt (vai vismaz būtiski ietekmēt) tāda brīvības atņemšanas soda elementa kā resocializācijas nozīmi brīvības atņemšanas soda izpildes procesā, jo notiesātajam šādā situācijā nav motivācijas piedalīties resocializācijas pasākumos, iegūt sociāli noderīgas iemaņas, jo, lai atgrieztos un integrētos sabiedrībā, iespējams, tās viņam vairs nebūs nepieciešamas.⁶⁸ Piespriežot mūža ieslodzījumu bez cerībām tikt atbrīvotai, vairākos juridiskās literatūras avotos⁶⁹ tas tiek uzskatīts par vēl vienu nāves soda veidu, jo tas, ka personas nāve pēc sprieduma neiestājas uzreiz vai vēl vairākus desmitu gadus, nenozīmē, ka likumdevējs nav nolēmis, kā un kur šī persona nomirs, tāpēc nevienam uz mūžu ieslodzītajam nevajadzētu atņemt iespēju lūgt tikt atbrīvotam pirms termiņa.⁷⁰ Lai arī starptautiskie tiesību akti neaizliedz šādu likuma regulējumu attiecībā uz pilngadīgām personām, tomēr valstīs, kurās mūža ieslodzījumu atļauts piespriest arī nepilngadīgai personai, šāds aizliegums ir ietverts ANO Bērnu tiesību konvencijas⁷¹ 37.panta a)punktā. Autore uzskata, ka iespēju lūgt pirmstermiņa atbrīvošanu vajadzētu arī uz mūžu ieslodzītajām personām, kuras ir izdarījušas minētajā pantā

⁶⁷ Dirk van Zyl Smit: Life imprisonment and the right to hope. Pieejams: <https://www.penalreform.org/blog/life-imprisonment-hope/> [aplūkots 13.03.2018.]

⁶⁸ Šileikiste L. Jurista Vārds, 2013, Nr. 14, 6.lpp.

⁶⁹ Nellis A. Tinkering with Life: A Look at the Inappropriateness of Life Without Parole as an Alternative to the Death Penalty. 2013, P.457. Pieejams: <http://www.ushrnetwork.org/sites/ushrnetwork.org/files/tinkeringwithlife.pdf> [aplūkots 01.03.2018]

⁷⁰ Penal Reform International. What life imprisonment actually means and how it is used varies widely. Pieejams: <https://www.penalreform.org/priorities/life-imprisonment/issue/> [aplūkots 02.03.2018]

⁷¹ ANO Bērnu tiesību konvencija. Pieņemta 20.11.1989. [11.04.2018.red.]

noteikto noziegumu, savukārt lēmumu vai atbrīvot šādu personu, individuāli izvērtējot vai notiesātais ir resocializējies un vai būs drauds sabiedrībai, atstāt tiesas ziņā.

Šāds ieslodzījums bez pirmstermiņa atbrīvošanas ir vairākās valstīs, kā piemēram, Bulgārijā, Anglijā un Velsā, Igaunijā, Zviedrijā, Turcijā, Ukrainā un arī jau iepriekš minētajā ASV. Tomēr atšķirībā no ASV un Turcijas, piemēram, Vjetnamā notiesātajiem ir iespēja lūgt apžēlošanu pēc 20-30 gadiem.⁷² Tomēr Lietuvas Tieslietu ministrija ir izstrādājusi likumprojektu, kas dotu cerību uz brīvību cilvēkiem, kuriem piespriests mūža ieslodzījums. Labojumi tika sagatavoti pēc tam, kad astoņi ieslodzītie, kuriem piespriests mūža ieslodzījums, uzvarēja Eiropas Cilvēktiesību tiesā (turpmāk tekstā – ECT), un vēl 18 ieslodzītie vērsās Strasbūras tiesā ar sūdzībām. ECT nolēma, ka Lietuva ir pārkāpusi Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 3.pantu, un mūža ieslodzījumu bez tiesībām to pārskatīt pielīdzināja spīdzināšanai. Likumprojekts paredz, ka personas, kurām piespriests mūža ieslodzījums, varēs lūgt pārskatīt viņiem piespriesto sodu pēc tam, kad būs pavadījušas ieslodzījumā 25 gadus, atbilstot vairākiem kritērijiem.⁷³ Arī Anglijā plašas diskusijas izvērtās, kad ECT Lielā palāta 2013.gadā savā spriedumā norādīja, ka cilvēka cieņa prasa, lai visiem ieslodzītajiem būtu cerība uz atbrīvošanu, nenozīmējot tūlītēju personas atbrīvošanu, bet norādot uz nepieciešamību pēc darbībām no valsts puses, lai notiesātā turpmākam ieslodzījumam būtu leģitīmi penaloģiski pamati (no angļu valodas – *legitimate penological grounds*).⁷⁴ Tomēr Latvijas pašreizējais likuma regulējums ECT skatījumā nevarētu tikt uzskatīts par cilvēka pamattiesību pārkāpumu. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 3.pantā noteikts, ka nevienu cilvēku nedrīkst pakļaut spīdzināšanai vai cietsirdīgi vai pazemojoši ar viņu apieties vai sodīt. ECT spriedums lietā *Iorgov* pret Bulgāriju norāda, ka konkrētajā gadījumā mūža ieslodzījums bez iespējām uz pirmstermiņa atbrīvošanu nav vērtējams kā Eiropas Cilvēktiesību konvencijas pārkāpums, jo iekšējos likumos ir paredzēta iespēja uz apžēlošanas procedūru, līdz ar to netika atņemtas cerības tikt atbrīvotam kādu dienu.⁷⁵ Arī Latvijā pastāv apžēlošanas iespējas minētajai mūža ieslodzīto kategorijai, tomēr apžēlošana ne reizi nav tikusi sniegta nevienam mūža ieslodzītajam.

Autore, pēc diskusijas ar prokuroriem, secina, ka tie ir diezgan noraidoši, pat skeptiski un pārsvarā atbalsta viedokli, ka personas, kuras ir izdarījušas tik smagus noziegumus, nekad nebūs spējīgas integrēties sabiedrībā, nebūt drauds un atkārtoti neizdarīt jaunus noziegumus.

⁷² Penal Reform International. Key facts. Pieejams: <https://www.penalreform.org/priorities/life-imprisonment/key-facts/> [aplūkots 02.03.2018]

⁷³ [b.a.]. Plāno iespēju pārskatīt piespriesto mūža ieslodzījumu. Jurista Vārds, 2018, Nr.5, 5.lpp.

⁷⁴ The European Court of Human Rights 09.07.2013. case of Vinter and Others v. the United Kingdom. (Applications nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10). Pieejams: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-122664"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) [aplūkots 13.03.2018.]

⁷⁵ The European Court of Human Rights 02.09.2010. case of Iorgov v. Bulgaria (no. 2). (Applications nos. 36295/02). Pieejams: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"itemid":\["002-810"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{) [aplūkots 14.04.2018.]

Uz ko jānorāda, ka ja arī tiesai rastos kaut mazākā cerība, ka cilvēks pēc izciestā soda neizdarīs atkārtotu smagu noziegumu, tiesa izvēlētos citu soda mēru. Tomēr nedrīkst aizmirst, ka arī tiesai ir iespējams kļūdīties un atsevišķos gadījumos varētu pastāvēt iespēja šādām personām mainīties.

Svarīgi ir norādīt, ka Krimināllikums paredz, ka personai pirmstermiņa atbrīvošana ir iespējama tikai tad, ja notiesātais ir sasniedzis noteiktu resocializācijas rezultātu. To nosaka iepriekšminētā 61.panta pirmā un otrā daļa - personu, kas notiesāta ar brīvības atņemšanu, izņemot īslaicīgu brīvības atņemšanu, var nosacīti pirms termiņa atbrīvot no pamatsoda izciešanas, ja ir pamats uzskatīt, ka tā pēc atbrīvošanas spēs iekļauties sabiedrībā, neizdarot noziedzīgu nodarījumu. Ņemot vērā notiesātā personību un uzvedību soda izciešanas laikā, nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda var noteikt, ja: 1) notiesātais ir sasniedzis noteiktu resocializācijas rezultātu, 2) notiesātais atbilstoši iespējām ir labprātīgi atlīdzinājis ar noziedzīgo nodarījumu radīto kaitējumu, 3) notiesātajam pēc atbrīvošanas ir iespējas tiesiskā ceļā iegūt eksistences līdzekļus, 4) ir pagājis kriminālsodu izpildi reglamentējošā likumā noteiktais laiks pēc soda piemērošanas par soda izciešanas režīma pārkāpumu un nav spēkā esošu sodu par brīvības atņemšanas soda izpildes laikā izdarītiem administratīvajiem pārkāpumiem, 5) notiesātais risina un ir gatavs turpmāk risināt savas psiholoģiskās problēmas, kas izraisīja vai varētu izraisīt noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, 6) notiesātais piekritis ārstēties no alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu atkarības, ja noziedzīgo nodarījumu izdarījis alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu atkarības dēļ.

Autore, sadarbojoties ar resocializācijas centru "Lediņi"⁷⁶, noskaidrojusi, ka divi ar mūža ieslodzījumu notiesātie ieslodzījumā atrodas kopš 1993.gada. Tā kā pretendēt uz nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu var tikai no augstākas režīma soda izciešanas pakāpes un šajā pakāpē šobrīd ir tikai viens no ieslodzītajiem, tad šogad Latvijā būs viens notiesātais ar mūža ieslodzījumu izcietis minimālo gadu skaitu, tas ir 25 gadi, pēc kuru izciešanas var tikt izskatīts jautājums par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Šim vīrietim sākotnēji bija piespriests nāves sods. Tomēr šis vīrietis ir smagi saslimis un šobrīd atrodas cietuma slimnīcā, līdz ar to šādu lūgumu viņam šobrīd iesniegt nav iespējams. Taču arī divi notiesātie ieslodzījumā atrodas kopš 1994. gada, kas nozīmē, ka nonākot režīma augstākajā pakāpē, viņi varētu pretendēt jau šogad uz nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu ar elektronisko uzraudzību, jo būs pagājuši likumā noteiktie 24 gadi ieslodzījumā. Šeit rodas jautājums, vai gadījumā, ja minētās personas iesniedz lūgumu par pirmstermiņa atbrīvošanu, viņas ir atbilstoši resocializētas un varēs normāli iekļauties sabiedrībā un būs sabiedrībai derīgi pilsoņi? Lai gan sabiedrībā pārsvarā valda

⁷⁶ Personālintervija ar resocializācijas centra "Lediņi" vadītāju.

uzskats, ka personas, kas ir izdarījušas smagus vai sevišķi smagus noziegumus, nav pelnījušas nonākt brīvībā, nevar izslēgt iespēju, ka šie cilvēki brīvībā nenonāks, jo likums to paredz. Aptaujājot vairākus cilvēkus, autore nonāca pie secinājuma, ka pārsvarā cilvēki uzskata, ka ne jau atbēgšana ir iemesls, kāpēc šiem cilvēkiem būtu jāpavada viss ieslodzījuma laiks cietumā, bet gan bailes, vai personas, kuras atgriezīsies sabiedrībā, nebūs bīstamas un neradīs jaunus apdraudējumus, tātad - nebūs resocializētas.

Krimināllikuma 79.⁴panta otrā daļa nosaka, ka ja tiesa atsaka atbrīvot notiesāto ar brīvības atņemšanu uz visu mūžu (mūža ieslodzījums) no soda izciešanas nosacīti pirms termiņa, atkārtotu iesniegumu notiesātais var iesniegt ne agrāk kā vienu gadu pēc minētā lēmuma pieņemšanas dienas.

Izsakot lūgumu par pirmstermiņa atbrīvošanu, izvērtēšanas komisija vērtēs, vai persona ieslodzījumā pavadītajā laikā ir izdarījusi kādu rupju vai sistemātiska rakstura pārkāpumu, kas varētu būt viens no iemesliem, lai personai atteiktu nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Autore piekrīt Māra Medņa viedoklim par ieslodzītā režīma pārkāpuma soda būtību: "Izskatot notiesātā nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas iespēju, tiesai kriminālprocesuālā kārtībā nevajadzētu būt saistītai ar formālu režīma pārkāpumu esamību vai neesamību, bet gan jāskatās pēc būtības – notiesāto var vai nevar atbrīvot nosacīti pirms termiņa."⁷⁷ Pasaules juridiskajā literatūrā pastāv uzskats, ka personas, kas notiesātas ar mūža ieslodzījumu, ir daži no visvieglāk pārvaldamajiem ieslodzītajiem, ņemot vērā viņu paklausību ieslodzījuma noteikumiem un viņu interesēm rādīt pozitīvu priekšstatu jaunākiem ieslodzītajiem.⁷⁸ Jānorāda, ka personālintervijās tika noskaidrots, ka salīdzinājumā ar pārējām ieslodzīto kategorijām uz mūžu notiesāto pārkāpumi ir bijuši salīdzinoši mazāk un nebūtiski, piemēram, par bārdas nenodzišanu. Tomēr būtu jāvērtē vai persona, kura atkārtoti ir izdarījusi noziedzīgus nodarījumus sabiedrībā, tādējādi pierādot, ka nespēj iekļauties tajā, nepieņem sabiedrības normas, ir antisociāla, ir vispār spējīga dzīvot ārpus ieslodzījuma vietas.

Eiropas Padomes Ministru komitejas rezolūcija (76)2 par apiešanos ar ilgtermiņa ieslodzītajiem⁷⁹ 10.punktā noteikts, ka tikai vispārējās prevencijas apsvērumi nedrīkst attaisnot nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas atteikumu. Uz ko jānorāda, ka ir veikti vairāki pētījumi⁸⁰

⁷⁷ Mednis M. Ieslodzītā režīma pārkāpumu soda būtība. Jurista Vārds, 2009, Nr. 36.

⁷⁸ Dinara Dildabekova: Prison guards to be trained how to treat prisoners sentenced to life imprisonment. Pieejams: <https://www.penalreform.org/news/prison-guards-trained-treat-persons-sentenced-life-imprisonment/> [aplūkots 13.03.2018.]

⁷⁹ Council of Europe resolution (76) 2 on the treatment of long-term prisoners. Adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 17 February 1976. Pieejams: <https://rm.coe.int/16804f2385> [11.04.2018.red.]

⁸⁰ United Nations Crime Prevention and Criminal Justice Branch. Life imprisonment. Vienna, 1994, p.12. Pieejams: <https://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/06/UNODC-1994-Lifers.pdf> [aplūkots 13.03.2018.]

un secināts, ka precīzu un skaidru prognozi par “notiesātā bīstamību nākotnē” nav iespējams konstatēt. Lai gan novērtēt to vai persona ir bīstama sabiedrībai, ir obligāti nepieciešams jebkurā izvērtējuma procedūrā, ir grūti attaisnot notiesātā turēšanu ieslodzījumā pamatojoties tikai uz pieņēmumu par “notiesātā bīstamību nākotnē”. Tie nav tikai humāniskie principi, kas nosaka nepieciešamību pēc godīgas, bez aizspriedumiem reālas pirmstermiņa atbrīvošanas procedūras, bet jāņem vērā arī finansiālie aspekti šādu personu uzturēšanai ieslodzījuma vietā.⁸¹ Lai gan daudzu valstu likumdošanā pastāv pirmstermiņa atbrīvošanas institūts mūža ieslodzītājiem, bieži vien šie noteikumi ir tikai teorētiskas tiesības un praksē netiek realizētas. Piemēram, Nīderlandē ieslodzītājiem ir iespēja iesniegt šādu lūgumu, bet to var piešķirt tikai Karaliskais dekrēts (no angļu valodas - *royal decree*) un tas ticis piemērots no 1989.gada līdz 2010.gadam tikai vienam ar mūža ieslodzījumu notiesātajam, kurš smagi saslimis.⁸² Autore uzskata, ka bez reālas apžēlošanas vai nosacītas pirmstermiņa apžēlošanas procedūras un iespējām, starptautiskie rehabilitācijas un reintegrācijas standarti ir tukšas tiesību normas.

Autore uzskata, ka attiecībā uz mūžu notiesātajām personām resociālizācija ir jāsāk ar ieslodzījuma pirmo dienu, lai pēc 25 ieslodzījumā pavadītiem gadiem, varētu pastāvēt reāla iespēja šai personai tikt atbrīvotai.

⁸¹ United Nations Crime Prevention and Criminal Justice Branch. Life imprisonment. Vienna, 1994, p.18. Pieejams: <https://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/06/UNODC-1994-Lifers.pdf> [aplūkots 13.03.2018.]

⁸² Penal Reform International Head Office. Alternatives to the death penalty Information pack. Second edition 2015, p.18. Pieejams: <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2015/03/PRI-Alternatives-to-death-penalty-info-pack-WEB.pdf> [aplūkots 13.03.2018.]

2. BRĪVĪBAS ATŅEMŠANAS UZ MŪŽU TIESISKAIS REGULĒJUMS UN REŽĪMA PAMATNOTEIKUMI

2.1. Brīvības atņemšana uz mūžu Krimināllikumā un tā piemērošana praksē

Krimināllikumā brīvības atņemšana uz mūžu paredzēta kā alternatīva sankcija, un par tā piemērošanu lemj tiesnesis. Brīvības atņemšanu uz mūžu Latvijā var piespriest pilngadīgām personām par šādiem noziegumiem: genocīdu, noziegumu pret cilvēci, noziegumu pret mieru, masveida iznīcināšanas ieroču izgatavošanu, glabāšanu, pārvietošanu, lietošanu un izplatīšanu, kā arī šo darbību finansēšanu, kara noziegumu, terorismu, terorisma finansēšanu, noziedzīgas organizācijas izveidošanu, vadīšanu vai piedalīšanos nolūkā izdarīt Krimināllikuma 89.¹ panta pirmās daļas paredzētos noziegumos, slepkavību, slepkavību pastiprinošos un sevišķi pastiprinošos apstākļos, izvarošanu, seksuālu vardarbību, ja to izdarījusi personu grupa vai ja tas izdarīts ar nepilngadīgo, vai ja tas izraisījis smagas sekas vai ja tas izdarīts ar personu, kura nav sasniegusi sešpadsmit gadu vecumu.

Par atbildību pastiprinošiem var atzīt šādus apstākļus: 1) noziedzīgais nodarījums veido noziedzīgu nodarījumu recidīvu, 2) noziedzīgais nodarījums izdarīts personu grupā, 3) noziedzīgais nodarījums izdarīts, ļaunprātīgi izmantojot dienesta stāvokli vai citas personas uzticību, 4) noziedzīgais nodarījums izraisījis smagas sekas, 5) noziedzīgais nodarījums izdarīts pret sievieti, apzinoties, ka viņa ir grūtniecības stāvoklī, 6) noziedzīgais nodarījums izdarīts pret personu, kas nav sasniegusi astoņpadsmit gadu vecumu, vai pret personu, izmantojot tās bezpalīdzības stāvokli vai vecuma nevarību, 7) noziedzīgais nodarījums izdarīts pret personu, izmantojot tās dienesta, materiālo vai citādu atkarību no vainīgā, 8) noziedzīgais nodarījums izdarīts ar sevišķu cietsirdību vai nīrgājoties par cietušo, 9) noziedzīgais nodarījums izdarīts, izmantojot sabiedriskā posta apstākļus, 10) noziedzīgais nodarījums izdarīts, lietojot ieročus vai sprāgstošas vielas vai citā vispārbīstamā veidā, 11) noziedzīgais nodarījums izdarīts mantkārīgu tieksmju dēļ, 12) noziedzīgais nodarījums izdarīts alkohola, narkotisko, psihotropo, toksisko vai citu apreibinošu vielu ietekmē, 13) noziedzīgo nodarījumu izdarījusi persona nolūkā panākt soda samazināšanu ir sniegusi apzināti nepatiesas ziņas par citas personas izdarītu noziedzīgo nodarījumu, 14) noziedzīgs nodarījums izdarīts rasistisku, nacionālu, etnisku vai reliģisku motīvu dēļ, 15) noziedzīgs nodarījums, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, vai noziedzīgs nodarījums pret tikumību un dzimumneaizskaramību izdarīts pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir

pirmajā vai otrajā radniecības pakāpē, vai pret laulāto vai bijušo laulāto, vai pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir vai ir bijis neregistrētās laulāto attiecībās, vai pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājam ir kopīga (nedalīta) saimniecība, 16) noziedzīgs nodarījums, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, vai tīšs noziedzīgs nodarījums pret personas veselību vai tikumību un dzimumneaizskaramību izdarīts nepilngadīgā klātbūtnē.

Latvijas praksē ir vērojams, ka pārsvarā ar mūžu ieslodzījumu tiek notiesātas personas saskaņā ar Krimināllikuma 117.pantu⁸³ un 118.pantu⁸⁴ par slepkavību pastipriņošos vai sevišķi pastipriņošos apstākļos.

Tā kā Krimināllikumā 116. - 118. pantā ietvertā slepkavība ir klasificēta kā sevišķi smags noziegums, kura sekas ir neatgriezeniskas un nodarītais kaitējums nav labojams, likumdevējs analizējamajās normās ir paredzējis bargus sodus.⁸⁵

Krimināllikuma 117.pants par slepkavību pastipriņošos apstākļos nosaka, ka par slepkavību, ja: 1) noslepkavota sieviete, vainīgajam apzinoties, ka viņa ir grūtniecības stāvoklī, 2) noslepkavota persona, vainīgajam apzinoties, ka tā ir bezpalīdzības stāvoklī, 3) tā izdarīta vairāku personu dzīvībai bīstamā veidā, 4) tā izdarīta ar sevišķu cietsirdību, 5) pēc tās izdarīta līķa apgānīšana, 6) tā saistīta ar laupīšanu, 7) tā saistīta ar izvarošanu, 8) tā izdarīta nolūkā slēpt citu noziedzīgu nodarījumu vai atvieglot tā izdarīšanu, 9) tā izdarīta mantkārīgā nolūkā, 10) to izdarījusi personu grupa, 11) to izdarījusi persona, kas ievietota īslaicīgās aizturēšanas vai ieslodzījuma vietā, 12) noslepkavots nepilngadīgais,— soda ar mūža ieslodzījumu vai ar brīvības atņemšanu uz laiku no desmit līdz divdesmit gadiem un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas. Savukārt, 118.pants par slepkavība sevišķi pastipriņošos apstākļos, nosaka, ka par slepkavību: 1) sakarā ar to, ka cietušais vai viņa tuvinieks izpildījis savus dienesta vai profesionālos pienākumus vai piedalījies noziedzīga vai citāda prettiesiska nodarījuma novēršanā vai pārtraukšanā, vai devis liecību tiesā vai pirmstiesas kriminālprocesā, 2) ja noslepkavotas divas vai vairākas personas, 4) ja to izdarījusi persona, izciešot mūža ieslodzījumu, 5) ja to izdarījusi organizēta grupa, — soda ar mūža ieslodzījumu vai ar brīvības atņemšanu uz laiku no piecpadsmit līdz divdesmit gadiem un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas.

⁸³ Sk. arī: Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 11.07.2013. spriedums lietā Nr.11511001711 [nav publicēts]

⁸⁴ Sk. arī: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 19.12.2011. spriedums lietā Nr.11511000607 [nav publicēts]

⁸⁵ Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments. Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118. pants). 2009/2010, 100.-101.lpp. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/petijumi/tiesu%20prakse%20par%20slepk%20bez%20uzvardiem.doc> [aplūkots 03.03.2018]

Tā piemēram, 2006.gada 31.augustā persona A.K. noslepkavoja savu sievu un divus mazgadīgus dēlus, dzimušus 1995. un 1996.gadā. Noziedzīgais nodarījums tika kvalificēts saskaņā ar Krimināllikuma 118.panta 2.punktu un apsūdzībā tika ietverta norāde, ka slepkavība izdarīta, apsūdzētajam apzinoties, ka cietušie atradās bezpalīdzības stāvoklī. Par šo pirmās instances tiesas spriedumu tika iesniegts apelācijas protests, apstrīdot norādes uz cietušo bezpalīdzības stāvokli izslēgšanu no A.K. apsūdzības un atzīstot to par atbildību pastiprinošu apstākli, kā arī apstrīdot apsūdzētajam noteikto sodu – brīvības atņemšanu uz 20 gadiem. Prokurore uzskatīdama, ka tāds sods nav adekvāts izdarītajam noziegumam, lūdza apelācijas instances tiesu atcelt spriedumu arī šajā daļā un noteikt A.K. sodu, kas atbilstu izdarītā nozieguma smagumam, raksturam un nodarītajam kaitējumam- mūža ieslodzījumu. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta ar 2008.gada 10.novembra spriedumu prokurora protestu apmierināja.⁸⁶

Arī M.V. atzīts par vainīgu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā, kas paredzēti Krimināllikuma 125.panta pirmajā daļā un 118.panta 2.punktā. Savu vainu pēc Krimināllikuma 118.panta 2.punkta notiesātais atzina pilnībā un izdarīto nožēloja. Slepkavību veica alkohola reibumā, M.V. līdz apcietinājumam nestrādāja, agrāk nebija sodīts. Personas noslepkavotas izmantojot cirvja pieti. Stacionārā kompleksā tiesu psihiatriskā tiesu psiholoģiskā ekspertīze ar narkologa piedalīšanos atzinumā norādīja, ka M.V. konstatēti specifiski personības traucējumi (emocionāli nestabila personība, impulsīvais tips, asociāla personība), kā arī alkohola atkarība. Tiesa konstatēja, ka formāla savas vainas atzīšana nav atzīstama par atbildību mīkstinošu apstākli Krimināllikuma 47.panta izpratnē, kā arī lietas izskatīšanas laikā apsūdzētais M.V. faktiski neizrādīja nekādu nožēlu par izdarīto, kas kontekstā ar lietas apstākļiem, tiesas ieskatā, M.V. raksturo kā galēji bīstamu personu un vislielākajā mērā nepiemērotu dzīvošanai sabiedrībā no tās locekļu elementārās drošības viedokļa. Tiesa ņēma vērā arī to, ka krimināllietas materiālos nav neviena M.V. pozitīva raksturojoša apstākļa, tieši pretēji, divi kriminālprocesi par svešas mantas tīšu bojāšanu un iznīcināšanu ir izbeigti sakarā ar starp cietušo un apsūdzēto noslēgto izlīgumu, savukārt vēl viens kriminālprocess par zādzību nelielā apmērā izbeigts, jo nav cietušās pieteikums tādā kriminālprocesā, kuru var uzsākt tikai uz šīs personas pieteikuma pamata. Nosakot soda veidu un mēru, tiesa ir izvērtējusi noziedzīgo nodarījumu raksturu, radīto kaitējumu, apsūdzētā personību, atbildību pastiprinošo apstākli, kā arī atbildību mīkstinošu apstākļu neesamību.⁸⁷ Apsūdzētā aizstāvis iesniedzis apelācijas

⁸⁶ Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments. Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118. pants). 2009/2010, 100.-101.lpp. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/petijumi/tiesu%20prakse%20par%20slepk%20bez%20uzvardiem.doc> [aplūkots 03.03.2018]

⁸⁷ Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 19.08.2013. spriedums lietā Nr.11511000812 [nav publicēts]

sūdzību, taču pirmās instances spriedums tika atstāts negrozīts. Autorei, pirmskvalifikācijas prakses vietā, pētot lietas materiālus, sevišķu interesi radīja apsūdzētā aizstāvja sūdzības par tiesājamās personas cilvēktiesību pārkāpumu, jo apsūdzētā persona M.V. uz tiesas izmeklēšanas laiku apelācijas instancē bijis ieslodzīts stingrā režīma iepriekšējās izmeklēšanas izolatorā, kā arī uz tiesas sēdi tiesājamais ticis konvojēts saslēgts gan roku, gan kāju dzelžos, kur pēdējie netika noņemti pat tiesas sēdes laikā, kā arī tiesas sēdē apsūdzētais ievietots metāla “krātiņā”. Šāda rīcība tikusi pamatota ar apstākli, ka prokurors apsūdzības rakstā ir pieprasījis sankciju - mūža ieslodzījums. Autore šādā gadījumā pievienojas apsūdzētā aizstāvja viedoklim, ka šāda rīcība nav samērīga, nevajadzīgi pazemo personu un ir pretrunā Eiropas Padomes konvencijas par spīdzināšanas un necilvēcīgas pazemojošas rīcības vai soda novēršanu komitejas (turpmāk tekstā – CPT) standartiem.

Ar Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas spriedumu J.Z. tika atzīts par vainīgu noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā, kas paredzēts Krimināllikuma 117.panta 2.punktā un sodīts ar mūža ieslodzījumu, bez mantas konfiskācijas, ar policijas kontroli uz trīs gadiem. Nogalinātā persona bija notiesātā māte Ā.B., kura slimoja ar epilepsiju, osteoporozu, līdz ar ko viņai bija pārvietošanās problēmas un kura nebija spējīga sevi apkopt. Pirmās instances tiesa, izvērtējot J.Z. raksturojošās ziņas, noskaidrojusi, ka viņš ir administratīvi sodīts, agrāk ārzemēs tiesāts divas reizes, Latvijā tiesāts sešas reizes, tajā skaitā divas reizes par laupīšanām un vienu reizi par slepkavības izdarīšanu pastiprinošos apstākļos.⁸⁸ Apelācijas instancē apsūdzētais lūdza tiesu pārkvalificēt viņa darbības kā tādu miesas bojājumu nodarīšanu, kā rezultātā iestājusies cilvēka nāve un lūdza samazināt viņam piespriesto sodu. Tiesu kolēģija spriedumā norāda, ka īsā laika periodā J.Z. nodarīja Ā.B. visvairāk miesas bojājumus tieši pa dzīvībai svarīgu orgānu - galvu. Miesas bojājumu apjoms un lokalizācija, traumatisko iedarbību skaits, ņemot vērā Ā.B. veselības stāvokli, liecina, ka J.Z. ir izdarījis slepkavību ar tiešu nodomu, jo apzinājās savu darbību bīstamo raksturu, paredzēja nāves iestāšanās iespēju un vēlējas to. Tiesa uzskatīja, ka J.Z. rīcība ir bijusi īpaši nežēlīga. Noziedzīgā nodarījuma raksturu nosaka apdraudētā objekta nozīmīgums un, jo nozīmīgāks objekts, jo kaitīgāks ir noziedzīgais nodarījums. Šajā situācijā lietā nevarēja pierādīt atbildību pastiprinošo apstākli- noziedzīgs nodarījums izdarīts alkohola ietekmē, kā arī apsūdzētā vērtējums no Rīgas Centrālcietuma bija pozitīvs, taču jānorāda, ka noziedzīgo nodarījumu izdarīja nedzēstas sodāmības laikā, tiesa secināja, ka nav iespējams gūt pārliecību, ka J.Z., saņemot mazāku sodu, pēc tā izciešanas, neizdarīs jaunus noziedzīgus nodarījumus.⁸⁹

⁸⁸ Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 04.03.2015. spriedums lietā Nr.11089046714 [nav publicēts]

⁸⁹ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 24.09.2015. lēmums lietā Nr.11089046714 [nav publicēts]

Krimināllikuma 45. ¹panta pirmā daļa, nosaka, ka “probācijas uzraudzība ir papildsods, ko piespriež tiesa vai priekšrakstā par sodu nosaka prokurors kā piespiedu līdzekli, lai nodrošinātu notiesātās personas vai personas, kurai papildsods noteikts ar prokurora priekšrakstu par sodu, uzvedības uzraudzību, sekmētu šīs personas resocializāciju un jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas novēršanu. Savukārt, trešā daļa nosaka, ka “probācijas uzraudzības laikā notiesātais vai persona, kurai papildsods noteikts ar prokurora priekšrakstu par sodu, pilda Valsts probācijas dienesta noteiktos pienākumus.” Un ceturtā daļa nosaka, ka “gadījumos, kad persona ir nosacīti pirms termiņa atbrīvota no brīvības atņemšanas soda izpildes, papildsoda — probācijas uzraudzības — izpildi uzsāk ar brīdi, kad beigusies personas uzraudzība pēc nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas.”

Latvijā saskaņā ar pēdējiem publiski pieejamajiem statistikas datiem par 2016.gadu, ieslodzījuma vietās atradās 64 ieslodzītie, kuri sodīti ar brīvības atņemšanu uz mūžu (mūža ieslodzījums), no kuriem apcietinātie - 9, bet notiesātie - 55.⁹⁰ Šī informācija sakrīt arī ar 2015.gada Ieslodzījumu vietas publisko pārskatu. Taču jāmin, ka pēc Tiesu administrācijas publiski pieejamās informācijas par notiesāto personu skaitu, arī 2016.gada pirmajā pusgadā vienai personai piemērots mūža ieslodzījums par Krimināllikuma 116. – 118.pantā paredzētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem.⁹¹ Darba izstrādes laikā autore apmeklēja arī tiesas sēdi Rīgas rajona tiesā, kurā apsūdzētā persona S.S. dzimusi 1979.gadā, iepriekš sodīta ar brīvības atņemšanu uz 17 gadiem par trīs cilvēku slepkavību - sava brāļa, brāļa sievas un sveša cilvēka slepkavību, iepriekšējā sodāmība nebija dzēsta, tika apsūdzēta par noziedzīgu nodarījumu, kas paredzēti Krimināllikuma 118.panta 2.punktā, 180.panta pirmajā daļā, 185.panta otrajā daļā, 180.panta pirmajā daļā, kā arī 230.panta pirmajā daļā. Personas noslepkavotas izmantojot nazi un nūju.

Apsūdzētā persona S.S. tika atrasts netālu no notikumu vietas, vainu atzina pilnībā, pieskaitāms, ar psihisku slimību neslimoja, bet konstatēta viegla garīgā atpalcība ar uzmanības traucējumiem, kuri netraucēja vadīt un apzināties savu rīcību. Apsūdzētā apgādībā personu nav, prokurore apsūdzēto raksturoja kā vienaldzīgu pret citu cilvēku dzīvību, atbildību mīkstināti apstākļi netika konstatēti. Par atbildību pastiprinošiem apstākļi norādīti - noziedzīgais nodarījums veido noziedzīgu nodarījumu recidīvu, noziedzīgais nodarījums izdarīts alkohola reibumā. Prokurore pamatoja, ka brīvības atņemšana uz noteiktu laiku, šajā gadījumā nerasniegs speciālās prevencijas kā soda mērķa uzdevumu, jo S.S. nekad nelabosies, nebūs

⁹⁰ Ieslodzījuma vietas pārvalde. 2016.gada publiskais pārskats. Rīga, 2017, 14.lpp. Pieejams: <http://www.ievp.gov.lv/images/stories/2016-parskats.pdf> [aplūkots 16.05.2017.]

⁹¹ Tiesu administrācijas Tiesu un zemesgrāmatu departaments. Statistikas pārskats par notiesāto personu skaitu 2016. gadā. Pieejams: https://www.ta.gov.lv/LV/statistikas_dati_58/notiesato_personu_skait_243 [aplūkots 02.03.2018.]

spējīgs integrēties sabiedrībā, nav izteicis nožēlu, līdz ar to ilgstoša brīvības atņemšana uz noteiktu laiku nebūs pietiekama un lūdza tiesu piemērot mūža ieslodzījumu. S.S. pēdējā vārdā atvainojās un nožēloja izdarīto. Apsūdzētajai personai tika piespriests mūža ieslodzījums, par lēmuma spēkā stāšanos autorei ziņu nav. Šī persona iznākot no ieslodzījuma vietas, kur pavadījusi 17 savas dzīves gadus, nepilna gada laikā ir izdarījusi vēl divu cilvēku slepkavības, no kā secināms, ka šī persona ir drauds sabiedrībai, neizprot sava pārkāpuma nepieļaujamību un nenozēlo izdarīto, kā arī izvēlētais sods pirmajā notiesāšanas reizē nebija atbilstošs.

Autore, aplūkojot pēdējo gadu publiskos pārskatus, secina, ka lai gan personu, kurām tiek piespriests augstākais soda mērs - mūža ieslodzījums, skaitam ir tendence samazināties, katru gadu tas ir noticis vismaz vienu reizi, tādējādi garantējot, ka kopējais mūža ieslodzīto skaits tomēr palielinās, un tas ir ārkārtīgi augsts rādītājs tik mazai valstij kā Latvijai, ņemot vērā notiesāto izdarītos noziegumus un valsts krimoneģēno stāvokli.

Ieslodzīto uzturēšanas izdevumi Latvijā ir salīdzinoši zemāki nekā citās ES valstīs, piemēram, Nīderlandē 2015.gadā viens ieslodzītais slēgtā režīma cietumā izmaksāja 273 eiro dienā, Zviedrijā – 354 eiro, Dānijā – 191 eiro, Francijā – 102,67 eiro, Čehijā – 45 eiro, Ungārijā – 26,57 eiro, Lietuvā – 16,05 eiro. 2015.gada noslēgumā Latvijā viena cietumnieka uzturēšana dienā valstij izmaksāja aptuveni 27 eiro,⁹² savukārt, 2014.gadā aptuveni 22,58 eiro,⁹³ šāds skaitlis ir diezgan liels, ņemot vērā, ka personas, kuras paredzēts turēt mūža ieslodzījumā, kopsummā gadā uz vienu ieslodzīto ir 9 855 eiro, šobrīd uz 64 ar mūža ieslodzījumu notiesātajiem tie ir 630 720 eiro gadā. Neaizmirsot iepriekšējā nodaļā aplūkotos noziedzīga nodarījuma recidīva statistikas datus, jāsecina, ka attiecībā uz personām, kurās ieslodzījumā nonāk otro (un vairāk) reizi, tiek atkārtoti tērēti līdzekļi to uzturēšanai (ēdināšana, notiesāto uzturēšanas izdevumi, veselības aprūpe, personāla atalgojums) visā atkārtotā soda izpildes laikā. Ir novērots, ka valstij ekonomiski smagos apstākļos, masu medijos tiek aktīvi diskutēts par ieslodzīto uzturēšanu un izmaksām valstij. Manāmi prevalē naidīgs viedoklis, ka ieslodzītie valstij ir nozīmīgāki par bērniem, pensionāriem un citiem sabiedrības locekļiem, tas norāda, ka lielais ieslodzīto skaits ir problēma, kas sabiedrību uztrauc. Ilgstoši uzturēt notiesātās personas ir valstij neizdevīgi no visiem aspektiem. Ieslodzītie ir ilgtermiņa problēma jebkurā valstī, un tādēļ ir ļoti svarīgi maksimāli samazināt ieslodzīto skaitu.

Latvijā atzinīgi pēdējo gadu laikā tiek strādāts pie tā, lai ieslodzīto skaits samazinātos, tomēr jānorāda, ka salīdzinoši daudz ir tādu gadījumu, kad personas tiek notiesātas ar brīvības

⁹² Intervijā raidījumā 900 Sekundes pauda Ieslodzījuma vietu pārvaldes priekšniece Ilona Spure. Pieejams: <https://skaties.lv/zinas/latvija/sabiedriba/viena-cietumnieka-uzturesana-latvijai-diena-izmaksa-27-eiro-pusdienas-16-eiro/> [aplūkots 05.03.2018]

⁹³ Council of Europe. Annual Penal Statistics: Executive Summary. Table 3., p.12. Pieejams: http://wp.unil.ch/space/files/2017/03/SPACE-I-2015_Executive-Summary_E_1703014.pdf [aplūkots 03.03.2018]

atņemšanu uz 10 vai vairāk gadiem. Tā piemēram, salīdzinājumā ar Dāniju, Somiju un Norvēģiju brīvības atņemšana uz 10 un vairāk gadiem 2015.gadā procentuāli Latvijā tikusi piemērota 1-2 reizes vairāk.⁹⁴ Autoresprāt, būtu svarīgi novirzīt valsts līdzekļus efektīvas resocializēšanas realizācijai personām, kurām piespriests ilgtermiņa ieslodzījums (gan uz noteiktu laiku, gan uz mūžu), tādējādi nodrošināt rezultātus ilgtermiņā. Resocializācijas rezultātā sasniegts lielāks minēto personu skaita samazinājums nozīmē iespējami vairāk ietaupīt valsts budžeta līdzekļus.

Autore piekrīt Diānas Škavronskam viedoklim, ka tādos gadījumos, kad persona atkārtoti nonāk ieslodzījuma vietā, valstij un sabiedrībai tiek radīti būtiski zaudējumi- 1) valsts budžeta izdevumi konkrētā notiesātā uzturēšanai brīvības atņemšanas iestādē būtiski palielinās ar katru atkārtoto notiesāšanas reizi, 2) sabiedrība atkārtoti cieš no noziedzīgiem nodarījumiem, 3) notiesātie nespēj segt noziedzīgo nodarījumu nodarītos zaudējumus, 4) notiesātie pēc atbrīvošanās no brīvības atņemšanas iestādes nespēj integrēties darba tirgū, dot ieguldījumu valsts ekonomiskajā attīstībā, tas nozīmē zaudējumus valstij neiegūto nodokļu veidā. Uzskaitītie zaudējumi neapšaubāmi ir lielāki nekā tie ieguldījumi, kas nepieciešami, lai tiktu īstenota notiesāto personu resocializācija. Līdz ar to valstij un sabiedrībai finansiāli izdevīgāk ir ieguldīt līdzekļus notiesāto resocializācijas mehānisma izveidē un attīstībā, nekā ciest zaudējumus šī mehānisma trūkuma dēļ. Soda izciešanas režīma mērķim, ciktāl to pieļauj spriedumā paredzētais laiks, ir jābūt – iesakņot vēlēšanos dzīvot, ievērojot likumus, nodrošināt sevi pēc iziešanas brīvībā. Režīmam ir jābūt tādām, lai tas veicinātu pašapziņu un attīstītu atbildības sajūtu, nevis apspiestu notiesāto. Vēl jo vairāk, starptautiski ir atzīts, ka cietumi ar noslieci uz pārāk stingru režīmu, ko nodrošina ar disciplinārsodiem, notiesāto kropļo, nevis audzina un labo.⁹⁵ Jāatzīst, ka ir arī gadījumi, kad atrodoties ieslodzījuma vietā, notiesātajiem netiek nodrošināta reāla izpratne un redzējums par sevi veselīgā sabiedrībā, viņi neredz sevi kā daļu no tās. Tas varētu būt skaidrojams ar ieslodzījuma vietas stingro režīmu un līdz ar to resocializācijas nepieejamību. Tādēļ turpmāk apskatīsim notiesāto sodu izciešanas režīma pamatnoteikumus.

⁹⁴ Council of Europe. Annual Penal Statistics: Executive Summary. Table 2., p.11. Pieejams: http://wp.unil.ch/space/files/2017/03/SPACE-I-2015_Executive-Summary_E_1703014.pdf [aplūkots 03.03.2018]

⁹⁵ Škavronska D. No Taliona principa līdz resocializācijai. Jurista Vārds, 2010, Nr. 50.

2.2. Brīvības atņemšanas uz mūžu režīma pamatnoteikumi

Ieslodzījuma vietu pārvaldes likuma⁹⁶ 6.panta pirmā daļa nosaka, ka “ieslodzījuma vietas veic apcietinājuma kā drošības līdzekļa un brīvības atņemšanas kā kriminālsoda izpildi, nodrošina notiesāto resocializāciju un garīgo aprūpi, kā arī veselības aprūpi.” Latvijas Soduzpildes kodeksa 41.pants nosaka, ka “režīma pamatnoteikumi brīvības atņemšanas iestādēs ir notiesāto obligāta izolācija un uzraudzība, lai viņiem nebūtu iespējams izdarīt jaunus noziedzīgus nodarījumus, viņiem noteikto pienākumu precīza bezierunu izpilde, dažādi režīma apstākļi atkarībā no notiesātā izdarītā noziedzīgā nodarījuma rakstura, viņa personības un uzvedības.”

Latvijas Soduzpildes kodeksa 50.⁴panta pirmā un otrā daļa nosaka, ka slēgtajā cietumā sodu izcieš ar brīvības atņemšanu notiesātie vīrieši par smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu, kā arī notiesātie, kas pārvietoti no daļēji slēgtā cietuma par rupjiem vai sistemātiskiem režīma pārkāpumiem. Slēgtajos cietumos tiek nodrošināta notiesāto pastiprināta apsardze un maksimāla uzraudzība. Šā panta ceturtā daļa nosaka, ka notiesātie ar brīvības atņemšanu uz visu mūžu (mūža ieslodzījums) soda izciešanu uzsāk režīma zemākajā pakāpē.

Savukārt, šā likuma 50.⁵panta ceturtā daļa noteic, ka daļēji slēgtajā cietumā sodu izcieš sievietes, kas notiesātas ar brīvības atņemšanu uz visu mūžu (mūža ieslodzījums) un soda izciešanu uzsāk soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē. Šā panta otrā daļa nosaka, ka daļēji slēgtajos cietumos tiek nodrošināta notiesāto apsardze un pastāvīga uzraudzība un notiesātie soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē sodu izcieš slēgtās kamerās. Jāatzīmē, ka Latvijā uz šo brīdi ir tikai viena ar mūža ieslodzījumu notiesāta sieviete.⁹⁷

Pēc ievietošanas slēgtajā cietumā zemākajā pakāpē jāizcieš ne mazāk kā septiņi gadi. Pēc šiem septiņiem gadiem, ja notiesātais atbilst Latvijas Soduzpildes kodeksa 50.³panta ceturtajā daļā minētajiem nosacījumiem, viņu ar izvērtēšanas komisijas lēmumu var pārvietot no režīma zemākās pakāpes uz soda izciešanas režīma vidējo pakāpi, kurā jāpavada ne mazāk kā 10 gadus, bet atlikusī daļa — soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē. No soda izciešanas režīma augstākās pakāpes notiesāto var atbrīvot no soda izciešanas nosacīti pirms termiņa likumā noteiktajā kārtībā. Savukārt, pēc ievietošanas daļēji slēgtajā cietumā zemākajā pakāpē jāizcieš ne mazāk kā septiņi gadi. Pēc šiem septiņiem gadiem, ja notiesātais atbilst Latvijas Soduzpildes kodeksa 50.³panta ceturtajā daļā minētajiem nosacījumiem, viņu ar izvērtēšanas komisijas lēmumu var pārvietot no režīma zemākās pakāpes uz režīma augstāko pakāpi. No soda izciešanas režīma augstākās pakāpes notiesāto var atbrīvot no soda izciešanas

⁹⁶ Ieslodzījuma vietu pārvaldes likums: LV likums. Pieņemts 31.10.2002. [20.05.2017.red.]

⁹⁷ Šileikiste L. Jurista Vārds, 2013, Nr. 14, 6.lpp.

nosacīti pirms termiņa likumā noteiktajā kārtībā. Autore uzskata, ka notiesātais režīma zemākajā pakāpē pavada salīdzinoši ilgu laiku, kas ir septiņi gadi un vairākumā gadījumu pat ilgāk. Daugavgrīvas cietumā, intervējot vienu ar mūža ieslodzījumu notiesāto, kurš atrodas soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, tika noskaidrots, ka bieži vien šajā pakāpē tiek pavadīts stipri ilgāks laiks. Tā piemēram, konkrētā persona K.P. zemākajā pakāpē pavada jau 16 gadus.

Papildus jānorāda uz Latvijas Sodū izpildes kodeksa 41.panta trešo daļu, kas nosaka, ka notiesātos izvieto slēgtās telpās vai kamerās naktsmieram paredzētajā laikā, bet soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē slēgtajā un daļēji slēgtajā cietumā - arī no resocializācijas pasākumiem brīvajā laikā. Autoresprāt, ņemot vērā perioda ilgumu, cik notiesātais pavada zemākajā pakāpē un šīs pakāpes stingros izolācijas noteikumus, ļoti svarīgi ir nodrošināt efektīvas, saturiski piemērotas resocializācijas programmas tieši šajā pakāpē, kurā notiesātais ir ievietots uzreiz pēc noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas. Pēkšņā apstākļu maiņa un režīma noteikumi psiholoģiski grauj notiesāto. Lai gan strikta reglamentācija ir svarīgs notiesātā tiesiskās un tikumiskās audzināšanas instruments, kurš palīdz ieaudzināt cieņu pret likumu, kā arī citu cilvēku tiesībām un likumīgām interesēm, būtisks ir balanss starp stingru režīma ievērošanu un iespēju notiesātajam nebūt emocionāli sagrautam. Arī CPT uzskata, ka režīms, kas radīts ilgtermiņa ieslodzītajiem, ir jālīdzsvaro ar pozitīvu un radošu rakstura pasākumiem.⁹⁸

Autoresprāt, likumā noteiktais minimālais termiņš, kurš jāpavada katrā soda izciešanas režīma pakāpē, ir vērtējams negatīvi. Nevajadzētu aprobežoties ar noteiktiem kritērijiem, neņemot vērā notiesātā vajadzības un sasniegtos rezultātus. CPT uzsver, ka, lai arī tā ir tiesas kompetence noteikt atbilstošu soda ilgumu par konkrētu pārkāpumu, cietuma amatpersonām jābūt atbildīgām par drošības un režīma prasību noteikšanu, balstoties profesionāli saskaņotos kritērijos un individuālā ieslodzīto novērtējumā. Šādā skatījumā ir grūti attaisnot prasību visiem ieslodzītajiem izciest noteiktu minimālo ieslodzījuma soda daļu konkrētā režīma pakāpē. CPT skatījumā viena režīma pāreja citā jābalsta ieslodzītās personas attieksmē, uzvedībā, dalībā aktivitātēs (izglītības, arodapmācības vai nodarbinātības) un, kopumā, iepriekš pamatoti izstrādāta soda izciešanas plānā noteikto mērķu sasniegšanā.⁹⁹ Šādā nolūkā būtu veicams regulārs individuāls izvērtējums.

Jautājums par soda izciešanas režīma mīkstināšanu tiek izskatīts, pamatojoties tikai uz notiesātā iesniegumu. Detalizēti izvērtēšanas komisiju lēmumu pieņemšanas kritēriji ir noteikti

⁹⁸ Penal Reform International Head Office. Alternatives to the death penalty Information pack. Second edition 2015, p.18. Pieejams: https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2015/03/PRI_Alternatives_to_death_penalty_info_pack_WEB.pdf [aplūkots 13.03.2018.]

⁹⁹ CPT. Ziņojums Latvijas valdībai par Eiropas Komiteja spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (CPT) vizīti Latvijā no 2016. gada 12. līdz 22. aprīlim. Strasburgā, 29.06.2017, 23.lpp Pieejams: https://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwig8OLiq_jZAhXhO5oKHQNfBWsQFggnMAA&url=https%3A%2F%2Frm.coe.int%2Fpdf%2F168072ce52&usq=AOvVaw1tLdTTbqiKLHnt5QwDvdxp [aplūkots 05.03.2018]

Ministru kabineta 2015.gada 30.jūnija noteikumos Nr. 345 "Noteikumi par brīvības atņemšanas iestādes izvērtēšanas komisijas sastāvu, darbības kārtību un lēmumu pieņemšanas kritērijiem".¹⁰⁰ Minētie noteikumi paredz, ka, izvērtējot jautājumu par soda izciešanas režīma mīkstināšanu, izvērtēšanas komisija ņem vērā šādus kritērijus: 1) notiesātā piedalīšanās nodarbinātības, izglītības, psiholoģiskās aprūpes, sociālo problēmu risināšanas un brīvā laika pavadīšanas pasākumos brīvības atņemšanas iestādē un sasniegtie rezultāti, 2) notiesātā izdarītie soda izciešanas režīma prasību pārkāpumi, to būtība, 3) cita informācija, kas raksturo notiesātā uzvedību un resocializācijas plānā noteikto pasākumu izpildi brīvības atņemšanas iestādē. Tātad lemjot par soda izciešanas režīma mīkstināšanu, tiek ņemts vērā kritērijs, kas nav atkarīgs no notiesātā uzvedības, vēlmes iesaistīties resocializācijas pasākumos un tajos gūtajiem rezultātiem, proti, noteiktas soda daļas izciešana noteiktā soda izciešanas režīma pakāpē. No vienas puses, šāda pieeja ir pamatota, jo nozīmīgu resocializācijas rezultātu sasniegšana nevar notikt nesamērīgi īsā laika posmā, turklāt ir nepieciešams arī zināms laiks notiesātā riska un vajadzību izvērtējuma veikšanai, kā arī notiesātā resocializācijas līdzekļu īstenošanai. Tomēr, no otras puses, ir diskutējams jautājums par to, vai visiem notiesātajiem neatkarīgi no īsākā vai garākā laika posmā sasniegtiem resocializācijas rezultātiem attiecīgajā soda izciešanas režīma pakāpē ir jāpavada vienādi ilgs laika posms.¹⁰¹ Līdz ar to autore uzskata, ka būtu pilnveidojama soda progresīvās izpildes sistēma brīvības atņemšanas soda izpildē Latvijā. Pakāpenisku pārmaiņu ieviešanai, katras soda izciešanas režīma pakāpes minimālo termiņu būtu jāsamazina. Attiecīgās izmaiņas būtu jāveic ne tikai uz mūžu notiesātajiem, bet arī attiecībā uz citiem ieslodzītajiem, tomēr maģistra darba ierobežotā apjoma dēļ, tiks norādītas tieši darbā pētāmās ieslodzīto kategorijas nepieciešamās izmaiņas. Turklāt, autoresprāt, sodu progresīvai izpildei vajadzētu tiekties uz radikālāku pārmaiņu ieviešanu - atteikties no šāda termiņa vispār.

Līdz ar to Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.⁴panta piekto daļu autore iesaka izteikt šādā redakcijā: *“Notiesātie ar brīvības atņemšanu uz visu mūžu (mūža ieslodzījums) soda izciešanu uzsāk režīma zemākajā pakāpē. Pēc ievietošanas cietumā viņiem šajā pakāpē jāizcieš ne mazāk kā pieci gadi. Ja notiesātais pirmstiesas apcietinājumā un soda izpildes vietā izcietis vismaz piecus gadus no piespriedē soda un atbilst šā kodeksa 50.³ panta ceturtajā daļā minētajiem nosacījumiem, viņu ar izvērtēšanas komisijas lēmumu var pārvietot no soda izciešanas režīma zemākās pakāpes uz soda izciešanas režīma vidējo pakāpi. Ne mazāk kā septiņus gadus no piespriedē soda viņam jāizcieš soda izciešanas režīma vidējā pakāpē, bet*

¹⁰⁰ Noteikumi par brīvības atņemšanas iestādes izvērtēšanas komisijas sastāvu, darbības kārtību un lēmumu pieņemšanas kritērijiem: Ministru kabineta 2015.gada 30.jūnija noteikumi Nr.345. [11.04.2018.red.]

¹⁰¹ Šileikiste L. Brīvības atņemšanas soda izpildes attīstība un izaicinājumi nākotnē. Jurista Vārds, 2016, Nr. 32, 22.-29.lpp.

atlikusī daļa — soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē.”

Kā arī Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.⁵ panta sesto daļu autore iesaka izteikt šādā redakcijā: *“Sievietes, kas notiesātas ar brīvības atņemšanu uz visu mūžu (mūža ieslodzījums), soda izciešanu uzsāk soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē. Pēc ievietošanas cietumā viņām šajā pakāpē jāizcieš ne mazāk kā pieci gadi. Ja notiesātā pirmstiesas apcietinājumā un soda izpildes vietā izcietusi vismaz piecus gadus no piespriedē soda un atbilst šā kodeksa 50.³ panta ceturtajā daļā minētajiem nosacījumiem, viņu ar izvērtēšanas komisijas lēmumu var pārvietot no soda izciešanas režīma zemākās pakāpes uz soda izciešanas režīma augstāko pakāpi. No soda izciešanas režīma augstākās pakāpes notiesāto var atbrīvot no soda izciešanas nosacīti pirms termiņa likumā noteiktajā kārtībā.”*

2016.gadā Daugavgrīvas cietumā atradās 47 ar mūža ieslodzījumu notiesāti ieslodzītie: 16 no tiem tika turēti zemākā līmeņa režīmā, 30 vidējā līmeņa režīmā un viens ieslodzītais – augstākā līmeņa režīmā. Jelgavas cietumā bija seši ar mūža ieslodzījumu notiesāti ieslodzītie, kuru spriedumi bija stājušies spēkā, četri no tiem atradās zemākā un divi – vidējā līmeņa režīmā. Vēl citi seši ieslodzītie bija notiesāti ar mūža ieslodzījumu, bet gaidīja apelācijas iznākumu.¹⁰² Pēc intervijas ar Daugavgrīvas cietuma resocializācijas daļas darbiniekiem, tika noskaidrots, ka šobrīd Daugavgrīvas cietumā zemākā līmeņa režīmā ir 17 notiesātie ar mūža ieslodzījumu, vidējā līmenī – 27, savukārt augstākajā pakāpē - 3.

Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.⁴ panta septītā daļa nosaka, ka zemākajā pakāpē slegtajā cietumā notiesātajam ir tiesības izmantot gadā trīs ilgstošas satikšanās — no sešām līdz divpadsmit stundām un četras īslaicīgas satikšanās — no vienas stundas līdz divām stundām, ar cietuma darbinieku starpniecību iepirkties cietuma veikalā četras reizes mēnesī par kopējo naudas summu, kas nepārsniedz pusi no Ministru kabineta noteiktās minimālās mēnešalgas, izmantot vienu telefonsarunu mēnesī, izmantot pastaigas vai piedalīties sporta spēlēs svaigā gaisā ne mazāk kā vienu stundu dienā, apmeklēt cietuma kapelā dievkalpojumus un tikties ar garīdznieku vienatnē. Papildus šajā pantā minētajām tiesībām notiesātajiem ar brīvības atņemšanu uz visu mūžu (mūža ieslodzījums), kuri sodū izcieš atsevišķā slēgtā cietuma blokā ar pastiprinātu uzraudzību, ir tiesības sazināties ar radniekiem un citām personām ar videozvanu bez brīvības atņemšanas iestādes pārstāvja klātbūtnes, izciešot sodū soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, — tiesības uz stundu ilgu videozvanu vienu reizi mēnesī. Turklāt viņiem nevar tikt piemērots Latvijas Sodū izpildes kodeksa 68.panta pirmās daļas 7.punktā

¹⁰² CPT. Ziņojums Latvijas valdībai par Eiropas Komiteja spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (CPT) vizīti Latvijā no 2016. gada 12. līdz 22. aprīlim. Strasburgā, 29.06.2017, 29.lpp. Pieejams: https://www.google.lv/url?sa=t&rc=tj&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwig8OLiq_jZAhXhO5oKHQNfBWsQFggnMAA&url=https%3A%2F%2Frm.coe.int%2Fpdf%2F168072ce52&usq=AOvVaw1tLdTTbqiKLHnt5QwDvdxp [aplūkots 05.03.2018]

minētais pamudinājums – ar brīvības atņemšanas iestādes priekšnieka atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju līdz trim diennaktīm gadā. Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.⁴pants nosaka katras soda izciešanas režīma pakāpes ierobežojumus. Zemākajā pakāpē ieslodzītā tiesību apjoms ir šaurāks un ierobežojumi stingrāki, bet nokļūstot režīma augstākā pakāpē, notiesātajam vairs nav tik stingri ierobežojumi – attiecīgi pieaug gan īslaicīgo, gan ilgstošo satikšanos skaits un ilgums, telefonsarunu skaits, videozvanu skaits un citas tiesības, kas ir vērtējams pozitīvi, tomēr ne pietiekoši.

ANO Standartnoteikumu 37.punktā noteikts, ka notiesātajiem jāatļauj regulāri sazināties ar ģimeni un tuviniekiem gan ar korespondenci, gan saņemot apmeklējumus. Medicīniskie pētījumi liecina, ka jēgpilnas cilvēka saskarsmes noliegšana var izraisīt “izolācijas sindromu”, kuru simptomi ietver trauksmi, depresiju, dusmas, kognitīvos traucējumus, uztveres traucējumus, paranoju, psihozi, paškaitējumu un pašnavību. Ilgstoša izolācija var iznīcināt cilvēka personību un viņa garīgo veselību, un tā ietekme var ilgt ilgi pēc segregācijas perioda beigām.¹⁰³ Notiesātajiem satikšanās piešķir ar intervālu, kas ir skaitļa 12 daļījums ar attiecīgajā režīma pakāpē paredzēto satikšanos skaitu gadā.¹⁰⁴ CPT uzskata, ka apmeklējumu biežums slēgtajos cietumos esošajiem (pieaugušajiem) ieslodzītajiem – ieskaitot ar mūža ieslodzījumu notiesātos –ir pārāk zems, īpaši tiem, kas sodu izcieš zemākā līmeņa režīmā.⁵¹ Autore pievienojas šim viedoklim un uzskata, ka vajadzētu būtiski palielināt saskarsmes iespējas personām, kuras ir notiesātas ar mūža ieslodzījumu. Intervijās ar septiņiem mūža ieslodzītajiem Daugavgrīvas cietumā tika konstatēts, ka ne visiem notiesātajiem ir radnieki, draugi vai kādi citi tuvi cilvēki, ar ko sazināties un tikties. Savukārt tie, kuriem vēl pastāv attiecības ar personām ārpus ieslodzījuma vietas, izteicās, ka viņiem izteikti pietrūkst kontakts ar piederīgajiem un tuviniekiem, kas visbiežāk ir notiesāto vecāki. Šo informāciju apstiprina arī Jelgavas cietuma kapelāna sniegtā informācija intervijas laikā.¹⁰⁵

Jānorāda, ka ieslodzījuma vietu izvietojums valstī ir vēsturiski izveidojies un tas ir neregulārs,¹⁰⁶ kas ietekmē arī notiesāto tuvinieku un paziņu apmeklējuma iespējas. CPT uzskata, ka, ja ģimenes var apciemot reti ieslodzītos dēļ ieslodzījuma vietas atrašanās lokācijas, ieslodzītajiem vajadzētu atļaut uzkrāt apmeklējumus un pieļaut garākas tikšanās nekā noteikts, kā arī jebkuri ierobežojumi uz saskarsmi jāpamto ar būtiskiem drošības jautājumiem, kas saistīti

¹⁰³ Penal Reform International. Excessive use of solitary confinement in prisons around the world is becoming an increasing concern. Pieejams: <https://www.penalreform.org/priorities/prison-conditions/key-facts/solitary-confinement/> [aplūkots 12.03.2018]

¹⁰⁴ Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumi: Ministru kabineta 2006.gada 30.maija noteikumi Nr.423. [11.04.2018.red.]

¹⁰⁵ Personālintervija ar Jelgavas cietuma kapelānu.

¹⁰⁶ Ieslodzījuma vietu infrastruktūras attīstības koncepcija (informatīvā daļa): Ministru kabineta 2013.gada 12.februāra rīkojums Nr.50, 6.lpp. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/attistibas-planosanas-dokumenti> [17.04.2018.red.]

ar resursu apsvērumiem.¹⁰⁷ Tomēr jāvērtē, vai paplašinot saskarsmes iespējas, būtu lietderīgi noteikt biežāku apmeklējuma skaitu, jo arī šobrīd vairumā gadījumu netiek izmantotas visas likumā noteiktās apmeklējuma reizes un ilgums, drīzāk autore ieteiktu palielināt tieši videozvanu skaitu, kas atrisinātu saskarsmes trūkumu dēļ ieslodzījuma vietu attāluma.

Līdz ar to Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.⁴panta vienpadsmito daļu autore iesaka izteikt šādā redakcijā: *“Papildus šajā pantā minētajām tiesībām notiesātajiem ar brīvības atņemšanu uz visu mūžu (mūža ieslodzījums), kuri sodu izcieš atsevišķā slēgtā cietuma blokā ar pastiprinātu uzraudzību, ir tiesības sazināties ar radniekiem un citām personām ar videozvanu bez brīvības atņemšanas iestādes pārstāvja klātbūtnes:*

1) izciešot sodu soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē, — tiesības uz stundu ilgu videozvanu piecas reizes mēnesī;

2) izciešot sodu soda izciešanas režīma vidējā pakāpē, — tiesības uz stundu ilgu videozvanu četras reizes mēnesī;

3) izciešot sodu soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, — tiesības uz stundu ilgu videozvanu trīs reizes mēnesī.”

Tāpat jānorāda, ka Ministru kabineta 2006.gada 30.maija noteikumos Nr.423 “Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumi” 79.punktā noteikts, ka uz notiesātā rakstisku iesniegumu un brīvības atņemšanas iestādes priekšnieka atļauju, ilgstošo satikšanos var aizstāt ar īslaicīgo satikšanos, kā arī īslaicīgo vai ilgstošo satikšanos aizstāt ar telefonsarunām (vienu satikšanos aizstāj ar vienu telefonsarunu līdz 15 minūtēm). Izdevumus par telefonsarunu sedz no notiesātā līdzekļiem vai no tās personas līdzekļiem, ar kuru saruna notiek. Autore iesaka, papildināt šā punkta redakciju ar nosacījumu: *“Personas, kuras notiesātas ar brīvības atņemšanu uz visu mūžu (mūža ieslodzījums), var aizstāt īslaicīgo vai ilgstošo satikšanos arī ar videozvanu.”*

Ieslodzīto saskarsme ir tiesības nevis privilēģija, un tāpēc nedrīkst tikt izmantota kā atlīdzība vai sods. Lai gan Latvijas Sodū izpildes kodeksā satikšanās ar tuviniekiem netiek tieši norādīta kā viens no notiesāto resocializācijas līdzekļiem, tomēr pēc būtības saskarsme ar tuviniekiem un citiem cilvēkiem, vai tas ir ar ieslodzītajiem brīvības atņemšanas iestādē vai sabiedrību ārpus tās, ir ļoti nozīmīgas. Tāpēc par soda izciešanas režīmu prasību pārkāpšanu nebūtu pamatoti uzlikt tādu sodu, kas ierobežo tieši šo svarīgo posmu. Tā nebūtu jāuzskata par privilēģiju, bet gan par nepieciešamību, tāpēc autore iesaka Latvijas Sodū izpildes kodeksa 70.panta pirmās daļas 4.²apakšpunktu, kas nosaka, ka par soda izciešanas režīma pārkāpšanu

¹⁰⁷ Penal Reform International, Essex Human Rights Centre. Initial guide on the interpretation and implementation of the UN Nelson Mandela rules. Essex paper 3, p. 9. April 2016. Pieejams: <https://rm.coe.int/16806f6f50> [aplūkots 13.03.2018.]

notiesātajiem ar brīvības atņemšanu uz visu mūžu (mūža ieslodzījums), kuri sodu izcieš atsevišķā slēgtā cietuma blokā ar pastiprinātu uzraudzību, var uzlikt sodu - aizliegt kārtējo videozvanu - izslēgt no likuma. Neizslēdzot citu alternatīvu sodu veidus, kurus var piemērot notiesātajam par soda izciešanas režīma prasību pārkāpšanu.

Ne visi ar mūža ieslodzījumu notiesātie ir bīstami citiem ieslodzītajiem un būtu jātur augstos drošības cietumos vai jānošķir no citām ieslodzīto kategorijām. Tomēr praksē notiesātie bieži tiek nošķirti un turēti maksimālās drošības cietumos. Šāds viedoklis pārsvarā pastāv, jo šie notiesātie ir izdarījuši smagākos noziegumus, bet netiek izvērtēts katra notiesātā individuālais izvērtējums. Piemēram, Krievijā notiesātajiem uz mūžu ir daudz vairāk un stingrāki ierobežojumi nekā citiem ieslodzītajiem. Gadā tiem ir atļautas tikai divas īslaicīgās satikšanās (katra līdz četrām stundām gara), kā arī ļauts saņemt tikai vienu lielu (līdz 20 kg) sūtījumu un viņus nepārtraukti uzrauga (gan dienā, gan naktī).¹⁰⁸

Latvijas Sodu izpildes kodeksa 50.⁸ panta pirmā daļa paredz, ka notiesātie ar brīvības atņemšanu uz visu mūžu (mūža ieslodzījums), izņemot sievietes, izvietojami atsevišķā slēgtā cietuma blokā ar pastiprinātu uzraudzību, nepieļaujot kontaktus ar ieslodzītajiem, kuri nav notiesāti uz visu mūžu. Šā panta otrā daļa nosaka, ka uz visu mūžu notiesāto, kas sodu izcieš soda izciešanas režīma vidējā pakāpē blokā ar pastiprinātu uzraudzību, var pārcelt soda izciešanai uz telpām, kurās slēgtā cietuma soda izciešanas režīma vidējā pakāpē sodu izcieš notiesātie, kuri nav notiesāti uz visu mūžu, ja tas veicinās notiesātā resocializāciju un ja uz visu mūžu notiesātais soda izciešanas režīma vidējā pakāpē izcietis vismaz vienu gadu no piespriedtā soda. Uz visu mūžu notiesāto, kas sodu izcieš soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē blokā ar pastiprinātu uzraudzību, var pārcelt soda izciešanai uz telpām, kurās slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē sodu izcieš notiesātie, kuri nav notiesāti uz visu mūžu, ja tas veicinās notiesātā resocializāciju.

Autores ieskatā, atzinīgi vērtējami grozījumi, kas izdarīti Latvijas Sodu izpildes kodeksā - uz mūžu ieslodzītajiem tiek dota iespēja integrēties ne tikai mūža ieslodzīto kategorijā,¹⁰⁹ tas būtiski paplašina saskarsmes iespējas un līdz ar to arī notiesātā komunikācijas spējas, saikne veidot un uzturēt attiecības ar citām personām palielinās. Tādā veidā tiek samazināta uz mūžu notiesāto personu nošķiršana un notiesātajam paveras plašākas resocializācijas un integrācijas iespējas.

Šķērslis uz mūžu notiesāto personu iesaistīšanā resocializācijas pasākumos ir uz mūžu notiesātajām personām noteiktais soda izciešanas režīms – pastiprināti drošības pasākumi, uz mūžu notiesāto personu šķirta turēšana no pārējiem notiesātajiem, kā arī aizliegums

¹⁰⁸ Penal Reform International Head Office. Alternatives to the death penalty Information pack. Second edition 2015, p.31. Pieejams: https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2015/03/PRI_Alternatives_to_death_penalty_info_pack_WEB.pdf [aplūkots 18.03.2018.]

¹⁰⁹ Grozījumi Latvijas Sodu izpildes kodeksā: LV likums. Pieņemts 22.06.2017. [10.03.2018.red.]

kontaktēties ar pārējiem notiesātajiem.

Pašlaik Daugavgrīvas cietumā atrodas trīs uz mūžu ieslodzītie, kuri tika pārvietoti soda izciešanai kopā ar ieslodzītajiem, kuri neizcieš mūža ieslodzījumu, slēgtā tipa cietumā. Jelgavas cietumā šādi pārvietots viens uz mūžu ieslodzītais.¹¹⁰ Pēc Daugavgrīvas cietuma apmeklējuma laikā konstatētā var secināt, ka šāda rīcība ir bijusi veiksmīga, un notiesātās personas uz mūžu paidušas savu apmierinātību.¹¹¹ Intervijā ar Daugavgrīvas cietuma resocializācijas daļas darbiniekiem tika noskaidrots, ka šo personu integrācija pašlaik ir vērtējama pozitīvi, tomēr par ilgtermiņa rezultātiem ir grūti spriest, jo šāda prakse ir salīdzinoši jauna. Konflikta situācijas nav konstatētas, kā arī šīm personām tagad ir iespēja pakāpeniski adaptēties dzīvei sabiedrībā. Trīs no viņiem jau iesaistījušies darbā vai arodapmācībā. Viens notiesātais atteicies izmantot šādas pārvietošanas iespējas, pārējo notiesāto uz mūžu pārvietošanā uz kopējo plūsmu pašlaik tiek vērtēts, vai pārvietošana veicinās resocializāciju, kā arī tiek ņemta vērā notiesātā vēlme. Autore uzskata, ka personas arī režīma zemākajā pakāpē būtu nepieciešams resocializācijas veicināšanai ievietot kopā ar ieslodzītajiem, kuri nav notiesāti uz mūžu.

Līdz ar to Latvijas Sodu izpildes kodeksa 50.⁸ panta otro daļu autore iesaka papildināt ar grozījumiem: *“Uz visu mūžu notiesāto, kas sodu izcieš soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē blokā ar pastiprinātu uzraudzību, var pārcelt soda izciešanai uz telpām, kurās slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē sodu izcieš notiesātie, kuri nav notiesāti uz visu mūžu, ja tas veicinās notiesātā resocializāciju un ja uz visu mūžu notiesātais soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē izcietis vismaz trīs gadus no piespriedē soda.”*

Pētot šobrīd spēkā esošo Latvijas Sodu izpildes kodeksa regulējumu, varētu uzskatīt, ka Latvijā nav efektīvi ieviesta Eiropas Padomes Ministru komitejas Ieteikuma Rec(2003)23 dalībvalstīm par cietuma administrācijas izturēšanos pret uz mūžu ieslodzītajiem un ilgtermiņa ieslodzītajiem¹¹² (turpmāk tekstā – EP Ieteikums Rec(2003)23) - izrietošais uz mūžu notiesāto personu nenošķiršanas princips. “Ir pilnīgi skaidrs, ka gan pašreizējās infrastruktūras dēļ, gan pašu uz mūžu notiesāto personisko īpatnību dēļ minēto principu šobrīd nevar ieviest uzreiz un

¹¹⁰ LNT: Pirmie uz mūžu notiesātie brīvībā varētu tikt uz Latvijas simtgadi. Pieejams: <https://www.diena.lv/raksts/latvija/zinas/lnt-pirmie-uz-muzu-notiesatie-briviba-varetu-tikt-uz-latvijas-simtgadi-14161605> [aplūkots 09.03.2018]

¹¹¹ Personālintervija ar trīs uz mūžu notiesātajām personām, kuras tika pārvietotas soda izciešanai kopā ar ieslodzītajiem, kuri neizcieš mūža ieslodzījumu, slēgtā tipa cietumā. Divi no notiesātajiem atrodas soda izciešanas režīma vidējā pakāpē, viens notiesātais režīma augstākajā pakāpē.

¹¹² Ministru komitejas Ieteikums Rec(2003)23 dalībvalstīm par cietuma administrācijas izturēšanos pret uz mūžu ieslodzītajiem un ilgtermiņa ieslodzītajiem. Pieņemts 09.10.2003. Pieejams: https://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0ahUKEwiA4P_g6aTUAhUDISwKHQQRAP8QFggYMAI&url=http%3A%2F%2Fvvc.gov.lv%2Fimage%2Fcatalog%2Fdokumenti%2FRecommendation_x2003x23_x_Management_by_PA_of_life_sentenced_and_other_long-term_prisoners.doc&usq=AFQjCNGNqfN4R9dhYAigoTY220qF8CF5RQ&sig2=Kshvfa_kcV69YFiN2fpUnA [25.05.2017.red.]

attiecībā uz visām uz mūžu notiesātajām personām.”¹¹³ Tomēr kamēr tiek veicināta pārējo ar mūža ieslodzījumu notiesāto personu integrācija kopējā plūsmā, būtu jāizmanto alternatīvi veidi, kā pakāpeniski atvieglot notiesāto kopīgas resocializācijas iespējas. Šī brīža likuma regulējums pieļauj uz mūžu notiesāto iesaistīšanu kopīgajos resocializācijas pasākumos ar citiem ieslodzītajiem, ja tas veicinās resocializāciju. Izvērtējot drošības riskus, īpaši būtu jākoncentrējas uz zemākās pakāpes motivēšanu piedalīties šajos pasākumos.

Latvijas Soduzpildes kodekss neparedz iespēju uz mūžu notiesātajām personām pēc noteiktā laika pavadīšanas slēgtajā cietumā nokļūt daļēji slēgtajā vai atklātajā cietumā, kur tiem būtu vairāk pieejami resocializācijas pasākumi, kas ļautu arī sagatavoties iespējamai dzīvei sabiedrībā. Ņemot vērā, ka Latvijā mūža ieslodzījuma termiņš ir nenoteikts un Eiropas Padomes Komitejas atziņas un starptautiskās domas attīstību, varētu nākties izvērtēt, vai būtu nepieciešama šāda pārvietošana, sevišķi ņemot vērā, ka vismaz teorētiski pastāv šo personu nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas iespēja.¹¹⁴ Izvērtējot pašreizējo regulējumu un režīma noteikumus, kādi ir personām, kuras ir notiesātas uz mūžu, nākas secināt, ka personas, kuras šobrīd ir izcietušas gandrīz 25 gadus šādā izolācijā un lielāko daļu pavadījušas sliktos režīma apstākļos, bez komunikācijas iespējām un citiem stingriem ierobežojumiem, noteikti nevar uzskatīt, ka viņas būtu spējīgas integrēties sabiedrībā. Tomēr jānorāda, ka pēdējo gadu laikā situācija ieslodzījumu vietās ir uzlabojusies, resocializācijas institūts attīstījies un, autoresprāt, veicot attiecīgos uzlabojumus ieslodzījumu vietās un Latvijas normatīvajos aktos, varētu domāt par reālu šādu personu, kuras notiesātas uz mūžu, veiksmīgu resocializāciju.

Latvijas uz mūžu notiesāto personu soda izciešanas gaita un režīms salīdzinājumā ar ārvalstīm ir atšķirīgs. Piemēram, Polijas Kriminālsodu izpildes likuma 89. pants paredz, ka uz mūžu notiesātais, ja viņš ir izcietis vismaz 15 gadus, var tikt pārvietots uz daļēji atklāto cietumu, bet uz atklāto cietumu – pēc 20 gadiem. Turklāt ar 2003. gada 24. jūnija grozījumiem Polijas Kriminālsodu izpildes likumā tika noteikts, ka uz mūžu notiesātajam, ja viņš ir izcietis ne mazāk kā 15 gadus, var tikt piemērots arī tāds pamudinājums kā atļauja atstāt cietumu bez uzraudzības uz laiku, kas nepārsniedz 14 dienas vienā reizē. Ja uz mūžu notiesātā persona izcieš sodu slēgtā tipa cietumā, šāda pamudinājuma apstiprināšanai ir nepieciešama penitenciārā tiesneša atļauja.¹¹⁵ Polijā pirmstermiņa atbrīvošana ir iespējama pēc 25 pavadītiem gadiem ieslodzījumā, kas norāda, ka šāda pakāpeniska pārvietošana uz daļēji atklāto un atklāto cietumu notiek pirms tuvojas šis termiņš. Kā arī iespēja atstāt ieslodzījuma vietu tiek piešķirta, lai

¹¹³ Šileikiste L. Jurista Vārds, 2013, Nr. 14, 6.lpp.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ibid.

notiesātajam būtu vieglāk saorganizēt mājvietas un darba iespējas.¹¹⁶ Arī Anglijā un Velsā pirms ar mūža ieslodzījumu notiesātais varētu tikt atbrīvots, tam pastāv iespēja noteiktu laiku periodu pavadīt atklātajā cietumā, kurā režīma apstākļi būtiski atšķiras, ir dota atļauja atrasties arī ārpus cietuma un pat strādāt sabiedrībā. Izvērtēšanas komisijai ir tiesības ieteikt ar mūža ieslodzījumu notiesātā pārvietošanu uz atklāto cietumu un šis lēmums tiek pieņemts balstoties uz individuāla riska izvērtējumu. Virzība uz atklāto cietumu notiek tikai, kad ieslodzītais tuvojas vai jau ir izcietis minimālo gadu skaitu, lai lūgtu pirmstermiņa atbrīvošanu.¹¹⁷ Arī Lietuvā saskaņā ar Lietuvas Kriminālkodeksu uz mūžu notiesātajām personām pirmie soda izciešanas desmit gadi ir jāizcieš cietumā. Pēc tam, ņemot vērā notiesātā uzvedību un drošības apsvērumus, ja cietuma administrācija izsaka tādu priekšlikumu, tiesa uz mūžu notiesāto personu var pārcelt atlikušajai soda izciešanai uz labošanas iestādi (no angļu valodas – *a house of correction*).¹¹⁸

Jānorāda, ka EP Ieteikuma Rec(2003)23 dalībvalstīm 10.punkts nosaka, ka soda izpildes pasākumu plānos jāiekļauj katra ieslodzītā riska un vajadzību novērtējums, un tas jāizmanto, lai nodrošinātu sistemātisku pieeju vairākiem jautājumiem, kā vienam no tiem - progresīvai pārvietošanai cietumu sistēmā, pakāpeniski pārvietojot ieslodzīto no stingrāka uz brīvāka režīma ieslodzījumu vietām un, labākajā gadījumā, beigu posmā piemērojot atklāta režīma nosacījumus, piemēram, sabiedrībā. Šī ieteikuma 23.b.punkts nosaka, ka jāveicina tas, lai ieslodzītajiem tiktu piešķirtas dažādas cietuma atstāšanas atļaujas, ja nepieciešams, apsardzes pavadībā. Tā piemēram, autore uzskata, ja uz mūžu notiesātā persona slēgtajā cietumā ir izcietusi 20 - 25 gadus, izvērtējot katru gadījumu individuāli, varētu tikt izskatīts jautājums par uz mūžu notiesātās personas pārvietošanu uz daļēji slēgto vai atklāto cietumu. Latvijā ir gados jauni uz mūžu notiesātie,¹¹⁹ kuri pēc 25 gadu ilga soda izciešanas būs aptuveni 55–60 gadus veci. Līdz ar to būtu jāvērtē vai viņu turpmāka atrašanās slēgtajā cietumā ir nepieciešama un lietderīga. Papildus norādot, ka jo ilgāk ieslodzītais atradīsies brīvības atņemšanas iestādē, jo lielāka nepieciešamība būs pēc psiholoģiskajiem, kā arī medicīniskajiem aprūpes līdzekļiem, kas rastos ilgstoša ieslodzījuma negatīvajā ietekmē un notiesātā novecošanas procesā.

Personālintervijā ar mūža ieslodzīto, kurš atrodas soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē un ir pārvietots soda izciešanai kopā ar ieslodzītajiem, kuri neizcieš mūža ieslodzījumu,

¹¹⁶ Piotr Kladozny, Marcin Wolny. Prison conditions in Poland. P.40. Pieejams: http://www.prisonobservatory.org/upload/Prison_Poland.pdf [aplūkots 18.04.2018.]

¹¹⁷ Parole Board for England and Wales. Annual report and Accounts 2016/2017. P.15. Pieejams: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/631425/Parole_Board_Annual_Review_Web_Accessible_Version.pdf [aplūkots 17.04.2018.]

¹¹⁸ Šileikiste L. Tiesības uz cerību: ārvalstu pieredze mūža ieslodzījuma izpildē. Jurista Vārds, 2013, Nr.7.

¹¹⁹ Personālintervijā ar Daugavgrīvas cietuma resocializācijas daļas darbiniekiem tika noskaidrots, ka daudzi no mūža ieslodzītajiem ir gados jauni, tā piemēram, ap 30-35 gadi veci.

slēgtā tipa cietumā, tika noskaidrots, ka šī persona A.B. ieslodzījumā atrodas jau 24 gadus un varētu būt pirmais Latvijas precedents, kurš varētu pretendēt uz pirmstermiņa atbrīvošanu. A.B. ir pamatskolas izglītība, iepriekš ieslodzījuma vietās ticis nodarbināts kastīšu locīšanā un to izgatavošanā, pinis šūpuļtīklus, savukārt, tagad šuj drēbes. Darbu kopš pārcelšanas kopējā plūsmā dabūjis mēneša laikā, kas ir salīdzinoši īsāks laika posms, nekā pārējiem uz mūžu notiesātajiem, kuri arī tika pārcelti. Darbu vērtē kā ļoti nozīmīgu un strādāt gribētu arī vairāk, ja to ļautu. Par vērtību uzskata psihologa individuālās konsultācijas un cenšas reizi nedēļā vai divās arī tās izmantot, jo tādā veidā ir spēts noturēt kontaktu ar cilvēkiem. Pirms notiesāšanas dzīvojis pie audžu mammas, tomēr piederīgo vai citu tuvinieku, kas apmeklētu nav. Taču kā regulārs apmeklētājs jau sešus gadus brauc resocializācijas centra “Lediņi” vadītājs. Šī brīža regulējums nepieļauj A.B. pārvietošanu uz daļēji slēgto vai atklāto cietumu, tomēr jānorāda, ka A.B. ir izteicis vēlmi tikt pārceltam uz Rīgas Centrālcietumu, lai varētu piedalīties kristīgās izglītības un audzināšanas programmā “Mirjama”. Šī programma tiek īstenota tikai Ilģuciema cietumā un Rīgas Centrālcietumā, tāpēc A.B. Ieslodzījuma vietu pārvaldes pozitīvas atbildes gadījumā tiktu pārvests. Sazinoties ar Rīgas Centrālcietuma programmas “Mirjama” darbinieci noskaidrots, ka šī programma norisinās trīs gadus, tajā piesakās un dalība tiek ņemta brīvprātīgi, pamatojoties uz notiesātā vēlmi mainīties. Programmā notiesātais iemācās pateikt “nē” cietuma subkulturai, veido stingrāku raksturu un kopj savu valodu. Programma nodrošina dažādas lietderīgas aktivitātes – zīmēšanu, sporta nodarbības, izkopj runas mākslu, mūzikas nodarbības, kristīgās lekcijas. Autoresprāt, izvērtējot drošības apstākļus, kā arī veicot notiesātā individuālo izvērtējumu, šāda pārvietošana būtu ļoti noderīga un būtiski palielinātu A.B. resocializācijas iespējas. Autore uzskata, ka bez pakāpeniskas adaptācijas sabiedrībā nav iespējams nodrošināt, ka notiesātais atgriežoties tajā neizdarīs jaunus noziedzīgus nodarījumus, tādēļ, lai nepastāvētu tie šķēršļi, kas būtiski kavē tādus apstākļu nodrošināšanu, ir jāveic nepieciešamie grozījumi Latvijas normatīvajā regulējumā.

Līdz ar to autore uzskata par nepieciešamu Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.⁴ panta piekto daļu papildināt ar grozījumiem: *“No soda izciešanas režīma augstākās pakāpes viņu ar izvērtēšanas komisijas lēmumu var pārvietot uz daļēji slēgto cietumu, ja notiesātais atbilst šā kodeksa 50.³ panta ceturtajā daļā minētajiem nosacījumiem, vai likumā noteiktajā kārtībā pirms termiņa atbrīvot.”*

Autore secina, ka soda izciešanas režīms ietekmē resocializācijas līdzekļu pieejamību un īstenošanas iespējas, tā kā vismaz teorētiski pastāv ar mūža ieslodzījumu notiesāto personu nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas iespēja, tad nākošajā nodaļā pētīsim tieši resocializācijas īpatnības uz mūžu notiesātajiem.

3. AR MŪŽA IESLODZĪJUMU NOTIESĀTO PERSONU RESOCIALIZĀCIJAS RAKSTUROJUMS UN ĪPATNĪBAS

3.1. Resocializācijas līdzekļi

Notiesātajam, nonākot ieslodzījuma vietā, ir tiesības uz viņa cilvēktiesību ievērošanu, tomēr ņemot vērā, ka persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, šīs tiesības tikušas ierobežotas, tā piemēram, tiesības uz brīvību. Cilvēktiesības paredz, ka jebkāda spīdzināšana, necilvēcīga izturēšanas vai dzīvošana tādos apstākļos ir jāaizliedz, un ir jānodrošina ieslodzīto iesaistīšanās resocializācijas pasākumos, kā arī jānodrošina medicīniskā aprūpe. Sabiedrība un valsts nedrīkst aizmirst, ka ieslodzītie ir cilvēki un viņiem pienākas viņu pamattiesību ievērošana.

Ieslodzījuma vietu pārvaldes priekšiece Ilona Spure uzskata, ka uz mūžu notiesātajiem dzīve cietumā jānodrošina pēc iespējas līdzvērtīgāka dzīvei brīvībā, saglabājot kontaktus ar ģimeni, jābūt piekļuvei masu informācijas līdzekļiem, lai nezustu saikne ar ārpusauli. "Notiesātajiem jānāca atbildība par katru ikdienā pieņemtu lēmumu. Savukārt cietumu uzraugiem papildus uzraudzībai jāklūst gan par konsultantiem, starpniekiem un kontaktpersonām uz mūžu notiesātajiem. Ja darbinieks labāk pazīst notiesāto, mazāk būs nepatīkamu incidentu."¹²⁰ Tomēr attiecības starp notiesāto personu un ieslodzījuma vietu darbiniekiem ir vairākkārtīgi kritizētas CPT ziņojumos. Nepārtraukta pazemojoša attieksme pret notiesātajiem atstāj būtiskas, smagas, neatgriezeniskas sekas uz notiesāto. Darbs ar šo notiesāto kategoriju prasa īpašas prasmes un zināšanas par starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem.

Cilvēkam, kurš izdarījis smagu noziegumu, piemīt tādas personiskās īpašības, kas ļāvušas pārkāpt likumu. Komunikācija ar tādām personām var sagādāt grūtības cietuma personālam un izraisīt arī viņu izdegšanas sindroma attīstību.¹²¹ Ņemot vērā cietuma nošķirtību, ieslodzīto segregāciju un to izdarīto nodarījumu raksturu, cietuma personāla apmācības ir viens no galvenajiem aspektiem, kas var garantēt ieslodzīto cilvēktiesību ievērošanu un ieslodzījumu vietas veiksmīgu darbību. Personālinterviju laikā tika noskaidrots, ka apmācības, kas būtu paredzētas darbiniekiem darbā ar mūža ieslodzīto kategoriju, Daugavgrīvas cietumā nav tikušas organizētas. Lai gan atbalstāms ir mūža ieslodzīto nenošķiršanas politikas princips, nevar

¹²⁰ Ieslodzījumu vietu pārvalde. Uz mūžu notiesāto uzturēšanas problemātisko jautājumu risināšana. Jurista Vārds, 2014.

¹²¹ Penal Reform International. Application of psychological approach in working with prisoners sentenced to life imprisonment. 2014. Pieejams: <https://www.penalreform.org/news/application-psychological-approach-working-prisoners-sentenced-life/> [aplūkots 13.03.2018.]

aizmirst, ka šī ir vienīgā ieslodzīto kateogrija, kuriem pastāv iespēja palikt ieslodzījumā visu atlikušo dzīvi un tas būtiski maina notiesāto psiholoģisko stāvokli, uztveri, uzvedību, tāpēc svarīgi personālam būt apmācītam sadarboties ar šo notiesāto kategoriju. Nepietiek ar formālu likuma normu apzināšanu un amata apraksta iepazīšanos. Apmācībās būtu jāiekļauj izvērtējums gan uz ilgtermiņā, gan uz mūžu notiesāto ieslodzīto saskarsmes īpatnībās, vajadzībās un problemātikā.

Pamatnostādnēs ieslodzīto resocializācijas pilnveidošanai ieslodzījuma laikā un pēc atbrīvošanas no 2015. gada līdz 2020. gadam ietverts resocializācijas politikas mērķis – mazināt visus noziedzīgas uzvedības riskus brīvības atņemšanas soda izpildes laikā un pēc tā izciešanas, lai nodrošinātu cilvēka drošumspējas veicināšanu un veiksmīgu iekļaušanos sabiedrībā.¹²²

Latvijas Sodū izpildes kodeksa 61.²pants nosaka, ka notiesāto resocializāciju īsteno, piemērojot notiesāto sociālās uzvedības korekcijas vai sociālās rehabilitācijas līdzekļus. Notiesāto resocializācijas līdzekļus piemēro individuālā vai grupu darba formā atbilstoši brīvības atņemšanas iestādes veidam, notiesātajam noteiktajam soda izpildes režīmam un notiesātā risku un vajadzību novērtējumam. Šā likuma 61.³ pantā likumdevējs ir noteicis notiesāto sociālās rehabilitācijas līdzekļus- 1) izglītšana — notiesātā iesaistīšana vispārējās, profesionālās un interešu izglītības programmās, 2) šajā kodeksā noteiktā notiesāto iesaistīšana sabiedriski lietderīgā nodarbināšanā (notiesāto darbs brīvības atņemšanas iestāžu saimnieciskajā apkalpē, komersanta izveidotajās darba vietās brīvības atņemšanas iestādē vai ārpus tās atkarībā no notiesātajam noteiktā soda izciešanas režīma, likumā noteiktā nodarbināšana bez atlīdzības), 3) notiesātā sociālo problēmu risināšana, ņemot vērā ieslodzījuma radītās sekas (notiesātā sociālo prasmju uzlabošana, atjaunošana un apguves nodrošināšana, informācijas sniegšana par sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības saņemšanas iespējām pēc atbrīvošanas no brīvības atņemšanas iestādes, personu apliecinošu dokumentu kārtošana), 4) psiholoģiskā aprūpe — notiesātā psiholoģiskā izpēte, psiholoģiskā konsultēšana, kā arī psiholoģiskās palīdzības sniegšana krīzes situācijā brīvības atņemšanas vietā, 5) brīvā laika pasākumu organizēšana — notiesātā iesaistīšana kultūras, informatīvos, mākslas, pašdarbības un sporta pasākumos, 6) atkarību mazināšanas programma — notiesātā iesaistīšana mērķtiecīgu un strukturētu pasākumu kopumā sociālo prasmju attīstībai, uzvedības modeļa pilnveidei un sociāli atbalstāmas vērtību sistēmas veidošanai. Savukārt, 61.⁴pants

¹²² Pamatnostādnēs ieslodzīto resocializācijas pilnveidošanai ieslodzījuma laikā un pēc atbrīvošanas no 2015. gada līdz 2020. gadam (informatīvā daļa): Apstiprinājis Tieslietu ministrs 09.09.2015. 8.lpp. Pieejams: https://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwic8syhoPjZAhXGB5oKHV4IBIgfQFgguMAE&url=http%3A%2F%2Ftap.mk.gov.lv%2Fdoc%2F2015_09%2FTMPa mn_090915_resoc.1967.doc&usq=AOvVaw3z3OzNhfmxsInvL5QJ79WJ [aplūkots 10.03.2018]

nosaka, ka notiesāto sociālās uzvedības korekcijas līdzeklis ir sociālās uzvedības korekcijas programma.

Notiesāto sociālās uzvedības korekcijas līdzekļi ir: 1) motivēšanas pasākumi, kurus soda izpildes ietvaros īsteno, lai motivētu notiesāto tiesiskai uzvedībai; 2) darbs ar prioritārajām grupām – jauniešiem, pirmo reizi brīvības atņemšanas iestādē esošajiem, notiesātajiem, kam piespriests ilgstošs brīvības atņemšanas sods, personām pirms atbrīvošanas no brīvības atņemšanas iestādes, atkarīgajiem, vardarbības veicējiem, dzimumnoziegumu veicējiem utt. Sociālās uzvedības korekcija tiek īstenota programmu formā vai individuālā darba formā. Motivācijas pasākumu laikā notiek bijušo notiesāto motivēšana uz personības izmaiņām, transformācijas nepieciešamību, tiek apgūti praktiski personības izmaiņu sasniegšanas un nostiprināšanas soļi. Notiek apzināta personas uzvedības sabiedrībā korekcija – savu bijušo vērtību pārdomāšanas, pārvērtēšanas, savas attieksmes pret cilvēkiem korekcija.¹²³

Ministru kabineta 2013. gada 9. aprīļa noteikumi Nr.191 par “Notiesātā resocializācijas īstenošanas kārtību”¹²⁴ 18. punktā noteikts, ka katram notiesātajam brīvības atņemšanas iestādē izstrādā resocializācijas plānu.

Latvijas Soduzpildes kodeksa 61.⁵ pants nosaka, ka divu mēnešu laikā pēc notiesātā ievietošanas brīvības atņemšanas iestādē soda izciešanas uzsākšanai iestādes priekšnieks nodrošina notiesātā risku un vajadzību izvērtēšanu, nosakot: 1) notiesātā resocializācijas vajadzības, antisociālas uzvedības un atkārtota noziedzīga nodarījuma izdarīšanas riska pakāpi brīvības atņemšanas iestādē, 2) piemērotākos sociālās uzvedības korekcijas vai sociālās rehabilitācijas līdzekļus un citus pasākumus, kas īstenojami soda izpildes laikā un iekļaujami notiesātā resocializācijas plānā. Atkārtots notiesātā risku un vajadzību izvērtējums tiek veikts ne retāk kā reizi gadā visā soda izciešanas laikā. Atbilstoši risku un vajadzību izvērtējuma rezultātiem tiek izdarīti grozījumi notiesātā resocializācijas plānā. Tā piemēram, CPT vairākkārtīgi savos ziņojumos Latvijas valdībai uzsvērusi, ka uz mūžu notiesātie ieslodzītie ne vienmēr ir bīstamāki par citiem ieslodzītajiem, un aicināja valsts iestādes katrā atsevišķajā gadījumā veikt individuālu riska novērtējumu, lai varētu pieņemt lēmumu par drošības jautājumiem, tostarp par saskares pakāpi ar citiem ieslodzītajiem.¹²⁵

Tiesībsargs paudis viedokli, ka tikai ietverot normatīvajā regulējumā jēdzienus "resocializācija", "individuāla riska izvērtējums", "resocializācijas plāns" šo grozījumu Latvijas Soduzpildes kodeksā mērķis netiks sasniegts. Likumā noteiktās darbības ir jāpiepilda ar

¹²³ Škavronska D. Jurista Vārds, 2010, Nr. 50.

¹²⁴ Notiesātā resocializācijas īstenošanas kārtība: Ministru Kabineta 2013.gada 9.aprīļa noteikumi Nr.191. [10.03.2018.red.]

¹²⁵ ECT 27.02.2013. spriedums lietā “Savičs pret Latviju” (iesniegums Nr. 17892/03). Pieejams: <https://www.tiesas.lv/Media/Default/ECT%20spriedumi%20un%20lēmumi/SAVIČŠ%20pret%20LATVIJU.doc> [aplūkots 08.03.2018.]

saturu, radot izpratni par resocializācijas būtību ieslodzījuma vietās un padarot likumā noteikto uzdevumu izpildi par iespējamu.¹²⁶

Atņemot sociālo mijiedarbību ar sabiedrību, tiek radīts stress un nemiers notiesātajam. Šādas sekas var rasties jebkura ieslodzījuma perioda notiesātajam, bet ilgtermiņa vai mūža ieslodzītajam tas var izpausties īpaši smagi, jo noteiktā kārtība un nespēja paredzēt un plānot savu atbrīvošanu kavē centienus un vēlmi kontaktēties ar ārpasauli. Atbildības zudums un pastiprinātā atkarība no ieslodzījuma vietas var aizkavēt resocializācijas mēģinājumus. Neatkarīgi vai tas tiek veicināts ar aktivitātēm, izglītību, nodarbinātību, ir jārada vide, kuras dēļ notiesātajam būtu vēlme dzīvot.

Tātad ar mūža ieslodzījumu notiesātajiem tiek radītas nopietnas garīgās veselības problēmas un to norobežošana papildus brīvības atņemšanai rada vēl citus nepamatotus sodīšanas elementus. Tas, ka nav iespējas kontaktēties ar citiem cilvēkiem vai arī saskarsme ir ar strikti ierobežotu cilvēku loku, rada tādas nelabvēlīgas sekas kā- apkārtējie notikumi tiek uztverti ļoti saasināti, nespēja secīgi apdomāt dažādas situācijas, tendence uz agresiju, apātiju, nevēlēšanos kaut ko darīt. Psihologi uzsver, ka socializācija un resocializācija – uzvedības modeļu, sociālo normu, vērtību apgūšanas process – norit grupā, kolektīvā, nevis izolācijā. Ja pret cilvēku neizturēties ar cieņu, viņš nevarēs cienīt citus.¹²⁷ Atrodoties ilgstošā izolācijā (kamerās) no apkārtējās sabiedrības, ieslodzītie tiek pakļauti dažādu faktoru ietekmei. Piemēram, ieslodzītajiem ir ierobežota kustību aktivitāte, kas veicina trauksmainību, depresiju, miegainību.¹²⁸ Ilgstošam brīvības atņemšanas sodam varētu būt pretrunīgs raksturs, jo notiesātā persona neredz iespēju atgriezties brīvībā, tādējādi lēnām zaudē jebkādas cerības un vēlmi mainīties, laboties un notiesātā rīcība un uzvedība var būt pretēja soda mērķim.

Autore piekrīt Šileikistes viedoklim, ka “Ilgtermiņa ieslodzījums uz notiesātajiem var atstāt sociāli degradējošu iespaidu. Nonākot ieslodzījumā, ilgtermiņa notiesātajiem var rasties vairākas psiholoģiskas problēmas un viņos ir vērojama tendence arvien vairāk atsvešināties no realitātes. Šī iemesla dēļ tiek apgrūtināta viņu reintegrācija sabiedrībā, kurā viņi gandrīz visi ar laiku atgriezīsies. Uz mūžu notiesātajām personām ir jānodrošina iespēja daudzpusīgi un mērķtiecīgi sevi nodarbināt.”¹²⁹ Resocializācijas programmas var būt efektīvas tikai tad, ja ieslodzītie, kas izcieš mūža ieslodzījumu, ir motivēti un atvērti tām.¹³⁰ Emocionāls pārdzīvojums rodas ieslodzījuma laika sākumā, un tieši šajā periodā notiesāto visvairāk

¹²⁶ Tiesībsarga birojs. Tiesībsargs: būtiskas problēmas saskatu labas pārvaldības principa ievērošanā. Jurista Vārds, 2013, Nr. 23.

¹²⁷ Ieslodzījuma vietu pārvalde. Jurista Vārds, 2014.

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Šileikiste L. Jurista Vārds, 2013, Nr. 14, 6.lpp.

¹³⁰ United Nations Crime Prevention and Criminal Justice Branch. Life imprisonment. Vienna, 1994, p.10. Pieejams: <https://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/06/UNODC-1994-Lifers.pdf> [aplūkots 13.03.2018.]

jāiesaista resocializācijas programmās. Tas norāda uz nepieciešamību, lai programmas būtu uzreiz no pirmās ieslodzījuma dienas. Viņu soda raksturs nedrīkst liegt iespējas attīstīt darba paradumus, apgūt atbilstošas dzīves, profesionālās un sociālās iemaņas. Tas attiecas arī uz personām, kuras notiesātas ar ilgstošu brīvības atņemšanas sodu, ne tikai ar mūža ieslodzījumu. Līdz ar to būtu jāizveido atbilstoša programma, kas paredzēta vismaz pirmajam ieslodzījuma gadam, paredzot attiecīgu psihosociālo atbalstu, lai notiesātais uz mūžu varētu saprast ilgstoša (mūža) ieslodzījuma jēgu un būtību, sagatavotos ilgstošam vai mūža ieslodzījumam, nožēlotu izdarīto, spētu piedot sev, kā arī tiktu motivēts laboties, ieraudzīt jēgu turpmākai sevis pilnveidošanai un saglabāt cerību, tiecoties uz mērķi. Tās palīdzētu pielāgoties dzīvei ieslodzījumā nedestruktīvā veidā, uzlabot ikdienas dzīves kvalitāti un saglabāt sociālās reintegrācijas mērķi.

Likumdevējs ir noteicis Latvijas Soduzpildes kodeksa 61.⁷ pantā notiesāto ar brīvības atņemšanu uz visu mūžu (mūža ieslodzījums) resocializācijas īpatnības, proti, notiesātajiem ar brīvības atņemšanu uz visu mūžu (mūža ieslodzījums) var organizēt kopīgus resocializācijas pasākumus vienas soda izciešanas režīma pakāpes ietvaros vai, izvērtējot drošības apsvērumus, — kopā ar personām, kuras notiesātas ar brīvības atņemšanu uz visu mūžu (mūža ieslodzījums) un sodu izcieš citās soda izciešanas režīma pakāpēs, vai personām, kuras nav notiesātas ar brīvības atņemšanu uz visu mūžu (mūža ieslodzījums), ja tas veicinās notiesātā resocializāciju. Ar brīvības atņemšanu uz visu mūžu (mūža ieslodzījums) notiesātajām sievietēm tiek organizēti ar citām notiesātajām, kas sodu izcieš attiecīgajā soda izciešanas režīma pakāpē, kopīgi resocializācijas pasākumi. Kā jau iepriekšējā nodaļā tika minēts, šāds regulējums ir vērtējams pozitīvi un būtu jāizmanto pēc iespējas mēģinot nodrošināt visām režīma pakāpēm.

Ieslodzījuma vietu pārvalde laikā no 2009. gada 1. jūlija līdz 2010. gada 28. februārim īstenoja Norvēģijas valdības divpusējā finanšu instrumenta grantu shēmas „Īstermiņa ekspertu fonds” apakšprojektu „Resocializācijas programma ilgtermiņā un uz mūžu notiesātajiem”, kura mērķis bija izstrādāt resocializācijas programmu minētājām notiesāto kategorijām.

Šā pētījuma rezultātā tika intervētas visas ar mūža ieslodzījumu notiesātās personas Latvijā un secināts, ka ar mūža ieslodzījumu notiesātās personas vidējais vecums ir 38,43 gadi, kurai pārsvarā ir pamatizglītība vai vidējā izglītība, kura vairumā gadījumu jau iepriekš ir saukta pie kriminālatbildības, kuru radi un draugi apmeklē diezgan reti vai neapmeklē vispār, taču tas viņu neuztrauc (kas iespējams ir skaidrojama kā aizsargreakcija), kura aptaujas brīdī brīvības atņemšanas sodu izcieš zemākajā soda izciešanas pakāpē, kurai pārsvarā raksturīga

emocionāla nestabilitāte (sociālā uzvedība, emocionālā stabilitāte un domāšanas modelis ir problemātisks), kura pārsvarā noliedz, nerisina savas problēmas un neprot pieņemt palīdzību.¹³¹

Apkopojot datus par uz mūžu notiesāto personu vajadzībām, nākas secināt, ka pārsvarā šo personas finansiālie ienākumi, atrodoties ieslodzījumā, ir nestabili, personas, kas izcieš sodu zemākajā pakāpē, labprāt pastaigātos ilgāk nekā vienu stundu dienā, savukārt, šīs personas, kas izcieš sodu vidējā un augstākā pakāpē, visumā apmierina pastaigai noteiktais laiks, šīm personām Jelgavas cietumā ikdienā pārsvarā ir ļoti daudz brīvā laika un tās labprāt kaut kā to lietderīgi izmantotu, piemēram, vislabprātāk gribētu strādāt algotu darbu un apgūt datorprasmes, savukārt Daugavgrīvas cietumā šīm personām nav īpašu problēmu ar brīvā laika pavadīšanas iespējām, šīs personas cietumā izmanto medicīniskās aprūpes pakalpojumus un vēlas, lai tie nākotnē būtu pieejami vairāk un vēlams bez maksas, šīs personas cietumā izmanto sociālās un psiholoģiskās aprūpes pakalpojumus cietumā, taču pārsvarā neizjūt īpašu nepieciešamību pēc tiem, šīs personas cietumā izmanto garīgās aprūpes pakalpojumus un vēlas tos saņemt biežāk, šīs personas labprāt vēlas būt nodarbinātas ar vai bez darba samaksas.¹³²

Pamatojoties uz minētā pētījuma rezultātiem, tika izstrādāta „Stresa mazināšanas programma” uz mūžu un ilgtermiņā notiesātajiem. Tās izveide tika balstīta uz pamatdomu, ka ilgstoši atrodoties ieslodzījuma apstākļu ietekmē (stingrs režīms, dažādu priekšmetu esamības ierobežojumi, izolācija, dažādu sajūtu trūkums, nošķirtība mazā telpā, reglamentētas cietuma administrācijas, uzraugu attiecības ar notiesāto) un ilgstoši izjūtot ar tiem saistītās emocijas, notiesātais nepārtraukti izjūt iekšēju stresu. Tomēr programmas aprobācija Jelgavas cietumā šobrīd nav iespējama, jo uz mūžu notiesāto korpusā pagaidām nav nepieciešamo telpu.¹³³ 2016. gadā (no 2016. gada 16. marta līdz 18. maijam un no 2016. gada 6. oktobra līdz 2. decembrim) Daugavgrīvas cietuma administrācija organizēja līdzdalību resocializācijas programmā “Sociālo prasmju attīstība un stresa samazināšanas programma” uz mūžu ieslodzītajiem. Tika izveidotas divas grupas, ko veido 8 zemākā soda izciešanas režīma pakāpē ieslodzītie un 8 vidējā soda izciešanas režīma pakāpē ieslodzītie. Resocializācijas programmas laikā ieslodzītie, kuri izcietā sodu zemākajā un vidējā soda izciešanas režīma pakāpē, tika apvienoti.

Pēc pēdējās publiski pieejamās informācijas ir redzams, ka 2016. gadā Jelgavas cietumos tika īstenotas četras resocializācijas programmas - Equip, motivācijas programma ieslodzīto personu resocializācijas procesa aktualizēšanai un veicināšanai, stresa mazināšanas programma, sociālo prasmju pilnveides un stresa mazināšanas programma ieslodzītajiem, savukārt papildus iepriekšminētajām programmām Daugavgrīvas cietumā - arī programma

¹³¹ Ieslodzījuma vietu pārvalde. Uz mūžu un ilgtermiņā notiesātajiem jauna resocializācijas programma. 2016. Pieejams: <http://www.ievp.gov.lv/index.php/27-ievp/prieksnieks> [aplūkots 12.03.2018.]

¹³² Ibid.

¹³³ Ibid.

seksuālos noziegumu izdarījušo personu monitoringam un uzraudzībai.¹³⁴ Jānorāda, ka ne visas šīs programmas ir paredzētas ar mūža ieslodzījumu notiesātajiem un netika īstenotas šai kategorijai (kā piemēram, Equip). Personālintervijā ar mūža ieslodzītajiem tika noskaidrots, ka šīs programmas vairāk izpaužas lekciju veidā- notiesātie klausās lekciju un veic attiecīgos pierakstus. Savukārt intervijā ar resocializācijas daļas darbiniekiem noskaidrots, ka nodarbības vada speciāli apmācīti programmas vadītāji un tās izpaužas dažādos veidos izmantojot gan vizualizācijas, gan audio, gan video materiālus. Kā arī šīs programmas pārsvarā norisinās vairāku nedēļu garumā (līdz pat 12 nedēļām). Autore uzskata, ka ir nepieciešamība paplašināt programmu klāstu, tām būtu jābūt īpaši izstrādām tieši mūža ieslodzīto kategorijai, kā arī ir nepieciešams ar mūža ieslodzītajiem strādāt ilgstoši un nepietiek ar 10 – 15 nodarbībām vairāku nedēļu garumā. Pētot Anglijas ieslodzījuma vietās pieejamās sociālās uzvedības korekcijas programmas,¹³⁵ redzams, ka šādu piedāvāto programmu klāsts ir daudz plašāks - 47 programmas, tomēr arī ne visas programmas ir paredzētas tieši mūža ieslodzītajiem. Autore vēlas vērēt uzmanību uz tādām programmām, kā “ticība pārmaiņām”, “prasmju atjaunošanas programma”, “mācība kontrolēt un pārvaldīt dusmas”, “agresivitātes aizvietošanas mācības”, “izvēles, darbības, attiecības un emocijas”, “vardarbību un dusmu kontrole impulsīvos alkohola lietotājos”, “veselīgu attiecību programma”, “izaicinājums mainīties”. Tā kā programmas ir dažādas, ir iespējams, ņemot vērā katra notiesātā individuālās vajadzības, izvērtēt un attiecīgi resocializācijas plānā iekļaut nepieciešamās programmas, kuras fokusētos tieši uz konkrētā notiesātā īpašībām, tāpat programmās nepieciešams iesaistīt pašus notiesātos, uzticot noteiktus pienākumus, uzdevumus, liekot sastrādāties grupā un citādi.

Daudzās Eiropas valstīs to cilvēku skaits, kuriem piespriests mūža vai cits ilgstošs ieslodzījums, pastāvīgi pieaug. Vairāku apmeklējumu laikā CPT ir konstatējusi, ka šādu ieslodzīto stāvoklis prasa uzlabojumus gan attiecībā uz materiālo nodrošinājumu, gan aktivitātēm un cilvēcisku kontaktu iespējām. Minētās kategorijas ieslodzītajiem ir jāpiedāvā plašs dažāda veida mērķtiecīgu nodarbību klāsts (profesionāli orientēts darbs, izglītība, sports, atpūta/saskarsme). Turklāt viņiem ir jābūt zināmai iespējai izvēlēties laika pavadīšanas formu, tādā veidā nostiprinot patstāvības un personīgās atbildības sajūtu.¹³⁶

Pētot Ieslodzījumu vietas pārvaldes mājaslapā¹³⁷ pieejamo informāciju, autore konstatēja, ka salīdzinoši maz tikusi publicēta informācija par resocializācijas pasākumiem, kas

¹³⁴ Ieslodzījuma vietas pārvalde. 2016.gada publiskais pārskats. Rīga, 2017, 14.lpp. Pieejams: <http://www.ievp.gov.lv/images/stories/2016-parskats.pdf> [aplūkots 16.05.2017.]

¹³⁵ UK Ministry of Justice. Offender Behaviour Programmes (OBPs). Pieejams: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130206061717/https://www.justice.gov.uk/offenders/before-after-release/obp> [aplūkots 17.04.2018.]

¹³⁶ Eiropas Komiteja spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai. CPT standarti. Pieejams: <http://cilvektiesibas.org.lv/site/attachments/06/02/2014/lva-standards.pdf> [aplūkots 12.03.2018.]

¹³⁷ Ieslodzījumu vietu pārvaldes mājaslapa. Pieejams: <http://www.ievp.gov.lv> [aplūkots 17.03.2018.]

būtu īpaši organizēti priekš notiesātajiem ar mūžu ieslodzījumu. Taču jānorāda uz informāciju, ko Ieslodzījumu vietu pārvalde sniedz savā atbildes ziņojumā, proti, 2016. gadā Daugavgrīvas cietumā (laikā no 2016. gada oktobra līdz 2016. gada 20. decembrim) tika organizēta mākslas programma “Neparastā Ziemassvētku diena”, iesaistoties uz mūžu ieslodzītajiem. Tika organizētas divas grupas, kurās piedalījās septiņi zemākajā soda izciešanas režīma pakāpē uz mūžu ieslodzītie un deviņi vidējā soda izciešanas režīma pakāpē uz mūžu ieslodzītie.¹³⁸

Tāpat Daugavgrīvas cietuma administrācija nodrošina, ka uz mūžu ieslodzītajiem ir iespēja regulāri apmeklēt reliģiskos pasākumus, piemēram, 2016. gadā seši uz mūžu ieslodzītie tika nokristīti.¹³⁹ Visas intervētās - personas gan Daugavgrīvas cietuma, gan Jelgavas cietuma darbinieki, gan uz mūžu notiesātās personas atzinīgi vērtē reliģiskos pasākumus, to nepieciešamību un lietderību, tāpat arī liela interese ir par Bībeles kursiem un dievkalpojumiem.

Daugavgrīvas cietumā uz mūžu ieslodzītie, kuri izcieš sodu zemākajā soda izciešanas režīma pakāpē var piedalīties fiziskajās aktivitātēs pastaigu laikā (cietuma Daugavpils nodaļas 3. korpusa pastaigu laukumā) vismaz vienu stundu dienā. Vidējā soda izciešanas režīma pakāpē uz mūžu ieslodzītie fiziskajām aktivitātēm var bez ierobežojumiem izmantot 2. korpusa pastaigu laukumu. Tāpat Daugavgrīvas cietuma administrācija dod iespēju vidējā soda izciešanas režīma pakāpē uz mūžu ieslodzītajiem četras reizes nedēļā (uz 30 minūtēm) apmeklēt 3. korpusa pastaigu laukumu.¹⁴⁰

No 2016. gada 8. jūlija līdz 2016. gada oktobra beigām Daugavgrīvas cietuma administrācija deva iespēju ieslodzītajiem, kuri izcieš sodu zemākajā un vidējā soda izciešanas režīma pakāpē, reizi nedēļā atstāt korpusu un apmeklēt sporta laukumu, kur tie 1,5 stundas spēlēja futbolu. Tāpat Daugavgrīvas cietuma administrācija sniedza iespēju ieslodzītajiem, kuri izcieš sodu zemākajā soda izciešanas režīma pakāpē, katru dienu vismaz 2 stundas apmeklēt koptelpu. Koptelpā uz mūžu ieslodzītie var izmantot galda spēles, mūzikas instrumentu, TV, lasīt grāmatas un sazināties ar citiem ieslodzītajiem, kuri izcieš sodu zemākā soda izciešanas režīma pakāpē. Koptelpas vienlaikus izmanto 6-7 ieslodzītie, kuri izcieš sodu zemākajā soda izciešanas režīma pakāpē.¹⁴¹ Personālintervijā ar Daugavgrīvas cietuma darbiniekiem šī informācija apstiprinājās, papildus norādot, ka ieslodzītajiem vidējā pakāpē brīvā laika aktivitātēs ir pieejamas galda teniss, svētku pasākumos atļauts spēlēt basketbolu, futbolu,

¹³⁸ Latvijas valdība. Latvijas valdības komentāri par Eiropas Komitejas spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai ziņojumu par Latviju. 2017, 16.lpp. Pieejams:<https://www.google.lv/url?sa=t&ret=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0ahUKewiytczpnOnZAhXIB5oKHWewBG8QFgg0MAI&url=https%3A%2F%2Frm.coe.int%2Fpdf%2F168072ce54&usg=AOvVaw04zFjE1yQMZelvTRw-1AZk> [aplūkots 09.03.2018.]

¹³⁹ Ibid. 16.lpp.

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ Ibid.

volejbolu, skatās dažādas filmas (arī psiholoģiskās), rīko viktorīnas, dekorē mūzikas instrumentus un strādā radošos darbus ar papīriem.

Jelgavas cietumā, papildus vienu stundu garai pastaigai svaigā gaisā, ieslodzītie, kuri izcieš sodu zemākajā soda izciešanas režīma pakāpē, var katru dienu uz divām līdz trim stundām satikties ar citiem ieslodzītajiem koptelpā, kur iespējams izmantot TV, galda spēles un lasīšanas materiālus. Tāpat 2016.gadā uz mūžu ieslodzītie un apcietinātie piedalījās dažādās aktivitātēs ārpus kameras, piemēram, koncertos un festivālos.¹⁴² Intervijā Jelgavas cietuma psihologe¹⁴³ norādīja, ka, izvērtējot drošības riskus, tiek rīkoti arī sporta turnīri un dažādi rokdarbi.

CPT atzinīgi vērtē to, ka Daugavgrīvas cietumā ieslodzītajiem, kuri tiek turēti vidējā un augstākā līmeņa režīmā, joprojām tiek piemērota atvērta durvju politika dienas laikā un neierobežotas iespējas uzturēties svaigā gaisā pagalmā, kā arī koplietošanas telpā. Šīs kategorijas ieslodzītajiem arīdzan ir iespēja izmantot pagalmu un tajā esošo vienkāršo vingrošanas aprīkojumu (zemākajā režīma līmenī turētajiem ar mūža ieslodzījumu notiesātajiem tāds ir izvietots telpās).¹⁴⁴ Autore secina, ka piedāvāto ārpus kameras nodarbjū skaits ir pietiekošs personām, kuras atrodas vidējā un augstākajā soda izciešanas režīma pakāpē, tomēr jānorāda, ka ņemot vērā zemākās pakāpes stingros ierobežojumus gan Jelgavas, gan Daugavgrīvas cietumā mūža ieslodzītajiem dienas tiek pavadītas diezgan vienmuļi, ārpus kameras nodarbjū iespējas ir ierobežotas un trūkst lietderīgu nodarbjū. Lietderīgu nodarbjū organizēšanas problēmas uz mūžu notiesātajām personām ir saistītas arī ar infrastruktūras īpatnībām, īpaši Jelgavas cietumā.

Izglītības nepieciešamība cilvēka socializācijā ir bijusi neaptrīdama visos laikos. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas pirmā protokola 2.pants nosaka, ka nevienam cilvēkam nedrīkst liegt tiesības uz izglītību. ANO Pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām¹⁴⁵ 13. un 14. pants ir vērsti tieši uz valsts pozitīvo pienākumu nodrošināt izglītības iegūšanas iespējas, lai garantētu pilnīgu cilvēka personības un cieņas apziņas attīstību. Eiropas

¹⁴² Latvijas valdība. Latvijas valdības komentāri par Eiropas Komitejas spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai ziņojumu par Latviju. 2017, 20.lpp. Pieejams:<https://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0ahUKEwiyczpnOnZA hXIB5oKHWewBG8QFgg0MAI&url=https%3A%2F%2Frm.coe.int%2Fpdf%2F168072ce54&usg=AOvVaw04 zFjElyQMZelvTRw-lAZk> [aplūkots 09.03.2018.]

¹⁴³ Personālintervija ar Jelgavas cietuma psihologu.

¹⁴⁴ CPT. Ziņojums Latvijas valdībai par Eiropas Komiteja spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (CPT) vizīti Latvijā no 2016. gada 12. līdz 22. aprīlim. Strasburgā, 29.06.2017, 30.lpp. Pieejams:https://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwig8OLiq_jZAhXhO5oKHQnfBWsQFggMMAA&url=https%3A%2F%2Frm.coe.int%2Fpdf%2F168072ce52&usg=AOvVaw1tLdTTbqiKLHnt5QwDvdxp [aplūkots 05.03.2018.]

¹⁴⁵ ANO Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām. Pieņemts 16.12.1966. Pieejams:<http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/tiesibu-akti/ano-dokumenti/ano-starptautiskais-pakts-par-ekonomiskajam-socialajam-un-kulturas-tiesibam> [18.04.2018.red.]

Cietumu noteikumu 28.1.punkts noteic, ka ikdienā ieslodzītajiem ir jānodrošina iespējas apgūt pēc iespējas plašākas izglītības programmas, kas atbilst ieslodzīto individuālajām vajadzībām un centieniem.

Uz 2016. gada noslēgumu Daugavgrīvas cietumā 8 uz mūžu ieslodzītie (no kuriem 3 notiesātie izcieš sodu zemākā soda izciešanas režīma pakāpē un 5 notiesātie - vidējā soda izciešanas režīma pakāpē) iegūva pamata un vispārējo vidējo izglītību Daugavpils 17. vidusskolā. Daugavgrīvas cietuma administrācija nodrošināja 16 uz mūžu notiesātajiem kopīgi (no tiem 7 izcieš sodu zemākā soda izciešanas režīma pakāpē un 9 - vidējā soda izciešanas režīma pakāpē) apgūt profesionālās izglītības programmu "Pavāra palīgs" Daugavpils Tirdzniecības profesionālajā vidusskolā.¹⁴⁶ Astoņpadsmit no šiem ieslodzītajiem tika iesaistīti arodapmācībā šūšanas darbnīcā. Šo informāciju apstiprina arī interviju laikā apkopotie dati, papildus pēdējo gadu laikā bijusi iespēja apgūt profesionālās izglītības programmu "Drēbnieks" un "Šuvēja palīgs", kā arī tika apmācīti par "Informācijas ievadīšanas operatoriem". Tāpat Daugavgrīvas cietums sadarbojās ar Daugavpils profesionālās izglītības kompetences centru "Daugavpils būvniecības tehnikumu". Jelgavas cietumā šādas iespējas netika nodrošinātas, tomēr uz mūžu ieslodzītie tika informēti par iespēju apgūt programmu "Drēbnieks" iesniedzot lūgumu izskatīt iespēju tikt pārvietotiem uz Daugavgrīvas cietumu, kura infrastruktūra ir piemērota uz mūžu ieslodzīto iesaistei izglītības procesā saskaņā ar normatīvajos aktos noteiktās izolācijas nosacījumiem. Autoresprāt, ja tiek "investēts" nākotnē, tad notiesātais spēj redzēt savu nākotni gan ieslodzījumā, gan ārpus tā. Notiesātie izteikuši vēlmi apgūt augstāko izglītību, kura šobrīd nav pieejama nevienam uz mūžu notiesātajam, kas ir būtisks trūkums, jo tas rada iespaidu, kad notiesātais ir aprobežots (nepilnvērtīgs) un nav spējīgs sasniegt augstus mērķus, kas ir galējā pretrunā ar jebkuru motivējošu programmu. Ja viena sociālās korekcijas programma (piemēram, motivācijas) liek noticēt iespējamām pārmaiņām un motivē uz to, tad izglītības neiespējamība ieslodzījuma vietā, šo programmu sagrauj. Rodās pretruna, jo katras programmas mērķim, būtu jābūt sasniedzamam.

Pētot izglītības iespējas ārvalstīs, novērots, ka tiek izmantotas dažādas modernās tehnoloģijas, jo tas veicina notiesātā resocializāciju un paplašina izglītojošo pasākumu iespējas. Arī Daugavgrīvas cietuma resocializācijas daļas darbinieki uzskata, ka moderno tehnoloģiju ieviešana ieslodzījuma vietās, būtu vērtējama pozitīvi, lai nodrošinātu notiesātajām personām iespēju pilnveidoties un izglītoties, tādējādi gūstot iemaņas, kas nākotnē tiem varētu būt

¹⁴⁶ Latvijas valdība. Latvijas valdības komentāri par Eiropas Komitejas spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai ziņojumu par Latviju. 2017, 19.lpp. Pieejams: <https://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0ahUKewiytczpnOnZA hXIB5oKHWewBG8QFgg0MAI&url=https%3A%2F%2Frm.coe.int%2Fpdf%2F168072ce54&usg=AOvVaw04 zFjE1yQMZelvTRw-IAZk> [aplūkots 09.03.2018.]

nepieciešamas. Moderno tehnoloģiju ieviešanai jānotiek, izvērtējot visus iespējamus drošības un apdraudējuma riskus. Jānorāda, ka šāda rīcība ir atbalstāma arī tāpēc, ka pēc atbrīvošanas notiesātajam būs jāspēj ar šīm tehnoloģijām apieties vismaz minimālā līmenī - neatkarīgi no tā vai tas ir sevis apkalpošana sadzīvīskā līmenī vai darbā -, jo mūsdienās tās pielieto daudzviet. Šobrīd notiesātajiem ir pieeja iepriekš atlasītām 12 mājaslapām, kur notiesātie var iepazīties ar savām tiesībām, kā piemēram, www.likumi.lv. Viena no bijušajām ieslodzītajām, kas cietumā pavadījusi 8 gadus, skaidro, ka pēc atgriešanās no ieslodzījuma vietas, pilnībā neizprata jēdzienus “bankas konts”, “internetbanka”, nezināja, kā to pielietot un kāpēc. Līdz ar to apjauzdama, ka pilnīgi “atpalikusi” no mūsdienu vajadzībām, viņa pavadīja uz ielas piecus gadus, turpinot degradēties ar līdzīgām personām.

Piemēram, Anglijā un Velsā ieslodzījuma vietās ieslodzītie internetu izmanto darba un mājošanas meklējumos, elektroniskā pasta adreses izveidošanai, lai to izmantotu pēc atbrīvošanās no ieslodzījuma vietas un citiem mērķiem. Tāpat modernās tehnoloģijas tiek izmantotas arī mācību procesā.¹⁴⁷

Jānorāda, ka Anglijā un Velsā darbojas brīvprātīgā uz ziedojumiem balstīta organizācija “Ieslodzītā izglītības fonds” (no angļu valodas - *Prisoner's Education Trust*), kas palīdz notiesātajiem ieslodzījumā apgūt gan dažādus mācību, gan mākslas/kreatīvos kursus tālmācībā.¹⁴⁸ Organizācijas vīzija ir nodrošināt plašākas izglītības iespējas katram notiesātajam un mērķis ir panākt, ka bijušais ieslodzītais nonākot brīvībā neapdraud citus, sevi un ir pilnvērtīgs, adekvāts sociāla dalībnieks. Šādas programmas sasniedz vēlamo rezultātu kā rāda statistika.

Ir veikti pētījumi,¹⁴⁹ kas uzrāda sekojošus rezultātus: ieslodzītajiem, kuri piedalījās dažādās izglītības programmās, bija par 43 % samazinājums atkārtota noziedzīga nodarījuma recidīvā, nekā tiem, kuri nepiedalījās. Tas ir ārkārtīgi pozitīvs rādītājs, tātad gandrīz puse no bijušajiem ieslodzītajiem vairs neatgriežas uz noziedzīga ceļa, kas uzskatāmi pierāda programmu paplašināšanas nepieciešamību un to, ka tām ir labi rezultāti. Tāpat palielinās arī nodarbinātības iespējas pēc atbrīvošanas par 13 %, kas arī ir pozitīvs rezultāts. Ieslodzījuma vietu pārvaldei būtu pēc iespējas vairāk jāveicina sadarbības ar vairākām izglītības iestādēm, tāpat arī jāaicina nevalstiskas organizācijas iesaistīties alternatīvu izglītojošo pasākumu sniegšanā notiesātajiem, kas paplašinātu apgūtās iemaņas un saskarsmi ar jauniem sabiedrības locekļiem.

¹⁴⁷ Šileikiste L. Jurista Vārds, 2016, Nr. 32, 22.-29.lpp.

¹⁴⁸ Prisoner's Education Trust homepage. Pieejams: <http://www.prisonerseducation.org.uk> [aplūkots 18.04.2018.]

¹⁴⁹ Nina Champion: Prison education: university partnerships paving the way to successful reintegration. Pieejams: <https://www.penalreform.org/blog/prison-education-university-partnerships-paving-the-way-to/> [aplūkots 12.03.2018]

Latvijas Republikas Satversmes tiesa 2007.gada 14.jūnija spriedumā lietā Nr.2006-31-01 „Par Latvijas Soduzpildes kodeksa 55.panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 107.pantam” secināja, ka ieslodzīto personu darbs vērtējams kā sociāli lietderīga aktivitāte, kuras primārais mērķis ir sociālās rehabilitācijas iespēju pavēršana ieslodzītajiem, lai šīs personas nezaudētu sociālās prasmes un darba iemaņas.¹⁵⁰

Strādājot notiesātajiem ir vairāk iespējas sagatavoties integrācijai sabiedrībā un darba tirgū uzreiz pēc atbrīvošanas, likumā noteiktajā kārtībā atlīdzināt noziedzīga nodarījuma rezultātā nodarītos zaudējumus, iespēju robežās palīdzēt saviem tuviniekiem. Notiesātajiem, kas brīvībā nav strādājuši, paveras iespēja iemācīties veidot attiecības ar darba devēju un darba kolēģiem, gūt priekšstatu par strādājošā tiesībām un pienākumiem.¹⁵¹

2016.gadā Daugavgrīvas cietuma administrācija organizēja iespēju ieslodzītajiem, kuri izcieš sodu zemākajā soda izciešanas režīma pakāpē, piedalīties darbā bez atlīdzības (7 uz mūžu ieslodzītie tūrīja sniegu cietuma teritorijā). Kā arī 2 uz mūžu ieslodzītie (1 notiesātais izcieš sodu zemākajā soda izciešanas režīma pakāpē, 1 - vidējā soda izciešanas režīma pakāpē) strādāja cietumā kā apkopēji.¹⁵² Personālinterviju laikā tika noskaidrots, ka šobrīd 2 no mūža ieslodzītajiem strādā par Informācijas ievadīšanas operatoriem (darbs ar atskaitēm pie datora, bez pieejas internetam), 10 no notiesātajiem vidējā un augstākā režīmā tiek nodarbināti pie komersanta dažādu tīklu izgatavošanā, kā arī 2 tiek nodarbināti saimnieciskajā apkalpē kā apkopēji. Jelgavas cietumā darbu nav iespējams nodrošināt cietuma infrastruktūras dēļ. Notiesātie, kuri pārvietoti kopējā plūsmā, tiek nodarbināti arī par šuvējiem vai kokapstrādē. Apkopojot iegūto informāciju, autore secina, ka notiesātajiem uz mūžu ir vēlme strādāt un lietderīgi sevi nodarbināt. Pašreiz tiek nodarbināts salīdzinoši neliels skaits no visiem uz mūžu notiesātajiem (16 no 64). Praktiski iespēju strādāt nav tieši zemākajā režīma pakāpē. Autoresprāt, tieši darbs ir viens no svarīgākajiem veiksmīgas resocializācijas līdzekļiem, jo diezgan nepieļaujama būtu situācija, kad notiesātais, iznākot no ieslodzījuma vietas, nebūtu spējīgs sev sagādāt godīgu iztiktu, rūpēties par sevi, līdz ar to dzīvot likumpaklausīgu dzīvi.

CPT atkārtoti aicinājusi Latvijas iestādes veikt Daugavgrīvas un Jelgavas cietumā visu nepieciešamo, lai izstrādātu un ieviestu vispārēju ārpus kameras nodarbju režīmu (piem., darbs,

¹⁵⁰ Satversmes tiesas 14.06.2007. spriedums lietā Nr.2006-31-01, 14.2.p. Pieejams: http://www.satv.tiesas.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2006-31-01_Spriedums.pdf [aplūkots 10.03.2018]

¹⁵¹ Ieslodzījumu vietu pārvalde. Komercedarbības iespējas ieslodzījuma vietās, nodarbinot ieslodzītās personas. Pieejams: <http://www.ievp.gov.lv/index.php/component/content/article?lang=en&id=54:ieslodzjuma-vietu-prvalde-un-valsts-izglbtbas-attstbas-aentra-parakstjusi-vienoanos-par-eiropas-socil-fonda-projekta-stenoanu> [aplūkots 17.04.2018.]

¹⁵² Latvijas valdība. Latvijas valdības komentāri par Eiropas Komitejas spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai ziņojumu par Latviju. 2017, 19.lpp. Pieejams: <https://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0ahUKewiytczpnOnZAhXIB5oKHWewBG8QFgg0MAI&url=https%3A%2F%2Frm.coe.int%2Fpdf%2F168072ce54&usg=AOvVaw04zFjE1yQMZelvTRw-IAZk> [aplūkots 09.03.2018.]

ieteicams ar arodapmācības elementiem, izglītība, sports, atpūta / biedrošanās) visiem ar mūža ieslodzījumu notiesātajiem, ieskaitot tos, kas sodu izcieš zemākā līmeņa režīmā.

Notiesāto nodarbinātību par nepieciešamu atzīst arī starptautiskie tiesību akti, proti, Eiropas Cietumu noteikumi strikti nosaka, ka ieslodzītajiem jāgarantē darbs. ANO Standartnoteikumu 72.punkta pirmā daļa nosaka, ka darba organizācijai un metodēm pēc iespējas vairāk jāatgādina līdzīgas darba iespējas ārpus ieslodzījuma, lai sagatavotu ieslodzītos normāliem dzīves apstākļiem. 76.punkta trešā daļa nosaka, ka sistēmai būtu jānodrošina, ka administrācijai daļa ieņēmumu būtu jāatliek, lai izveidotu uzkrājuma fondu, kas jānodod ieslodzītajam pēc viņa atbrīvošanas. Autore secina, ka nodrošinātās profesionālās apmācības un darba iespējas nav pietiekamas un neatbilst šī brīža pieprasījumam darba tirgū. Personālintervijā Daugavgrīvas cietuma darbinieki norādīja, ka, viņuprāt, notiesāto iespējas strādāt ir pietiekamas, kam autore savukārt nepiekrīt. Tādēļ ir nepieciešama ciešāka sadarbība ar iestādēm un komersantiem, kas labi pārzina darba tirgus specifiku mūsu valstī, piemēram, Nodarbinātības valsts aģentūru. Salīdzinājumā ar Jelgavas cietumu, situācija Daugavgrīvas cietumā ir vērtējama kā labāka, tomēr ne pietiekama. Būtu jādod iespēja ieslodzītajam uzkrātos finanšu līdzekļus novirzīt (caur cietuma administrāciju) labdarības, sociālajiem un citiem mērķiem un projektiem, tādējādi dodot iespēju notiesātajam justies kā daļai no sabiedrības, atmaksājot “parādu” sabiedrībai pret kuru savulaik ir noziedzies.

ASV ir veikts pētījums, kas liecina, ka izredzes iegūt darbu notiesātajam pēc ieslodzījuma ir samazinājušās par 75 %, jo pārsvarā darba devēji izvēlas pieņemt darbā personu, kura nav bijusi iepriekš sodīta.¹⁵³ Tieši tādēļ būtu īpaši svarīgi nodrošināt, ka persona pirms tiek atbrīvota ir kvalificēta darbam. Tāpat liederīgi būtu ieviest nodokļa atvieglojumus darba devējiem, kuri darbā pieņem kvalificētus bijušos ieslodzītos. Varētu pilnvarot izvērtēšanas komisijas izdot sertifikātus/apliecības par veiksmīgu resocializāciju notiesātajiem, kuri ir izrādījuši vēlmi dzīvot likumpaklausīgu dzīvi, vai sertifikātus par noteiktu kvalifikāciju nodarbinātībai.

ANO Standartnoteikumu 39.punktā noteikts, ka ieslodzītie regulāri jāinformē par svarīgākajiem notikumiem ziņās, periodiskajos izdevumos un dažādu iestāžu publikācijās, uzklusot bezvadu pārraides, lekcijas vai citus līdzekļus, ko atļāvusi un kontrolē administrācija. Jānorāda, ka interviju laikā ar Daugavgrīvas cietumā ieslodzītajiem uz mūžu, radās iespaids, ka minētā ieslodzīto kategorija nav pietiekami informēta par to kā attīstās sabiedrība ārpus ieslodzījuma vietas. Interviju laikā interesantas diskusijas pavērsās par sabiedriskā transporta

¹⁵³ Florida TaxWatch. Locked up, then locked out: removing barriers to employment for persons with criminal records. July 2016. P.3. Pieejams: <http://www.floridataxwatch.org/resources/pdf/reemployment2016FINAL.pdf> [aplūkots 12.03.2018]

izmantošanu, kā piemēram, e-talona reģistrēšanu, iekāpjot sabiedriskajā transportā, vai nepieciešamību iekāpt vai izkāpt no sabiedriskā transporta, nospiežot durvju atvēršanas pogu. Lai gan televizori un dažādas citas tehnikas, kā datorspēļu konsoles notiesātajiem ir pieejamas, jānorāda, ka tās nav izglītojošas aktivitātes. Tas nozīmē, ka tuvojoties termiņam uz pirmstermiņa atbrīvošanu, būtu nepieciešamas tādas programmas un apmācības, kas palīdzētu adaptēties dzīvei sabiedrībā. Autoresprāt, šādu programmu īstenošana vislabāk realizētos, ja notiesāto pārvietotu no slēgtā cietuma uz daļēji slēgto, kur attiecīgi ir lielāka informācijas ieplūde. Tāpat notiesātajam varētu tikt dota iespēja atstāt ieslodzījuma vietu uz noteiktu laiku (organizētas nodarbības praktisku lietu apgūšanai – lietot sabiedrisko transportu, zināt elementārus ceļu satiksmes noteikumus, iemācīties pielietot izvēli - izvēloties ēdienu no ēdienkartes, kā arī ja nepieciešams, mājvietu vai darba vietu jautājumu nokārtošanai). Šādai īslaicīgai atbrīvošanai vajadzētu notikt uzraugot notiesāto. Nav pamats bažām, ka tas būtu liels finansiāls slogs valstij, jo notiesāto skaits, kas pretendētu uz pirmstermiņa atbrīvošanu vienlaicīgi būtu neliels (1 – 2 personas), līdz ar to būtu iespējams nozīmēt īpašu uzticības personu, kas būtu notiesātajam instruktors - līdzgaitnieks.

Personas, kuras pēc mūža ieslodzījuma tikušas atbrīvotas un veiksmīgi integrējušās sabiedrībā, būtu jāaicina iesaistīties programmās, kuras paredzētas tiem, kuriem tuvojas pirmstermiņa atbrīvošanas iespēja. Integrētās personas ar savu piemēru darbotos kā padomdevēji un mentori, palīdzot labāk izprast problēmas, ar kurām nākotnē tie varētu saskarties. Pozitīva pieredze ir spēcīgs arguments un iedrošinošs līdzeklis. Spilgts piemērs ir persona A.I., ar kuru autore tikās privāti, kurš no ieslodzītā (ieslodzījumā pavadījis 19 gadus) ir kļuvis par personu, no kuras ņemt piemēru un iedvesmoties. Sižets par viņu bija redzams raidījumā “Latvijas lepnums” nominācijā “Caur ērķšķiem uz zvaigznēm”.¹⁵⁴ Viņš ne tikai veiksmīgi resocializējās pats, bet arī ieguva izglītību, kas sniedz iespēju palīdzēt daudziem citiem notiesātajiem un bijušajiem ieslodzītajiem.

Starptautiskā cietumu izpētes centra (no angļu valodas - *International Centre of Prison Studies*) vadītājs Endrjū Koils, kam ir ilggadēja pieredze cietumu sistēmu izpētē, izsaka viedokli, ka, ņemot vērā laiku, kāds šādiem notiesātajiem būs jāpavada ieslodzījumā, var apgalvot, ka ierobežotu līdzekļu pieejamības apstākļos ilgtermiņa ieslodzītajiem vai uz mūžu notiesātajām personām būtu jābūt prioritārai pieejai dažādu veidu nodarbēm salīdzinājumā ar pārējiem ieslodzītajiem. Personas, kas notiesātas ar ilgstošu brīvības atņemšanu vai notiesātas uz mūžu, visticamāk, būs pilnībā atšķirtas no ģimenes un sabiedrības, un līdz ar to viņām ir

¹⁵⁴ No recidivista līdz Latvijas lepnamam – jeb Stāsts par kādu atgriešanos. Pieejams: <http://irbe.blogspot.com> [aplūkots 18.04.2018.]

nepieciešams lielāks atbalsts resocializācijas procesā.¹⁵⁵ Autoresprāt, pirms atbrīvošanas būtu nepieciešams vērst uzmanību un rīkot dzīves prasmju kursus, īpaši vajadzētu stiprināt saskarsmi ar sabiedrību un ģimenes locekļiem, sabiedrības līdzdarbošanos brīvprātīgo procesā, kā arī īslaicīgām atbrīvošanas programmām.

ECT lietā *Murray* pret Nīderlandi vērtējusi konkrēta ieslodzītā uz mūžu psihiska rakstura slimības ārstēšanu un noteikusi, ka ārstēšana pēc būtības ir neatņemams priekšnoteikums, lai progresētu iesniedzēja rehabilitācija. Savukārt konkrētajai personai ārstēšana un rehabilitācija netika nozīmēta, kā rezultātā izredzes tikt atbrīvotam zuda. ECT ieskatā ar šo secinājumu ir pietiekami, lai iesniedzēja mūža ieslodzījumu atzītu par neatbilstošu ECK 3.panta prasībām, tādēļ ECT vienbalsīgi lēma, ka ir pieļauts ECK 3.panta pārkāpums.¹⁵⁶ Šajā spriedumā ECT noteica, ka valstij nav pienākums obligāti atbrīvot uz mūžu notiesāto, tomēr ir jārada pienācīgs mehānisms un pareizu līdzekļu izvēle personas rehabilitācijai. Autoresprāt, valstij nenodrošinot visus pieejamos līdzekļus ieslodzītā rehabilitācijai, tādējādi liedzot iespēju sasniegt pozitīvu resocializācijas rezultātu un iespēju tikt atbrīvotam, tiek nodarīts būtisks kaitējums attiecībā pret ieslodzīto, papildus slogs valsts budžetam ilgtermiņā un sabiedrībai kopumā.

Lielākai daļai uz mūžu notiesātajām personām ir problēmas domāšanā, uzvedībā un uztverē, kā rezultātā tās ir veikušas ļoti smagus un pat nežēlīgus noziedzīgus nodarījumus. Tāpēc tādām personām ir jārod iespēja novērst un labot cēloņus, kas noveduši pie tādām sekām. Veicot dažādus resocializācijas pasākumus tiek dota iespēja tām pierādīt, ka tās ir spējīgas laboties. Nevar apgalvot, ka visi notiesātie šajos pasākumos piedalīties un izmantos iespēju, taču šāda iespējai ir jābūt pieejamai.

3.2. Sabiedrības līdzdalība un valsts atbalsts notiesāto integrācijai sabiedrībā

Mēs dzīvojam laikā, kad sabiedrība sevi uzskata par attīstītu, progresīvu, tolerantu un sociāli atbildīgu. Tas nozīmē, ka netieši uzņemas līdzbildību par cilvēkiem, kas nonākuši konfliktā ar likumu. No tā izriet atbildība par līdzcilvēkiem pirms noziedzīga nodarījuma veikšanas, soda izciešanas laikā un arī pēc soda izciešanas. Sodam vajadzētu pielāgot

¹⁵⁵ Šileikiste L. Jurista Vārds, 2013, Nr.7.

¹⁵⁶ ECT Lielās palātas 26.04.2016. spriedums lietā "Murray pret Nīderlandi" (iesniegums Nr.10511/10). Pieejams: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKewjZs8bR97naAhUoP5oKHdYUBAAQFggtMAA&url=http%3A%2F%2Fvvc.gov.lv%2Fimage%2Fcatalog%2Fdokumenti%2FCASE%2520OF%2520MURRAY%2520v.%2520THE%2520NETHERLANDS.docx&usg=AOvVaw0TP6Fr-LmCwUgUGBU5YMwp> [aplūkots 14.04.2018.]

noziedznieku dzīvei sabiedrībā, tomēr pieredze liecina, ka bieži vien šie cilvēki sabiedrībā kļūst par izstumtajiem. Mūsdienās sabiedrībā valda ļoti dažādi un pilnīgi atšķirīgi viedokļi šajā jautājumā un autore uzskata, ka tā vēl nav nobriedusi un pietiekami “izglītota”, lai bijušos ieslodzītos bez aizspriedumiem redzētu sev līdzās. Resocializāciju nevar uzskatīt tikai par tiesību sistēmas uzdevumu, tas ir gan tiesību sistēmas, gan dažādu valsts institūciju un sabiedrības kopdarbs.

Cilvēka izolēšana no sabiedrības vienmēr ir stresa situācijas pārdzīvojums.¹⁵⁷ Tomēr ieslodzītajiem ir ļoti svarīgi uzturēt pietiekami labus sakarus ar ārpusauli – tas ir CPT pamatprincips.¹⁵⁸ Tātad cietuma administrācijai ir pienākums palīdzēt uzturēt un veicināt jaunu kontaktu izveidošanos notiesātajiem, cik vien tas ir iespējams. Tādējādi institucionalizācijas negatīvie efekti mazināsies un šie cilvēki būs labāk sagatavoti atbrīvošanai no cietuma.

Svarīgi, lai cietumi, kas veic sabiedrībai bīstamu cilvēku izolāciju, paši nenonāk izolētā stāvoklī. Tiem ir jābūt atvērtiem sabiedrībai, nevalstiskajām organizācijām un plašsaziņas līdzekļiem. Minētie faktori ir ļoti nozīmīgi sekmīgākai notiesāto personu reintegrācijai sabiedrībā.¹⁵⁹ Būtiski ir iesaistīt sabiedrību notiesāto resocializācijas procesā, tādējādi tā labāk izprātīs brīvības atņemšanas soda izpildes mērķi, kas, savukārt, samazinātu sabiedrības stereotipus par brīvības atņemšanas vietām un tur esošajām personām.

Sabiedrībai – valstiskām, nevalstiskām organizācijām, privātpersonām – maksimāli jāiesaistās programmās un pasākumos, kas palīdzētu likumpārkāpējiem veidot nozīmīgas attiecību saites ar to. Valstij ir jānodrošina un jāuzrunā sabiedrība, lai tā varētu atbalstīt un sniegt pozitīvu ieguldījumu notiesāto socialajā reintegrācijā.

Ikviens noziedzīgais nodarījums, kas vērsts pret konkrētu indivīdu, ietekmē visu sabiedrību kopumā. Brīvprātīgo iesaiste noziedzības prevencijā ir būtisks resurss drošākas sabiedrības veidošanā un sekmē noziedzīgu nodarījumu izdarījušo personu efektīvu reintegrāciju. Arī Ieslodzījumu vietu pārvalde Eiropas Sociālā fonda projekta “Bijušo ieslodzīto integrācija sabiedrībā un darba tirgū” ietvaros šogad uzsākusi brīvprātīgo kopienas attīstīšanu ieslodzījuma vietās. Darbam ar personām ieslodzījumā ir apmācīti 38 brīvprātīgie un 47 līdzgaitnieki.¹⁶⁰

Līdzgaitniecība ir process, kurā brīvprātīgais ar savu iedrošinājumu un padomu sniedz atbalstu notiesātajam pēc atbrīvošanas, palīdzot viņam iekļauties sabiedrībā. Šāds atbalsts īpaši

¹⁵⁷ Хохлаков Т.В. Парадоксы тюрьмы. Москва: Юридическая литература, 1991, с. 59.

¹⁵⁸ Eiropas Komiteja spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai. CPT standarti. Pieejams: <http://cilvektiesibas.org.lv/site/attachments/06/02/2014/lva-standards.pdf> [aplūkots 12.03.2018.]

¹⁵⁹ Zahars V. Ar brīvības atņemšanu notiesāto personu klasifikācija Latvijas cietumu reformas kontekstā. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 63.lpp.

¹⁶⁰ Ieslodzījumu vietu pārvalde. Notiks ieslodzījuma vietu pārvaldes un Valsts probācijas dienesta brīvprātīgajiem veltīta konference. Pieejams: <http://www.ievp.gov.lv/index.php/252-notiks-ieslodzijuma-vietu-parvaldes-un-valsts-probācijas-dienesta-brivpratigajiem-veltita-konference> [aplūkots 07.03.2018]

nepieciešams personām, kurām pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma nav radnieku vai citu tuvu cilvēku atbalsta. Līdzgaitnieku darbs arī palīdzēs novērst iespējamu negatīvi ietekmējošu draugu un paziņu ietekmi, sniedzot pozitīvu sociālās uzvedības piemēru un piedāvājot atbalstāmu brīvā laika pavadīšanas veidu alternatīvas.¹⁶¹ Šobrīd līdzgaitniecības process nav bijis aktuāls uz mūžu notiesātajiem. Autoresprāt, šādu līdzgaitniecības procesu vajadzētu nodrošināt tiem notiesātajiem, kuri jau tuvojas pirmstermiņa atbrīvošanai. Visbiežāk mūža ieslodzītos ieslodzījuma vietās apmeklē tieši reliģiskās un sociālās organizācijas, kas ir sabiedrības iniciatīva. Šāda rīcība ir vērtējama kā ļoti laba, tomēr netiek sasniegtas visas ar mūža ieslodzījumu notiesātās personas, tādēļ to ir nepieciešams pilnveidot. Ieslodzījumu vietu pārvaldei būtu jānodrošina, ka arī šādi brīvprātīgo projekti tiek veidoti priekš personām, kuras netika uzrunātas ar jau iepriekš minētajām organizācijām. Brīvprātīgajām personām, kuras izrāda iniciatīvu sadarboties ar notiesātajiem, būtu jābūt iespējai uzturēt ilgtermiņa kontaktus, kas pakāpeniski varētu pārraugt draudzīgās un biedriskās attiecībās, balstoties uz savstarpēju uzticēšanos. Šādā veidā tiktu nodrošināts, ka uz mūžu ieslodzītais, apzinās, ka viņam sabiedrībā ir draugi, kas viņu varētu gaidīt ārpus ieslodzījuma. Tas ir vēl viens viens mērķis tiekties un censties sasniegt maksimālus resocializācijas rezultātus.

Neskatoties uz soda izpildes ietvaros veikto resocializāciju, bijušajam ieslodzītajam nonākot sabiedrībā pēc ilgstošas izolācijas brīvības atņemšanas soda izciešanas laikā, papildus aktualizējas tie riski, kas saistās ar bijušā ieslodzītā stigmatu – dzīvesvietas trūkums, legālu ienākumu neesamība, grūtības atrast legālu nodarbošanos, atgriešanās vidē, kur noziedzīgais nodarījums izdarīts, krimināli draugi, ģimenes atbalsta zaudēšana un citi riski. Kā atzīst Latvijas Republikas tiesībsargs: - „Ja personai pēc soda izciešanas netiek nodrošinātas pamata lietas eksistencei, pat tad, ja ieslodzījuma vieta veiksmīgi ir īstenojusi resocializācijas procesu, ieguldītais darbs, resursi ir bijuši veltīgi, ja personai netiek dota iespēja pašai turpināt iesākto.”¹⁶² Resocializācijas noslēguma posmā – proti, darbā ar ieslodzītajiem pēc soda izciešanas, svarīgi ir nodrošināt tiesībsargājošo institūciju sadarbību ar sabiedrību. Jānorāda, ka visbiežāk resocializācijas centri un citas sociālās institūcijas ir tās, kas uzņemas rūpes par bijušo ieslodzīto, tomēr autoresprāt, būtu jābūt arī valsts nodrošinātai institūcijai vai valsts sniegtam atbalstam šo institūciju pilnveidošanā.

Pētījumi rāda, ka aptuveni divas trešdaļas bijušo ieslodzīto, kas izcieta pilnu brīvības atņemšanas sodu un izdarīja jaunu noziedzīgo nodarījumu, jauno noziegumu izdarīja tieši

¹⁶¹ Ieslodzījumu vietu pārvalde. Attīstot brīvprātīgo darbu cietumos, piesaista un apmāca līdzgaitniekus. Pieejams: <http://www.ievp.gov.lv/index.php/245-attistot-brivpratigo-darbu-cietumos-piesaista-un-apmaca-lidzgaitniekus> [aplūkots 08.03.2018]

¹⁶² Jansons J. Tiesībsarga ziņojums par cilvēktiesību un labas pārvaldības situāciju. Jurista Vārds, 2015, Nr.02, 6.-9.lpp.

pirmajās 300 dienās pēc atbrīvošanas no brīvības atņemšanas iestādes. Līdz ar to tieši pirmajā gadā pēc atbrīvošanas bijušajam ieslodzītajam nepieciešams tāds atbalsts, kas maksimāli samazina viņa noziedzīgās uzvedības risku, vienlaikus nodrošinot arī viņa sociālās vajadzības.¹⁶³ Jauna nozieguma riska samazināšana ir priekšnoteikums, lai bijušais ieslodzītais sekmīgi integrētos sabiedrībā, savukārt sekmīga integrācija sabiedrībā ir priekšnosacījums iesaistei legālā nodarbinātībā un bijušā ieslodzītā sociāli aktīvai dzīvei.

ANO Standartnoteikumu 61.punkts nosaka, ka attieksmei pret ieslodzītajiem būtu jāuzsver nevis viņu izslēgšana no sabiedrības, bet viņu nepārtrauktā loma tajā. Šajā nolūkā pēc iespējas jāpiesaista sabiedrības organizācijas un sociālie darbinieki, kas iestādes personālam palīdzētu veicināt ieslodzīto rehabilitāciju. 64.punkts nosaka, ka sabiedrības pienākums nebeidzas ar cietuma atbrīvošanu. Tāpēc būtu jābūt valdības vai privātajām aģentūrām, kas veicinātu atbrīvoto personu efektīvu aprūpi, kas vērsta pret aizspriedumu mazināšanu pret notiesāto un uz viņa sociālo rehabilitāciju. Autoresprāt, šeit paveras iespēja arī Latvijā iesaistīt privātās aģentūras darbā ar bijušajiem ieslodzītajiem un veikt to aprūpi, piedāvājot valstij šo pakalpojumu.

Šobrīd Latvijā nevienai institūcijai nav noteikta kompetence sniegt atbalstu bijušajam ieslodzītajam, lai novērstu tos noziedzīgās uzvedības riskus, kas nav novērsti soda izciešanas laikā. Nepieciešamība pēc jauna veida atbalsta/kontroles pasākumiem bijušajiem ieslodzītajiem, rada nepieciešamību veidot sabiedrības resursos balstītu jaunu resocializācijas posmu pēc atbrīvošanas no brīvības atņemšanas iestādes, iesaistot tajā visu sabiedrības segmentu rīcībā esošos resursus. Respektīvi, notiesāto resocializācijas sistēmai brīvības atņemšanas iestādē un Valsts probācijas dienestā (turpmāk tekstā – VPD) ir jāparedz arī turpinājums sabiedrībā, kura laikā tiek nodrošināti specifiski, uz noziedzīgas uzvedības risku samazināšanu vērsti atbalsta/kontroles pasākumi bijušajam ieslodzītajam pēc brīvības atņemšanas soda izciešanas.¹⁶⁴

Latvijas Sodī izpildes kodeksa 119.⁵ pantā ir noteikti pienākumi, kādi jāpilda personai, kura atbrīvota pirms termiņa. Jānorāda, ka saskaņā ar pašreizējo normatīvo regulējumu ar mūža ieslodzījumu notiesātais, kurš atbrīvots pirms termiņa, atradīsies VPD uzraudzībā visu atlikušo mūžu. Autoresprāt, sodu izcietušās personas VPD uztver kā soda turpinājumu, kas efektīvi nepalīdz notiesāto resocializēt. VPD pilnībā nenodrošina sodu izcietušo personu integrāciju

¹⁶³ Ķipēna K., Zavackis A., Ņikišins J. Sodū izcietušo personu noziedzīgo nodarījumu recidīvs. Jurista Vārds, 2013, Nr. 35, 12.-17.lpp.

¹⁶⁴ Pielikums Pamatnostādņēm ieslodzīto resocializācijas pilnveidošanai ieslodzījuma laikā un pēc atbrīvošanas no 2015.gada līdz 2020.gadam. 16.lpp. Pieejams: https://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKewiHi8zsvjZAhXmbZoKHf7EChgQFgg0MAI&url=http%3A%2F%2Ftap.mk.gov.lv%2Fdoc%2F2015_09%2FTMPI_090915_resocpl.1968.doc&usq=AOvVaw0WHzG5PnqlzvfjETvRi6mA [aplūkots 10.03.2018]

sabiedrībā. Šobrīd tā vairāk pilda uzraudzību un kontroli nevis integrāciju, tas neļauj veidot brīvas un atklātas attiecības, neveidojas uzticība starp probācijas instanču darbiniekiem un bijušajiem ieslodzītajiem. VPD ir vai nu jāpaplašina sava darbība, vai valstij jāizveido institūcija, kas nodarbotos tieši ar resocializāciju. Šādas institūcijas izveide varētu būt ļoti dārga, tomēr izpētot statistikas datus par noziedzīga nodarījuma recidīvu, jāsecina, ka ilgtermiņā šādas institūcijas izveide valstij atmaksātos. Tomēr pastāv arī alternatīvas iespējas, kas būtu lētākas un valstij izdevīgākas, kā arī ļautu iesaistīties vairāk sabiedrībai. Atbildīgajām valsts institūcijām būtu jāuzrunā sabiedrība (privātās aģentūras) piedāvāt un sniegt savus pakalpojumus (telpas, darbu u.c.). Piemēram, Latvijā lauku reģionos, izteikti trūkst darba spēks gan lielajās privātajās saimniecībās, gan mazās un lielās ražotnēs. Daudzi lauku īpašumi ir neapdzīvoti vai pustukši, šī būtu iespēja vietējām pašvaldībām, sadarbojoties ar Ieslodzījumu vietu pārvaldi, saņemt piedāvājumus par resocializētiem, strādāt gribošiem bijušajiem ieslodzītajiem. Tādējādi nodrošinot notiesātajam iespēju uzreiz pēc nokļūšanas brīvībā strādāt, apgādāt sevi, rast mājvietu, dzīvot sakārtotā, veselīgā vidē.

Tā piemēram, vairākas valstis nodrošina starpposmu notiesātajam tā saucamajās pagaidu mājās (no angļu valodas – *halfway houses*).¹⁶⁵ Šajās pagaidu dzīvesvietās notiesātajam tiek piedāvāts darbs, dzīvesvieta, turpinās dažādas sociālas korekcijas programmas uz noteiktu laika posmu līdz notiesātais ir spējīgs atrast sev darbu, mājvietu citviet. Jānorāda, ka uz mūžu notiesāto personu atbrīvošanas gadījumā, šāds atbalsta/kontroles posms būtu obligāts.

Šādi atbalsta mehānismi ir attiecināmi uz jebkuru ieslodzīto kategoriju, un īpaši piemērojama mūža ieslodzītajiem, kuri atbrīvoti no soda izciešanas pirms termiņa un atrodas VPD uzraudzībā. Autoresprāt, ja, atbrīvojot ieslodzīto, tam netiek sniegta materiālā palīdzība, tas padara gandrīz par neiespējamu viņa iekļaušanos sabiedrībā. Tā piemēram, Ministru kabineta 1999.gada 12.oktobra noteikumi Nr. 351 “Noteikumi par materiālo palīdzību personām, kuras tiek atbrīvotas no brīvības atņemšanas iestādēm”, Ministru kabineta 2008.gada 8.septembra noteikumi Nr. 725 “Kārtība, kādā izveido un slēdz notiesātās personas atbrīvošanas fondu un izmaksā atbrīvošanas fondā uzkrātos naudas līdzekļus”, kā arī Latvijas Sodū izpildes kodeksa 119.pants par “no brīvības atņemšanas iestādēm atbrīvoto personu iekārtošana darbā un nodrošināšana ar dzīvojamo platību” nedarbojas pietiekami efektīvi un būtu jāievieš šie papildu risinājumi.

Vairākas valstis saskaras ar problēmu, ka izvērtēšanas komisijas un valdības amatpersonas tiek smagi ietekmētas ar sabiedrības viedokli un vēloties izvairīties no politiskā uzbrukuma/ negācijām, pieņem negatīvu lēmumu par notiesātā atbrīvošanu, neatkarīgi no tā vai

¹⁶⁵ History of the halfway house in United States. Pieejams: <https://www.britannica.com/topic/halfway-house> [aplūkots 14.04.2018.]

ir sasniegts noteikts resocializācijas rezultāts.¹⁶⁶ Šī minētā problēma pastāv arī ASV, kurā šādu izvērtēšanas komisijas lēmumu, var atcelt gubernatori. Tas liek izdarīt pieņēmumu, ka arī Latvijā šā paša iemesla dēļ, tiesa varētu neuzņemties atbildību atbrīvojot pirms termiņa uz mūžu ieslodzītās personas. Autoresprāt, tas ir tādēļ, ka sabiedrība ir nepietiekami informēta šajā jautājumā, jo trūkst pozitīvu piemēru par veiksmīgiem resocializācijas gadījumiem. Šeit jāpiebilst, ka iepriekš minētā persona A.I., izraisīja lielu sabiedrības interesi un diskusijas un jāpiebilst, ka daudzi aptaujātie bija pozitīvi noskaņoti un atvērtāki apspriest šādu gadījumu esamību. Autorei radās secinājums, ka informēta sabiedrība ir atvērtāka, gatavāka pārmaiņām un nav bailīga. Jānorāda, ka katru gadu Anglijā un Velsā tiek atbrīvoti vairāki simti uz mūžu notiesāto,¹⁶⁷ kas varētu liecināt, ka atkārtots noziedzīga nodarījuma recidīvs šai notiesāto personu kategorijai nav īpaši augstāks kā citiem ieslodzītajiem Arī Jelgavas cietuma psiholoģe intervijā minēja, ka notiesātajiem novecojot ieslodzījuma vietā agresivitāte samazinās un recidīvs ir salīdzinoši mazāks.

Autore piekrīt šiem faktoriem, kuri ir par pamatu likumpārkāpēja resocializācijai un turpmākai iekļaušanai sabiedrībā. Pirmkārt, rezultāti ir atkarīgi no paša likumpārkāpēja (vēlmes iekļauties sabiedrības dzīvē). Otrkārt, tas ir atkarīgs no valsts, kas ar savas likumdošanas un sociālās atbalsta pakalpojumu sistēmas palīdzību rada apstākļus, lai nodrošinātu bijušā ieslodzītā pamatvajadzības. Treškārt, sociālajai videi ir jābūt tādai, kurā maksimāli novērsti noziedzību veicinošie faktori. Ceturkārt, rezultāti ir atkarīgi no sabiedrības (ģimenes, draugiem, darba biedriem u. c.) gatavības atkal pieņemt bijušo ieslodzīto savā vidū un atbalstīt viņu.¹⁶⁸

Līdz šim nav pierādīts, ka cilvēks piedzimst par noziedznieku.¹⁶⁹ Toties ir skaidri saprotams, ka personību var ietekmēt nelabvēlīgi sociālie, emocionālie, sadzīves un citi apstākļi, kā ietekmē cilvēks nonāk uz noziedzīga ceļa. Tātad, ja personu var ietekmēt izdarīt noziegumu kaut kādu apsvērumu un apstākļu dēļ, tad loģiski būtu secināt, ka ir iespējams ietekmēt personu, lai tā novērstos no krimināla dzīvesveida un domāšanas, un atgrieztos pie vispārpieņemtām normām un vērtībām. Notiesātie, kas izcieš mūža ieslodzījumu neatkarīgi vai sabiedrībai to pieņem vai nē, ir daļa no tās. Savukārt, vai sabiedrība spēj pozitīvi ietekmēt un transportēt šīs notiesātās personas domāšanu, liecina par valsts un sabiedrības briedumu un tiesībām saukties par tiesisku, attīstītu valsti.

¹⁶⁶ Human Rights Watch. Old behind Bars. The aging prison population in the United States. P.81., 95. Pieejams: https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/usprisons0112webwcover_0_0.pdf [aplūkots 12.03.2018.]

¹⁶⁷ Parole Board for England and Wales. Annual report and Accounts 2016/2017. Table 2., p.34. Pieejams: [https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/631425/Parole Board Annual Review Web Accessible Version.pdf](https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/631425/Parole_Board_Annual_Review_Web_Accessible_Version.pdf) [aplūkots 16.04.2018.]

¹⁶⁸ Škavronska D. Jurista Vārds, 2010, Nr. 50.

¹⁶⁹ Zahars V. 1997, 22.lpp.

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Atkārtota noziedzīga nodarījuma recidīvs pierāda valsts tiesisko instrumentu un paņēmieni neefektivitāti, kas attiecīgi būtu jāpilnveido. Lai tas samazinātos, ļoti svarīga ir efektīva notiesāto resocializācija ieslodzījuma vietās, kā arī to resocializācija un uzraudzība pēc atbrīvošanas no ieslodzījumu vietas.

2. Autore uzskata, ka ļoti svarīgi ir ņemt vērā personas atrašanās ilgumu brīvības atņemšanas vietā. Proti, jo ilgāku laika periodu persona pavada ieslodzījumā, jo lielāka ir nepieciešamība un nozīme resocializācijas pasākumiem. Būtu svarīgi novirzīt valsts līdzekļus efektīvas resocializēšanas realizācijai personām, kurām piespriests ilgtermiņa ieslodzījums (gan uz noteiktu laiku, gan uz mūžu), tādējādi nodrošināt rezultātus ilgtermiņā.

3. Darbs ar mūža ieslodzījumu notiesāto kategoriju prasa īpašas prasmes un zināšanas par starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem. Ņemot vērā cietuma nošķirtību, ieslodzīto segregāciju un to izdarīto nodarījumu raksturu, cietuma personāla apmācības ir viens no galvenajiem aspektiem, kas var garantēt ieslodzīto cilvēktiesību ievērošanu un ieslodzījumu vietas veiksmīgu darbību. Šādas apmācības Latvijā cietuma darbiniekiem nav tikušas organizētas. Lai gan atbalstāms ir mūža ieslodzīto nenošķiršanas politikas princips, nevar aizmirst, ka šī ir vienīgā ieslodzīto kateogrīja, kuriem pastāv iespēja palikt ieslodzījumā visu atlikušo dzīvi un tas būtiski maina notiesāto psiholoģisko stāvokli, uztveri, uzvedību, tāpēc svarīgi personālam būt apmācītam sadarboties ar šo notiesāto kategoriju. Nepietiek ar formālu likuma normu apzināšanu un amata apraksta iepazīšanos. Apmācībās būtu jāiekļauj izvērtējums gan uz ilgtermiņā, gan uz mūžu notiesāto ieslodzīto saskarsmes īpatnībās, vajadzībās un problemātikā.

4. Emocionāls pārdzīvojums rodas ieslodzījuma laika sākumā, un tieši šajā periodā notiesāto visvairāk jāiesaista resocializācijas programmās. Tas norāda uz nepieciešamību, lai programmas tiktu nodrošinātas jau ieslodzījuma sākumā. Viņu soda raksturs nedrīkst liegt iespējas attīstīt darba paradumus, apgūt atbilstošas dzīves, profesionālās un sociālās iemaņas. Tas attiecas arī uz personām, kuras notiesātas ar ilgstošu brīvības atņemšanas sodu, ne tikai ar mūža ieslodzījumu. Līdz ar to būtu jāizveido atbilstoša programma, kas paredzēta vismaz pirmajam ieslodzījuma gadam, paredzot attiecīgu psihosociālo atbalstu, lai notiesātais uz mūžu varētu saprast ilgstoša (mūža) ieslodzījuma jēgu un būtību, sagatavotos ilgstošam vai mūža ieslodzījumam, nožēlotu izdarīto, spētu piedot sev, kā arī tiktu motivēts laboties, ieraudzīt jēgu turpmākai sevis pilnveidošanai un saglabāt cerību, tiecoties uz mērķi. Tās palīdzētu pielāgoties

dzīvei ieslodzījumā nedestruktīvā veidā, uzlabot ikdienas dzīves kvalitāti un saglabāt sociālās reintegrācijas mērķi.

5. Pašreizējās sociālās uzvedības korekcijas programmas nepietiekami nodrošina šīs notiesāto kategorijas vajadzības. Līdz ar to būtu jāveic nepieciešamie pasākumi, lai notiesātajām personām uz mūžu tiktu individualizētas un izstrādātas īpašas resocializācijas programmas, kas atbilst to vajadzībām. Jo plašāks būs piedāvāto programmu klāsts, jo lielāka iespēja nodrošināt katrā konkrētā notiesātā problēmu novēršanu. Jānorāda, ka tām ir jābūt ilgstošām un intensīvām, programmās aktīvi iesaistot pašus notiesātos, uzticot noteiktus pienākumus, uzdevumus, liekot sastrādāties grupā un citādi.

6. Notiesātais režīma zemākajā pakāpē pavada salīdzinoši ilgu laiku, kas ir septiņi gadi un atsevišķos gadījumos pat ilgāk. Nevajadzētu aprobežoties ar noteiktiem kritērijiem, neņemot vērā notiesātā vajadzības un sasniegtos rezultātus. Autore uzskata, ka būtu pilnveidojama soda progresīvās izpildes sistēma brīvības atņemšanas soda izpildē Latvijā. Pakāpenisku pārmaiņu ieviešanai, katras soda izciešanas režīma pakāpes minimālo termiņu būtu jāsamazina. Attiecīgās izmaiņas būtu jāveic ne tikai uz mūžu notiesātajiem, bet arī attiecībā uz citiem ieslodzītajiem. Turklāt sodu progresīvai izpildei vajadzētu tiekties uz radikālāku pārmaiņu ieviešanu - atteikties no šāda termiņa vispār.

Līdz ar to Latvijas Soduzpildes kodeksa 50.⁴ panta piekto daļu izteikt šādā redakcijā: *“Notiesātie ar brīvības atņemšanu uz visu mūžu (mūža ieslodzījums) soda izciešanu uzsāk režīma zemākajā pakāpē. Pēc ievietošanas cietumā viņiem šajā pakāpē jāizcieš ne mazāk kā pieci gadi. Ja notiesātais pirmstiesas apcietinājumā un soda izpildes vietā izcietis vismaz piecus gadus no piespriedē soda un atbilst šā kodeksa 50.³ panta ceturtajā daļā minētajiem nosacījumiem, viņu ar izvērtēšanas komisijas lēmumu var pārvietot no soda izciešanas režīma zemākās pakāpes uz soda izciešanas režīma vidējo pakāpi. Ne mazāk kā septiņus gadus no piespriedē soda viņam jāizcieš soda izciešanas režīma vidējā pakāpē, bet atlikusī daļa — soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē.”*

Kā arī Latvijas Soduzpildes kodeksa 50.⁵ panta sesto daļu izteikt šādā redakcijā: *“Sievietes, kas notiesātas ar brīvības atņemšanu uz visu mūžu (mūža ieslodzījums), soda izciešanu uzsāk soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē. Pēc ievietošanas cietumā viņām šajā pakāpē jāizcieš ne mazāk kā pieci gadi. Ja notiesātā pirmstiesas apcietinājumā un soda izpildes vietā izcietusi vismaz piecus gadus no piespriedē soda un atbilst šā kodeksa 50.³ panta ceturtajā daļā minētajiem nosacījumiem, viņu ar izvērtēšanas komisijas lēmumu var pārvietot no soda izciešanas režīma zemākās pakāpes uz soda izciešanas režīma augstāko pakāpi. No soda izciešanas režīma augstākās pakāpes notiesāto var atbrīvot no soda izciešanas nosacīti pirms termiņa likumā noteiktajā kārtībā.”*

7. Tas, ka nav iespējas kontaktēties ar citiem cilvēkiem vai arī saskarsme ir ar strikti ierobežotu cilvēku loku, rada tādas nelabvēlīgas sekas kā- apkārtējie notikumi tiek uztverti ļoti saasināti, nespēja secīgi apdomāt dažādas situācijas, tendence uz agresiju, apātiju, nevēlēšanos kaut ko darīt. Arī vairāki starptautieski normatīvie akti norāda uz saskarsmes iespēju paplašināšanas nepieciešamību. Tomēr jāvērtē, vai paplašinot saskarsmes iespējas, būtu lietderīgi noteikt biežāku apmeklējuma skaitu, jo arī šobrīd vairumā gadījumu netiek izmantotas visas likumā noteiktās apmeklējuma reizes un ilgums, drīzāk autore ieteiktu palielināt tieši videozvanu skaitu, kas atrisinātu saskarsmes trūkumu dēļ ieslodzījuma vietu attāluma.

Līdz ar to Latvijas Soduzpildes kodeksa 50.⁴panta vienpadsmito daļu izteikt šādā redakcijā: *“Papildus šajā pantā minētajām tiesībām notiesātajiem ar brīvības atņemšanu uz visu mūžu (mūža ieslodzījums), kuri sodu izcieš atsevišķā slēgtā cietuma blokā ar pastiprinātu uzraudzību, ir tiesības sazināties ar radniekiem un citām personām ar videozvanu bez brīvības atņemšanas iestādes pārstāvja klātbūtnes:*

1) izciešot sodu soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē, — tiesības uz stundu ilgu videozvanu piecas reizes mēnesī;

2) izciešot sodu soda izciešanas režīma vidējā pakāpē, — tiesības uz stundu ilgu videozvanu četras reizes mēnesī;

3) izciešot sodu soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, — tiesības uz stundu ilgu videozvanu trīs reizes mēnesī.”

7. Ministru kabineta 2006.gada 30.maija noteikumus Nr.423 “Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumi” 79.punktu papildināt ar grozījumiem: *“Personas, kuras notiesātas ar brīvības atņemšanu uz visu mūžu (mūža ieslodzījums), var aizstāt īslaicīgo vai ilgstošo satikšanos arī ar videozvanu.”*

8. Ieslodzīto saskarsme ir tiesības nevis privilēģija, un tāpēc nedrīkst tikt izmantota kā atlīdzība vai sods. Lai gan Latvijas Soduzpildes kodeksā satikšanās ar tuviniekiem netiek tieši norādīta kā viens no notiesāto resocializācijas līdzekļiem, tomēr pēc būtības saskarsme ar tuviniekiem un citiem ieslodzītajiem, ir ļoti nozīmīga. Tāpēc par soda izciešanas režīmu prasību pārkāpšanu nebūtu pamatoti uzlikt tādu sodu, kas ierobežo tieši šo svarīgo posmu. Līdz ar to Latvijas Soduzpildes kodeksa 70.panta pirmās daļas 4.²apakšpunktu autore iesaka izslēgt no likuma. Neizslēdzot citu alternatīvu sodu veidus, kurus var piemērot notiesātajam personām uz mūžu, par soda izciešanas režīma prasību pārkāpšanu.

9. Ir jābūt balansam starp stingru režīma ievērošanu un iespēju notiesātajam efektīvi resocializēties. Autoresprāt, ņemot vērā perioda ilgumu, cik notiesātais pavada zemākajā pakāpē un šīs pakāpes stingros izolācijas noteikumus, ļoti svarīgi ir nodrošināt pieeju visiem resocializācijas līdzekļiem tieši šajā pakāpē, kurā notiesātais ir ievietots uzreiz pēc noziedzīgā

nodarījuma izdarīšanas. Pēkšņā apstākļu maiņa un režīma noteikumi psiholoģiski grauj notiesāto. Autore uzskata, ka personas arī režīma zemākajā pakāpē būtu nepieciešams resocializācijas veicināšanai ievietot kopā ar ieslodzītajiem, kuri nav notiesāti uz mūžu. Lai gan pašreizējās infrastruktūras un citu apstākļu dēļ, šādas izmaiņas nav iespējams nodrošināt visām ar mūža ieslodzījumu notiesātajām personām, tādēļ ieslodzītie režīma zemākajā pakāpē jāiesaista un jāmotivē piedalīties kopējos resocializācijas pasākumos ar citiem ieslodzītajiem.

Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.⁸panta otro daļu autore iesaka papildināt ar grozījumiem: *“Uz visu mūžu notiesāto, kas sodu izcieš soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē blokā ar pastiprinātu uzraudzību, var pārcelt soda izciešanai uz telpām, kurās slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē sodu izcieš notiesātie, kuri nav notiesāti uz visu mūžu, ja tas veicinās notiesātā resocializāciju un ja uz visu mūžu notiesātais soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē izcietis vismaz trīs gadus no piespriestā soda.”*

10. Latvijas Sodū izpildes kodekss neparedz iespēju uz mūžu notiesātajām personām pēc noteikta laika pavadīšanas slēgtajā cietumā nokļūt daļēji slēgtajā vai atklātajā cietumā. Pētot ārvalstu sodu progresīvo izpildi, jāvērs uzmanība, ka notiesātās personas uz mūžu, tuvojoties nosacīta pirmstermiņa atbrīvošanai iespējai, tiek pārvietotas gan uz daļēji slēgto, gan atklāto cietumu, lai nodrošinātu notiesātajiem iespēju resocializēties. Autore uzskata, ka bez pakāpeniskas adaptācijas sabiedrībā nav iespējams nodrošināt, ka notiesātais atgriežoties tajā, neizdarīs jaunus noziedzīgus nodarījumus, tādēļ, lai nepastāvētu tie šķēršļi, kas būtiski kavē tādu apstākļu nodrošināšanu, ir jāveic nepieciešamie grozījumi.

Līdz ar to Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.⁴panta piekto daļu jāpapildina ar grozījumiem: *“No soda izciešanas režīma augstākās pakāpes viņu ar izvērtēšanas komisijas lēmumu var pārvietot uz daļēji slēgto cietumu, ja notiesātais atbilst šā kodeksa 50.³ panta ceturtajā daļā minētajiem nosacījumiem, vai likumā noteiktajā kārtībā pirms termiņa atbrīvot.”*

11. Autoresprāt, ja tiek “investēts” nākotnē, tad notiesātais spēj redzēt savu nākotni gan ieslodzījumā, gan ārpus tā. Šobrīd augstākā izglītība nav pieejama nevienam uz mūžu notiesātajam, kas ir būtisks trūkums, jo tas rada iespaidu, kad notiesātais ir nepilnvērtīgs un nav spējīgs sasniegt augstus mērķus, kas ir galējā pretrunā ar jebkuru motivējošu programmu. Līdz ar to būtu jānodrošina moderno tehnoloģiju pieejamība ieslodzījumā vietās izglītojošo pasākumu paplašināšanai, kā arī Ieslodzījuma vietu pārvaldei būtu pēc iespējas vairāk jāveicina sadarbības ar vairākām izglītības iestādēm, tāpat jāaicina nevalstiskas organizācijas iesaistīties alternatīvu izglītojošo pasākumu sniegšanā notiesātajiem, kas paplašinātu apgūtās iemaņas un saskarsmi ar jauniem sabiedrības locekļiem.

12. Autore secina, ka piedāvāto ārpus kameras nodarbjū skaits ir pietiekošs personām, kuras atrodas vidējā un augstākajā soda izciešanas režīma pajāpē, tomēr jānorāda, ka Daugavgrīvas un Jelgavas cietumā praktiski iespēju strādāt nav tieši zemākajā režīma pakāpē. Autoresprāt, tieši darbs ir viens no svarīgākajiem veismīgas resocializācijas līdzekļiem, jo diezgan nepieļaujama būtu situācija, kad notiesātais, iznākot no ieslodzījuma vietas, nebūtu spējīgs sev sagādāt godīgu iztiktu, rūpēties par sevi, līdz ar to dzīvot likumpaklausīgu dzīvi. Taču šobrīd visās ieslodzīto kategorijās nodrošinātās profesionālās apmācības un darba iespējas nav pietiekamas un neatbilst šī brīža pieprasījumam darba tirgū. Tādēļ ir nepieciešama ciešāka sadarbība ar iestādēm un komersantiem, kas labi pārzina darba tirgus specifiku mūsu valstī, piemēram, Nodarbinātības valsts aģentūru.

13. Ir veikti vairāki pētījumi, kas liecina, ka darba devēji labprātāk pieņemtu darbā personu, kura nav iepriekš sodīta. Tādēļ, lai veicinātu notiesāto integrāciju sabiedrībā, būtu īpaši svarīgi nodrošināt, ka persona pirms tiek atbrīvota ir kvalificēta darbam. Liederīgi būtu ieviest nodokļa atvieglojumus darba devējiem, kuri darbā pieņem kvalificētus bijušos ieslodzītos. Autore izsaka piedāvājumu pilnvarot izvērtēšanas komisijas izdot sertifikātus/apliecības, kas apliecinātu veismīgas resocializācijas rezultātu tiem notiesātajiem, kuri ir izrādījuši vēlmi dzīvot likumpaklausīgu dzīvi, vai noteiktus sertifikātus par kvalifikāciju nodarbinātībai.

14. Notiesātajam tuvojoties termiņam uz pirmstermiņa atbrīvošanu, būtu nepieciešamas tādas programmas un apmācības, kas palīdzētu adaptēties dzīvei sabiedrībā. Autoresprāt, šādu programmu īstenošana vislabāk realizētos, ja notiesāto pārvietotu no slēgtā cietuma uz daļēji slēgtu. Notiesātajam varētu tikt dota iespēja atstāt ieslodzījuma vietu uz noteiktu laiku. Nav pamats bažām, ka tas būtu liels finansiāls slogs valstij, jo notiesāto skaits, kas pretendētu uz pirmstermiņa atbrīvošanu vienlaicīgi būtu neliels (1 – 2 personas), līdz ar to būtu iespējams nozīmēt īpašu uzticības personu, kas būtu notiesātajam instruktors - līdzgaitnieks.

15. Brīvprātīgajām personām, kuras izrāda iniciatīvu sadarbīties ar notiesātajiem, būtu jābūt iespējai uzturēt ilgtermiņa kontaktus, kas pakāpeniski varētu pārraugt draudzīgās un biedriskās attiecībās, balstoties uz savstarpēju uzticēšanos. Šādā veidā tiktu nodrošināts, ka uz mūžu ieslodzītais, apzinās, ka viņam sabiedrībā ir draugi, kas viņu varētu gaidīt ārpus ieslodzījuma.

16. Personas, kuras pēc mūža ieslodzījuma tikušas atbrīvotas un veismīgi integrējušās sabiedrībā, būtu jāaicina iesaistīties programmās, kuras paredzētas tiem, kuriem tuvojas pirmstermiņa atbrīvošanas iespēja. Integrētās personas ar savu piemēru darbotos kā padomdevēji un mentori, palīdzot labāk izprast problēmas, ar kurām nākotnē tie varētu saskarties. Pozitīva pieredze ir spēcīgs arguments un iedrošinošs līdzeklis.

17. Būtiski ir iesaistīt sabiedrību notiesāto resocializācijas procesā, tādējādi tā labāk izpratīs brīvības atņemšanas soda izpildes mērķi, kas, savukārt, samazinātu sabiedrības stereotipus par brīvības atņemšanas vietām un tur esošajām personām. Tāpēc būtu jāiesaista valdības vai privātās aģentūras, kas veicinātu atbrīvoto personu efektīvu aprūpi, kas vērsta pret aizspriedumu mazināšanu pret notiesāto un uz viņa sociālo rehabilitāciju.

18. Ar mūža ieslodzījumu notiesātā resocializācijai jāturpinās arī pēc ieslodzījuma. Šobrīd daļu no šīs aprūpes veic VPD, taču tās darbība būtu vai nu jāpilnveido, vai arī valstij jāizveido institūcija, kas nodarbotos tieši ar resocializāciju. Šādas institūcijas izveide varētu būt ļoti dārga, tomēr izpētot statistikas datus par noziedzīga nodarījuma recidīvu, jāsecina, ka ilgtermiņā šādas institūcijas izveide valstij atmaksātos. Tomēr pastāv arī alternatīvas iespējas, kas būtu lētākas un valstij izdevīgākas, kā arī ļautu iesaistīties vairāk sabiedrībai. Atbildīgajām valsts institūcijām būtu jāuzrunā sabiedrība (privātās aģentūras) piedāvāt un sniegt savus pakalpojumus (telpas, darbu u.c.). Piemēram, Latvijā lauku reģionos, izteikti trūkst darba spēka gan lielajās privātajās saimniecībās, gan mazās un lielās ražotnēs. Daudzi lauku ipašumi ir neapdzīvoti vai pustukši, šī būtu iespēja vietējām pašvaldībām, sadarbojoties ar Ieslodzījumu vietu pārvaldi, saņemt piedāvājumus par resocializētiem, strādāt gribošiem bijušajiem ieslodzītajiem. Tādējādi nodrošinot notiesātajam iespēju uzreiz pēc nokļūšanas brīvībā strādāt, apgādāt sevi, rast mājvietu, dzīvot sakārtotā, veselīgā vidē.

19. Vairākās valstīs un arī Latvijā sabiedrībā pastāv izteikti naidīga attieksme pret notiesātajiem uz mūžu. Tā piemēram, ASV izvērtēšanas padome, saskaroties ar sabiedrības nicinošo attieksmi un politiskajiem “uzbrukumiem”, bieži mēdz pieņemt negatīvu lēmumu notiesātā atbrīvošanai. Autoresprāt, tas ir tādēļ, ka sabiedrība ir neinformēta šajā jautājumā, jo trūkst pozitīvu piemēru par veiksmīgiem resocializācijas gadījumiem. Līdz ar to valstij jāveic visi nepieciešamie pasākumi, lai mainītu sabiedrības attieksmi, jo bez atbalsta un palīdzības pēc ieslodzījuma vietas, pilnvērtīgi nevar īstenoties ar mūža ieslodzījumu notiesātā integrācija un tas ir drauds sabiedrības tālākai drošībai.

IZMANTOTO AVOTU SARAKSTS

Literatūra

1. Banga E. Soda politika kā brīdinājums. Jurista Vārds, 2006, Nr.1.
2. BO „Starptautiskais fonds – Glābšana”. Prasības sociālās rehabilitācijas centram, bijušajiem notiesātajiem un sociālās rehabilitācijas centru tīkla veidošanas stratēģija Latvijā. 2004.
Pieejams:<http://www.probacija.lv/ptjumsprabsassocilsrehabilitcijascentrambijuajiemnotiestajiemunsocilsrehabilitcijascentrutklaveidoan> [aplūkots 10.05.2017.]
3. CPT. Ziņojums Latvijas valdībai par Eiropas Komiteja spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (CPT) vizīti Latvijā no 2016. gada 12. līdz 22. aprīlim. Strasburgā, 29.06.2017.
Pieejams:https://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwig8OLiq_jZAhXhO5oKHQNfBWsQFggnMAA&url=https%3A%2F%2Frm.coe.int%2Fpdf%2F168072ce52&usg=AOvVaw1tLdTTbqiKLHNt5QwDvdxp [aplūkots 05.03.2018.]
4. Eiropas Komiteja spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai. CPT standarti.
Pieejams:<http://cilvektiesibas.org.lv/site/attachments/06/02/2014/lva-standards.pdf> [aplūkots 12.03.2018.]
5. Eiropas Komisija. Paziņojums presei: ES apņēmusies panākt nāvēssoda vispārēju atcelšanu. Pieejams: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-1160_lv.htm [aplūkots 17.02.2018.]
6. Gailīte D. 20 gadi kopš nāvēssoda atcelšanas Latvijā. Jurista vārds, 2016, Nr. 32.
7. Ieslodzījumu vietu pārvalde. Attīstot brīvprātīgo darbu cietumos, piesaista un apmāca līdzgaitniekus. Pieejams: <http://www.ievp.gov.lv/index.php/245-attistot-brivpratigo-darbu-cietumos-piesaista-un-apmaca-lidzgaitniekus> [aplūkots 08.03.2018.]
8. Ieslodzījumu vietu pārvalde. Notiks ieslodzījuma vietu pārvaldes un Valsts probācijas dienesta brīvprātīgajiem veltīta konference. Pieejams: <http://www.ievp.gov.lv/index.php/252-notiks-ieslodzijuma-vietu-parvaldes-un-valsts-probācijas-dienesta-brivpratigajiem-veltita-konference> [aplūkots 07.03.2018.]
9. Ieslodzījumu vietu pārvalde. Komerccarbības iespējas ieslodzījuma vietās, nodarbinot ieslodzītās personas. Pieejams: <http://www.ievp.gov.lv/index.php/component/content/article?lang=en&id=54:ieslodzj>

- uma-vietu-prvalde-un-valsts-izglbtbas-attstbas-aentra-parakstjusi-vienoanos-par-eiropas-socil-fonda-projekta-stenoanu [aplūkots 17.04.2018.]
10. Ieslodzījuma vietu pārvaldes mājaslapa. Pieejams: <http://www.ievp.gov.lv> [aplūkots 12.03.2018.]
 11. Ieslodzījumu vietu pārvalde. Uz mūžu notiesāto uzturēšanas problemātisko jautājumu risināšana. Jurista Vārds, 2014.
 12. Ieslodzījuma vietu pārvalde. Uz mūžu un ilgtermiņā notiesātajiem jauna resocializācijas programma. 2016. Pieejams: <http://www.ievp.gov.lv/index.php/27-ievp/prieksnieks> [aplūkots 12.03.2018.]
 13. Ieslodzījuma vietu pārvalde. 2016.gada publiskais pārskats. Rīga, 2017. Pieejams: <http://www.ievp.gov.lv/images/stories/2016-parskats.pdf> [aplūkots 16.05.2017.]
 14. Intervijā raidījumā 900 Sekundes pauda Ieslodzījuma vietu pārvaldes priekšiece Ilona Spure. Pieejams: <https://skaties.lv/zinas/latvija/sabiedriba/viena-cietumnieka-uzturesana-latvijai-diena-izmaksa-27-eiro-pusdienas-16-eiro/> [aplūkots 05.03.2018.]
 15. Jansons J. Tiesībsarga ziņojums par cilvēktiesību un labas pārvaldības situāciju. Jurista Vārds, 2015, Nr.2.
 16. Judins A. Kriminālatbildība par transportlīdzekļa vadīšanu reibumā. Jurista Vārds, 2009, Nr.30.
 17. Judins A. Kriminālsods nav valsts atriebība par izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Jurista Vārds, 2013, Nr.11.
 18. Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015.
 19. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. Vispārīgā daļa. Prof. U.Krastiņa zinātniskajā redakcijā. Rīga: Firma "AFS", 2007.
 20. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izd. Prof. U.Krastiņa zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.
 21. Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014.
 22. Ķipēna K., Zavackis A., Ņikišins J. Sodū izcietušo personu noziedzīgo nodarījumu recidīvs. Jurista Vārds, 2013, Nr. 35.
 23. Ladočkina E. Par alternatīvām brīvības atņemšanai nepilngadīgajiem. Jurista Vārds, 2002, Nr.14.
 24. Latvijas valdība. Latvijas valdības komentāri par Eiropas Komitejas spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai ziņojumu par Latviju. 2017.

- Pieejams:<https://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0ahUKEwiytczpnOnZAhXIB5oKHWewBG8QFgg0MAI&url=https%3A%2F%2Frm.coe.int%2Fpdf%2F168072ce54&usg=AOvVaw04zFjE1yQMZelvTRw-lAZk> [aplūkots 09.03.2018.]
25. Latvijas vienīgā mūziņiece no soda atbrīvota, slimības dēļ ārstejas psihiatriskajā slimnīcā. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/latvijas-vienigamuziniece-no-soda-atbrivota-slimibas-del-arstejas-psihiatriskaja-slimnica.d?id=42870708> [aplūkots 24.02.2018.]
 26. LETA: Latvija plāno pievienoties starptautiskajam paktam par nāvessoda atcelšanu. Pieejams:<http://old.puaro.lv/lv/puaro/latvija-plano-pievienoties-starptautiskajam-pakta-par-naves-soda-atcelsanu> [aplūkots 20.02.2018.]
 27. LETA: Latvijas cietumos sēž slepkavas, kuri mūža ieslodzījumu izcieš kopš 1993.gada. Pieejams:<http://nra.lv/latvija/114472-latvijas-cietumos-sez-slepkavas-kuri-muza-ieslodziju-izcies-kops-1993-gada.htm> [aplūkots 23.03.2018.]
 28. LNT: Pirmie uz mūžu notiesātie brīvībā varētu tikt uz Latvijas simtgadi. Pieejams: <https://www.diena.lv/raksts/latvija/zinas/lnt-pirmie-uz-muzu-notiesatie-briviba-varetu-tikt-uz-latvijas-simtgadi-14161605> [aplūkots 09.03.2018.]
 29. Mednis M. Ieslodzītā režīma pārkāpumu soda būtība. Jurista Vārds, 2009, Nr. 36.
 30. Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārīgā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005.
 31. No recidīvista līdz Latvijas lepnumam – jeb Stāsts par kādu atgriešanos. Pieejams: <http://irbe.blogspot.com> [aplūkots 18.04.2018.]
 32. Pamatnostādnes ieslodzīto resocializācijas pilnveidošanai ieslodzījuma laikā un pēc atbrīvošanas no 2015. gada līdz 2020. gadam (informatīvā daļa): Apstiprinājis Tieslietu ministrs 2015. gada 9. septembrī.
Pieejams:https://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwic8syhoPjZAhXGB5oKHV4IBIgQFgguMAE&url=http%3A%2F%2Ftap.mk.gov.lv%2Fdoc%2F2015_09%2FTMPamn_090915_resoc.1967.doc&usg=AOvVaw3z3OzNhfnxsInvL5QJ79WJ [aplūkots 10.03.2018.]
 33. Personālintervija ar diviem bijušajiem ieslodzītajiem. [nav publicēts]
 34. Personālintervija ar Jelgavas cietuma kapelānu un psihologu. [nav publicēts]
 35. Personālintervija Daugavgrīvas cietumā ar septiņiem ar mūža ieslodzījumu notiesātajiem.
 36. Personālintervija ar Daugavgrīvas cietuma resocializācijas daļas diviem darbiniekiem.
 37. Personālintervija ar resocializācijas centra “Lediņi” vadītāju.

38. Pielikums Pamatnostādņēm ieslodzīto resocializācijas pilnveidošanai ieslodzījuma laikā un pēc atbrīvošanas no 2015.gada līdz 2020.gadam. Pieejams:
https://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiHi8zsvjZAhXmbZoKHf7ECHgQFgg0MAI&url=http%3A%2F%2Ftap.mk.gov.lv%2Fdoc%2F2015_09%2FTMPI_090915_resocpl.1968.doc&usg=AOvVaw0WHzG5PnqlzvfjETvRi6mA [aplūkots 10.03.2018.]
39. [b.a.]. Plāno iespēju pārskatīt piespriesto mūža ieslodzījumu. Jurista Vārds, 2018, Nr.5.
40. Reigase A. Par sodiem Krimināllikumā, pašlaik un nākotnē. Jurista Vārds, 2003, Nr.22.
41. Reigase A. Piespiedu darbs krimināltiesībās. Likums un realitāte. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010.
42. Reigase A. Soda piemērošanas iespējas Krimināllikumā. Inovāciju juridiskais nodrošinājums. LU 70.konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012.
43. Rozenbergs J. Tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā. Jurista Vārds, 2011, Nr.27.
44. Šileikiste L. Brīvības atņemšanas soda izpildes attīstība un izaicinājumi nākotnē. Jurista Vārds, 2016, Nr. 32.
45. Šileikiste L. Tiesības uz cerību: ārvalstu pieredze mūža ieslodzījuma izpildē. Jurista Vārds, 2013, Nr.7.
46. Šileikiste L. Tiesības uz cerību: mūža ieslodzījums Latvijā. Jurista Vārds, 2013, Nr.14.
47. Škavronska D. No Taliona principa līdz resocializācijai. Jurista Vārds, 2010, Nr. 50.
48. Tiesībsarga birojs. Tiesībsargs: būtiskas problēmas saskatu labas pārvaldības principa ievērošanā. Jurista Vārds, 2013, Nr. 23.
49. Tiesu administrācijas Tiesu un zemesgrāmatu departaments. Statistikas pārskats par notiesāto personu skaitu 2016. gadā. Pieejams:
https://www.ta.gov.lv/LV/statistikas_dati_58/notiesato_personu_skaits_243 [aplūkots 02.03.2018.]
50. Valsts probācijas dienesta pārvalde. Probācijas dienests Latvijā. Redaktore I.Zvaigzne. Rīga: SIA "FOBO Prints", 2004.
51. Zahars V. Ar brīvības atņemšanu notiesāto personu klasifikācija Latvijas cietumu reformas kontekstā. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 1997.
52. Zahars V. Kriminālpolitika: mūsdienu tendences un procesi: monogrāfija. Daugavpils: Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds „Saule”, 2014.
53. Zahars V. Kriminālsodu izpildes tiesības. Vispārīgā daļa. Otrais labotais izd. Rīga: Zvaigzne ABC, 2003.

54. Zahars V. Kriminālsodus un to izpildi vērtējot. Rīga: Zvaigzne ABC, 2003.
55. Zahars V. Mūža ieslodzījuma problemātika. Administratīvā un Kriminālā Justīcija, 2008, Nr. 4.
56. Zahars V. Notiesātie – tauta tautā. Kriminālsodu izpildes problēmas. Rīga: Zvaigzne ABC, 2005.
57. Zahars V. Penitenciārā pedagogija un psiholoģija. Mācību līdzeklis. Daugavpils: Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds “Saule”, 2015.
58. Council of Europe. Annual Penal Statistics: Executive Summary. Pieejams: http://wp.unil.ch/space/files/2017/03/SPACE-I-2015_Executive-Summary_E_1703014.pdf [aplūkots 03.03.2018.]
59. Dinara Dildabekova: Prison guards to be trained how to treat prisoners sentenced to life imprisonment. 2013. Pieejams: <https://www.penalreform.org/news/prison-guards-trained-treat-persons-sentenced-life-imprisonment/> [aplūkots 13.03.2018.]
60. Dirk van Zyl Smit: Life imprisonment and the right to hope. Pieejams: <https://www.penalreform.org/blog/life-imprisonment-hope/> [aplūkots 15.03.2018.]
61. Florida TaxWatch. Locked up, then locked out: removing barriers to employment for persons with criminal records. July 2016. Pieejams: <http://www.floridataxwatch.org/resources/pdf/reemployment2016FINAL.pdf> [aplūkots 12.03.2018.]
62. History of the halfway house in United States. Pieejams: <https://www.britannica.com/topic/halfway-house> [aplūkots 14.04.2018.]
63. Human Rights Watch. Old behind Bars. The aging prison population in the United States. Pieejams: https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/usprisons0112webwcover_0_0.pdf [aplūkots 06.03.2018.]
64. Nellis A. Life Goes On: The Historic Rise in Life Sentences in America. 2013. Pieejams: <http://www.sentencingproject.org/wp-content/uploads/2015/12/Life-Goes-On.pdf> [aplūkots 13.03.2018.]
65. Nellis A. Tinkering with Life: A Look at the Inappropriateness of Life Without Parole as an Alternative to the Death Penalty. Pieejams: <http://www.ushrnetwork.org/sites/ushrnetwork.org/files/tinkeringwithlife.pdf> [aplūkots 01.03.2018.]
66. Nina Champion: Prison education: university partnerships paving the way to successful reintegration. Pieejams: <https://www.penalreform.org/blog/prison-education-university-partnerships-paving-the-way-to/> [aplūkots 12.03.2018.]

67. Parole Board for England and Wales. Annual report and Accounts 2016/2017. Pieejams:https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/631425/Parole_Board_Annual_Review_Web_Accessible_Version.pdf [aplūkots 17.04.2018.]
68. Penal Reform International. Application of psychological approach in working with prisoners sentenced to life imprisonment. 2014. Pieejams: <https://www.penalreform.org/news/application-psychological-approach-working-prisoners-sentenced-life/> [aplūkots 13.03.2018.]
69. Penal Reform International. Excessive use of solitary confinement in prisons around the world is becoming an increasing concern. Pieejams: <https://www.penalreform.org/priorities/prison-conditions/key-facts/solitary-confinement/> [aplūkots 12.03.2018.]
70. Penal Reform International, Essex Human Rights Centre. Initial guide on the interpretation and implementation of the UN Nelson Mandela rules. Essex paper 3. April 2016. Pieejams: <https://rm.coe.int/16806f6f50> [aplūkots 13.03.2018.]
71. Penal Reform International Head Office. Alternatives to the death penalty Information pack. Second edition 2015. Pieejams: https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2015/03/PRI_Alternatives_to_death_penalty_info_pack_WEB.pdf [aplūkots 18.03.2018.]
72. Penal Reform International. Key facts. Pieejams: <https://www.penalreform.org/priorities/life-imprisonment/key-facts/> [aplūkots 01.03.2018.]
73. Penal Reform International. What life imprisonment actually means and how it is used varies widely. Pieejams: <https://www.penalreform.org/priorities/life-imprisonment/issue/> [aplūkots 01.03.2018.]
74. Piotr Kladoczny, Marcin Wolny. Prison conditions in Poland. Pieejams: http://www.prisonobservatory.org/upload/Prison_Poland.pdf [aplūkots 18.04.2018.]
75. Prisoner's Education Trust homepage. Pieejams: <http://www.prisonerseducation.org.uk> [aplūkots 18.04.2018.]
76. Robert L.Barker. The Social Work Dictionary. Washington, 2003.
77. The courts of Norway. Penal sanctions. Pieejams: <https://www.domstol.no/en/The-criminal-court-proceedings/penal-sanctions/> [aplūkots 10.04.2018.]
78. UK Ministry of Justice. Offender Behaviour Programmes (OBPs). Pieejams: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130206061717/https://www.justice.gov.uk/offenders/before-after-release/obp> [aplūkots 17.04.2018.]

79. United Nations Crime Prevention and Criminal Justice Branch. Life imprisonment. Vienna, 1994. Pieejams:
<https://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/06/UNODC-1994-Lifers.pdf>
[aplūkots 13.03.2018.]
80. Хохряков Т.В. Парадоксы тюрьмы. Москва: Юридическая литература, 1991.

Normatīvie akti

81. ANO Bērnu tiesību konvencija. Pieņemta 20.11.1989. [11.04.2018.red.]
82. ANO Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām. Pieņemts 16.12.1966. Pieejams:<http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/tiesibu-akti/ano-dokumenti/ano-starptautiskais-pakts-par-ekonomiskajam-socialajam-un-kulturas-tiesibam> [18.04.2018.red.]
83. Romas Starptautiskās Krimināltiesas Statūti. Sastādīts Romā 17.07.1998. [10.04.2018.red.]
84. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Parakstīta Romā 04.11.1950. [01.03.2018.red.]
85. Eiropas Padomes Ministru komitejas Ieteikums Nr. R(99)22 dalībvalstīm attiecībā uz cietumu pārpalīdzību un ieslodzīto skaita palielināšanos. Pieņemts 30.10.1999. Pieejams:https://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjfvIaDrpfUAhVBJ5oKHcN1BdUQFgglMAA&url=http%3A%2F%2Fvvc.gov.lv%2Fimage%2Fcatalog%2Fdokumenti%2FRecommendation_x99x22_x_concerning_prison_overcrowding.doc&usg=AFQjCNEwqg6CovS6PeMFo32-PFAYDTEPjw&sig2=ge16efiMQBJT5MhQfqxEEw [13.05.2017.red.]
86. Eiropas Padomes Ministru komitejas Ieteikums Rec(2003)23 dalībvalstīm par cietuma administrācijas izturēšanos pret uz mūžu ieslodzītajiem un ilgtermiņa ieslodzītajiem. Pieņemts 09.10.2003. Pieejams:https://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0ahUKEwiA4P_g6aTUAhUDISwKHQQRAP8QFggyMAI&url=http%3A%2F%2Fvvc.gov.lv%2Fimage%2Fcatalog%2Fdokumenti%2FRecommendation_x2003x23_x_Management_by_PA_of_life_sentenced_and_other_long-term_prisoners.doc&usg=AFQjCNGNqfN4R9dhYAigoTY220qF8CF5RQ&sig2=Kshvfa_kcV69YFiN2fpUnA [25.05.2017.red.]

87. Council of Europe resolution (76) 2 on the treatment of long-term prisoners. Adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 17 February 1976. Pieejams: <https://rm.coe.int/16804f2385> [11.04.2018.red.]
88. Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules. Adopted by the Committee of Ministers on 11 January 2006 at the 952nd meeting of the Ministers' Deputies. Pieejams: <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae> [13.05.2017.red.]
89. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners. Adopted Aug. 30, 1955 by the First United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders. Pieejams: <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/g1smr.htm> [13.05.2017.red.]
90. Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [12.04.2018.red.]
91. Latvijas Kriminālkodekss. Latvijas Republikas Tieslietu ministrija. Rīga, 1992.
92. Latvijas Soduzpildes kodekss: LV likums. Pieņemts 23.12.1970. [08.05.2017.red.]
93. Apžēlošanas likums: LV likums. Pieņemts 07.07.1998. [14.05.2017.red.]
94. Krimināllikums: LV likums. Pieņemts 17.06.1998. [04.05.2017.red.]
95. Ieslodzījuma vietu pārvaldes likums: LV likums. Pieņemts 31.10.2002. [20.05.2017.red.]
96. Grozījumi Latvijas Soduzpildes kodeksā: LV likums. Pieņemts 28.07.2011. [07.05.2017.red.]
97. Grozījumi Latvijas Soduzpildes kodeksā: LV likums. Pieņemts 22.06.2017. [10.03.2018.red.]
98. Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumi: Ministru kabineta 2006.gada 30.maija noteikumi Nr.423. [11.04.2018.red.]
99. Notiesātā resocializācijas īstenošanas kārtība: Ministru Kabineta 2013.gada 9.aprīļa noteikumi Nr.191. [10.03.2018.]
100. Noteikumi par brīvības atņemšanas iestādes izvērtēšanas komisijas sastāvu, darbības kārtību un lēmumu pieņemšanas kritērijiem: Ministru kabineta 2015.gada 30.jūnija noteikumi Nr.345. [11.04.2018.red.]
101. Kriminālsodu politikas koncepcijas kopsavilkums: Ministru kabineta 2009.gada 9.janvāra rīkojums Nr.6. [07.05.2017.red.]
102. Ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto personu resocializācijas koncepcija (informatīvā daļa): Ministru kabineta 2009.gada 9.janvāra rīkojums Nr.7. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/documents/2892> [24.09.2015.red.]
103. Ieslodzījuma vietu infrastruktūras attīstības koncepcija (informatīvā daļa): Ministru kabineta 2013.gada 12.februāra rīkojums Nr.50. Pieejams:

<https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/attistibas-planosanas-dokumenti>
[17.04.2018.red.]

104. Canada Criminal Code [Kanādas Kriminālkodekss]. Pieejams: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/FullText.html> [10.04.2018.red.]

Juridiskās prakses materiāli

105. ECT 27.02.2013. spriedums lietā “Savičs pret Latviju” (iesniegums Nr. 17892/03).
Pieejams: <https://www.tiesas.lv/Media/Default/ECT%20spriedumi%20un%20lēmumi/SAVIČŠ%20pret%20LATVIJU.doc> [aplūkots 08.03.2018.]
106. ECT Lielās palātas 26.04.2016. spriedums lietā “Murray pret Nīderlandi” (iesniegums Nr.10511/10). Pieejams: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjZs8bR97naAhUoP5oKHdYUBAAQFgggtMAA&url=http%3A%2F%2Fvvc.gov.lv%2Fimage%2Fcatalog%2Fdokumenti%2FCASE%2520OF%2520MURRAY%2520v.%2520THE%2520NETHERLANDS.docx&usq=AOvVaw0TP6Fr-LmCwUgUGBU5YMwp> [aplūkots 14.04.2018.]
107. Satversmes tiesas 14.06.2007. spriedums lietā Nr. 2006–31–01, 14.2. p. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2006-31-01_Spriedums.pdf [aplūkots 10.03.2018.]
108. The European Court of Human Rights 02.09.2010. case of Iorgov v. Bulgaria (no. 2). (Applications nos. 36295/02). Pieejams: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"itemid":\["002-810"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{) [aplūkots 14.04.2018.]
109. The European Court of Human Rights 09.07.2013. case of Vinter and Others v. the United Kingdom. (Applications nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10). Pieejams: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-122664"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) [aplūkots 13.03.2018.]
110. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 19.12.2011. spriedums lietā Nr.11511000607 [nav publicēts]
111. Rīgas apbagaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 24.09.2015. lēmums lietā Nr.11089046714 [nav publicēts]
112. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 19.08.2013. spriedums lietā Nr.11511000812 [nav publicēts]
113. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 11.07.2013. spriedums lietā Nr.11511001711 [nav publicēts]

114. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 04.03.2015. spriedums lietā Nr.11089046714 [nav publicēts]
115. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments. Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118. pants). 2009/2010. Pieejams:
<http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/petijumi/tiesu%20prakse%20par%20slep%20bez%20uzvardiem.doc> [aplūkots 03.03.2018.]
116. Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. 2007./2008. Pieejams:http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2008/tiesu_prakses_apkopojums_2_2008.doc [aplūkots 03.03.2017.]

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Maģistra darbs „Ar mūža ieslodzījumu notiesāto personu resocializācija” izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: _____ /Kerolaine Geslere/ 20.04.2018.

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Darba vadītāja: Dr.iur., prof. Valentija Liholaja _____ .04.2018.

Recenzents:

Darbs iesniegts Krimināltiesisko zinātņu katedrā 20.04.2018.

Dekāna pilnvarotā persona: _____.

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē _____ .2018.

Vērtējums: _____.

Komisijas sekretāre/s: _____.